
LAIŠKAS REDAKTORIUI

Šventasis Kazimieras

Julius Sasnauskas OFM

Mielas Redaktoriau,

anašyk klausei, ką galvoju apie karalaitį Kazimierą. Ar dar imanoma jį padaryti savą ir reikalingą mums? Prieš dešimtmetį dūsavau, kad jis nebe-mylinas Lietuvoje. Atrodė, jog laisvoji, nekonformistinė Bažnyčios ir visuomenės dalis galėtų atpažinti jame savo dangiškąjį globėją.

Deja, niekam jo taip ir neprireikė. Net kovo 4-oji neįkvepia mūsų pasakyti apie jį ką nors tikra, ne šiaip iš reikalo. Nuo pat anos dienos, kai jis, Atgimimo aušroj pelnęs politinio tremtinio statusą, buvo pargabentas iš Antakalnio į savo koplyčią Vilniaus Katedroje, kasmet jo liturginė šventė vienus verčia gūžčioti pečiais, kitus droviai nuleisti akis, na, tik visai nedaug kam dar liko drąsos ar inercijos pašlovinti jo dorybes ir pasiūlyti jaunimui juo sekti. Tiesa, kartą buvo mėginta jį kažkokiam renginyje sodinti ant balto žirgo, apsupti kariūnų gretomis, žodžiu, padaryti patrauklų, dinamišką, bet nepastebėjau, kad dėl to jis būtų tapęs gyvesnis ir svarbesnis. O variant anų iškilnių nuotraukas, sunku buvo susilaikyti neprunkštelėjus.

Daug smagiau ir natūraliau jį sutikti tradicinėje Kaziuko mugeje. Čia ir be jokių komentarų jam tenka pagrindinis vaidmuo. „Klausimėlio“ rengėjai turbūt dar išgirstu, kad jis čia ne vienas, o su Marceliuke darbuojasi, ir kad šiaip yra šaunus ūkininkas, alų mėgsta ir liaudies dainas iš „Kūlgrindos“ repertuaro.

O kadangi jam jau nereikia lietuvių nei vesti į kovas su priešais, nei mokyti šventumo, šiemet kovo 4-ąją, savo vardo dieną, jis aplankė mus per pačias užgavėnes, lyg būtų vienas iš jų personažų. Bažnyčioje dar ištvėrė su kryžiumi ir lelija rankose, o paskui spruko į ratelį prie laužo. „Kristaus šviesoj, Kristaus šviesoj“, – skambėjo kažkur užjūriuose sudėta giesmė. Ir juokas, ir blynai, ir tyžtantis sniegas – viskas Kristaus šviesoj.

Šiandienos kontekste jis ir yra man pats brangiausias su ta užgavėnių kauke. Kitaip jis neturėtų jokio šanso patekti į mūsų ratelį. Jo stebuklai, užfiksuoti biografų raštuose ir Pallonio freskose, atrodo lyg naivios pasakėlės palyginti su Merkinės piramide ar Lenočkos gydymais bei pranašystėmis. O kad užmigdavo besimelsdamas prie Katedros durų, kad buvo pamišęs dėl skaistybės, kad lakstė po Vilnių šelpdamas vargšus, kad savąja sosto įpėdinio ranka parašė siekias teisingumo – visa tai telieka Viduramžiams ir hagiografijos žanrui.

Nei labai keista, nei apmaudu. Seniai esu įtaręs, kad mums, lietuviams, nei didvyriai, nei šventieji iš tiesų nereikalingi. Pastatome jiems paminklus tik tam, kad lengviau būtų juos užmiršti. Neteko matyti ar girdėti, kad koks tėvas ar motina privestų savo vaiką prie šv. Kazimiero paveikslu ir imtų pasakoti, koks kilnus tai buvo jaunikaitis ir kaip mes turime juo didžiūotis, jį mylėti. Visai suprantama, kad nėra nė vieno rimto literatūros kūrinio, skirto šventajam karalaičiui. Taip, tas vardas epizodiškai praver-

tė kartu su kitais garsiais vardais, kai reikėjo šaukti į kovą su okupantais, kai buvo svarbu pasitelkti dangų savo žemiškiems užmojams. Paskui baigėsi poreikis šventiesiems globėjams. Kokia nauda iš jų? Ypač iš tokio, kuris tai princas, tai elgeta.

Kol buvo ištremtas ir nuvainikuotas, jam geriau sekėsi. Pamenu, kaip gūdžiais sovietiniais metais kokia draši vienuolė zakristijos palėpėje su klapčiukais ir adorantėmis surengdavo maldingą spektaklėlį Kazimiero garbei. Popierinė karūna, lelijos iš šventoriaus patvorio, karališką mantija tapusi užuolaida, aniems laikams būdingas patosas. Bet vaikelių akys žibėdavo. Šiandien kiti dalykai ižiebia ugnį tose akelėse, ir nieko nepadarysi. Mes patys, ne svetimieji, ne kokie okupantai kalti, kad herojus ištveriamo tik tol, kol nėra galimybės ramiai ir sočiai gyventi.

Galbūt apie tai nevertėtų iš viso kalbėti. Gal daugeliui šventųjų lemta kurį laiką suspindėti, pasakyti savo žodžius, pademonstruoti dorybes, atlikti stebuklus ir pasitraukti į altorių šešėlių? Ar ne dėl to šis popiežius skelbia vis naujus ir vis arčiau mūsų gyvenusius šventuosius, kad senieji ilginiui nutolsta, išblunka, nebeįkvepia? Juk ne kiekvienam pasiseka išitvirtinti kaip Pranciškui Asyžiečiui ar Teresėlei. Ko gero, tiesa. Bet, žiūrėk, palaimintasis arkivyskupas Jurgis Matulaitis, galima sakyti, mūsų laikų žmogus, tikras lietuvis, o ar daug kam Lietuvoje rūpi, kad jis būtų gyvas ir aktualus? Suteikti jo titulą kelioms naujoms bažnyčioms ar įdėti į visuotines maldas prašymą paskelbti jį šventuoju – tai tas pat, kas užsakyti sveikinimą iš serijos „linkime pasveikti“. Kitados tėvas Vaclovas Aliulis graudžiai pastebėjo, kad tarp lenkų katalikų palaimintasis Jurgis susilaukia daug daugiau dėmesio ir simpatijų.

Dar kartą – renkuosi karalaitį Kazimierą su užgavėnių kauke. Tą, kuris šauniai sukasi apie laužą „Kristaus šviesoje“. Be ironijos šįsyk. Kazimierą, kuris užmiršęs savo nuostatą bendrauti tik su rimta draugija atsistoja tarp mūsų – nei rimtų, nei šventų, nei labai jo pasigendančių. Toks jau visų šventųjų globėjų ir užtarėjų pašaukimas: net ir pasitraukus į altorių šešėlių, nesiliauti mylėti ir globoti tų, su kuriais amžiams susiejo ne tik kūnas ir kraujas, bet ir dangiškos apvaizdos planas. Tegul ir nepelnytai, tegul nesulaukiant jokio dėkingumo, tegul net nesuprantant, kas yra kas. Kitos išei ties nėra nei jam, mūsų globėjui, nei mums patiems. Jau prieš 50 metų Antanas Maceina konstatavo, kad „pats savyje“ šv. Kazimieras nieko nereiškia; svarbi esanti tik jo simbolinė reikšmė – amžinas šūkis kovoti su rusų stačiatikybe. Nors istorikai dėl tokios karalaičio interpretacijos ir tuomet smarkiai suabejojo, šiandien to neišeitų pateisinti net propagandos sumetimais. Šitokios simbolinės Kazimiero reikšmės jau nėra ir nebus. O lieka, deja, vėl tos pačios tradicinės jo dorybės – malda, skaistumas, vargšų meilė, teisingumo alkis, dvasios laisvė. Lieka laukti mūsų, jei kada nors imtume ir pasigestume jų skaudžiau ir tikriau, nei tąsyk nešdami šventojo sarkofagą į Vilniaus Katedrą ar vėliau komiškai imituodami jo tariamą kario šaunumą.

Šventieji tautų globėjai ir užtarėjai moka laukti savo valandos altorių šešėliuose, mugėse ir karnavaluose. Tremtyse ir kalėjimuose. Kaip ir visa, kas užkoduota amžiams Jėzaus Kristaus įvykyje. Karalaitis Kazimieras, Išganytojo antspaudu patvariau nei ideologiniais lozungais pažymėtas, pergyvens savo nereikšmingumą ir nereikalingumą mums. Absurdiškai, nesuprantamai pasilikdamas mūsų miesto ir mūsų valstybės sergėtoju. Juo buvo ir tada, kai jo vardą iškėlė pokario partizanai atsidadūrė Sibire ar po žeme. Tai juk skelbia ir Kaziuko mugė, kurioje šiomet lankytojai pasigedo

karšto vyno bei sotesnių užkandžių. Ir užgavėnių blynai, labiau geidžiami nei šventoji Komunija. Ir šiemetis stebuklų, apreiškimų, pranašysčių srautas, niekais paverčiantis visuotinės apaštalinės Bažnyčios mokymą.

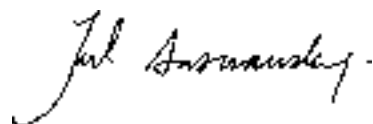
„Melski už mus, šventasis Kazimierai...“ Toliau nežinau, toliau nedrįstu nieko prašyti. Tik kad neužmirštume, jog turime jį, savo šventąjį ir ištikimąjį globėją. Kurio neatšaukia mūsų laikai ir kontekstas. Kuris, Maceinos tiesa, ne „pats savyje“, bet Kristuje visiems amžiams ir visomis aplinkybėmis atiduotas mums, susietas su mumis, įpareigotas išsaugoti mus istorijoje. Nešviesdamas jaunimui savo angeliškomis dorybėmis, daugiau nešaukdamas pulti maskvėnų, nepritapdamas prie šiandienių stebuklų ir apreiškimų.

Tai demagogija, kad reikia tapti vertam šventųjų globos ir užtarimo, kad turi būti kažkas, idant neatšaltų laiminti ištiesios rankos. Šiemet užgavėnių ir kitokių karnavalų šurmulyje lyg prie Dauguvos upės, tik jau pėsčias, pasirodęs karalaitis Kazimieras įtikino, jog tebesame tauta, pavesta to mūsų vienintelio šventojo meilės ir rūpesčio ratui. Kitaip jis turėjo nusigręžti nuo mūsų jau tuomet, kai pirmąsyk jam į rankas vietoj kryžiaus ir lelijos įdavėm kardą ir kovos vėliavą. Matyt, iš dangaus aukštybių, iš šventųjų tribūnos mes atrodome truputį geriau nei būnant čia pat. Tikraisiais globėjais juk ir tampama tik „iš ten“. Lietuva vertė karalaitį skubėti. Kitaip jokiū būdu nesuvoktum, kodėl jis, toks jaunas, toks šventas ir dievobaimingas, toks skirtas didiems valstybės ir Bažnyčios uždaviniams, ėmė ir pasidavė niekingai džiovai, ir nei karaliaus dvarui, nei dvaro kapelionams bei stebukladariams neliko nieko kito, tik atsidusti ir priimti nepriimtinius Viešpaties kelius.

Ne mūsų valioje paversti jį nebegaliojančiu pinigų. Deja, bet ir aciū Dievui. Ir su užgavėnių kostiumu jis priklauso Karaliui, beje, leidusiam ir savo Sūnui „godžiai“ apsivilkti kostiumą, visai neatitinkantį jo luomo ir padėties. Ir Kazimieras ši pavasari kaip niekad ateina pas mus be karališkų regalių, be fanfarų, be menkiausios pretenzijos tapti mūsų širdžių valdovu, mūsų svajonių princu.

Čia viskas panašiai kaip su paradoksiškąja malonės tirada iš Pauliaus laiško romiečiams: „Dievas mums parodė savo meilę tuo, kad numirė už mus, kai tebuvome nusidėjėliai“. Paskui viskas tik „juo labiau“. Tebuvome pusiau pagonys, kai mums buvo padovanotas šventasis. Tai juo labiau dabar, kai Kristaus šviesa šitiek visko ištvėrė mumyse ir aplink mus, o ir mes kartu su ja, galime viltis ir sakyti, kad Kazimieras nebus iš mūsų atimtas.

Vilnius
2003 03 08

DIENORAŠTIS

Benas Ulevičius

2003 m. kovo 9 d. Ak, tas dienoraštis! O kas, jei dienoraščio nėra, tėra šūsnys neišskaitomai primargintų lapeliūkščių – visuomeninio transporto talonėlių, popierinių servetėlių, laikraščių paraščių ir visokiausių kitokių glamženu? Ir kas dabar beatskirs, kur čia 2003-ieji, o kur – 1993-ieji, kai pačiam tebuvo sukakę vos dvidešimt? Užsimerkiu ir traukiu pirmą papuolusį. Aha, sukeverzotas ant kažkokio seno voko. Skaitau ir negaliu patikėti – nejau per tiek metų nepasikeičiau? Tos pačios temos, tie patys žodžiai – visur *ilgesys, amžinybė, mirtis, nuojautos...* Visur ta pati *gyvybe pulsuojanti visata, ritualai ar visa persmelkęs ir palaikantis Logos'as*. Lyg naršytum po kokią receptų knygą – patiekalai skirtingi, tačiau visi iš tų pačių bulvių. Ar neturėtų būti gėda tiek metų taip ir nesugebėjus išplėsti temų sąrašo?

Kiek pasvarstęs, vis dėlto nusprendžiu: dėl tokios padėties esu nekaltas. Tai ne aš jų, o jos (tos temos) manęs nepaleidžia – pasiveja ir užgriūna, pavyzdžiui, važiuojant troleibusu. Verčia rašyti ant talonėlio. Arba skubėti namo, užlenkus kelis pirštus (atseit, tiek dalykų reikia prisiminti), jei neturiu su savimi rašiklio. Visiškai panašu į ūmius priepuolius. Priepuolius, kurių pasėkmėmis vėliau gali su kuo nors pasidalyti.

1996 m. pavasaris. *Platybės, platybės!.. Aukštis! Pavirtau paukščiu? Ak, ne, tiesiog MATAU... Iš tiesų buvau aklas... Kieno ranka tai buvo, kuri atvėrė mano akis – nejaugi tai mes ir vadinome mirtimi?*

1993 m. lapkritis. Nerimuotos eilės:

Nesakyk, kad Žemė apvali – ji plokščia,
Jos centre – Gyvybės Medis.
Ant Medžio viršūnės šoka Amžinasis Paukštis.
Kada jis ištiesė savo sparnus? Neatmena erdvės.

Vienas sparnas – juodas, jame spingsi mėnulis.
Kitas sparnas – vaiskus, šviesus, jame ilsisi saulė.
Paukštis šoka ant Gyvybės Medžio,
O jo sparnai Žemės kraštus siekia.

Keturi kariai – keturi vėjai dainuoja,
Tęsia Žemės pulsą, mušdami savuosius būgnus.
Jis užsimerkęs šoka amžinybės šoki
Ir linguoja pagal garsų būgnų trenksmą.

Sparnai juda – saulė pakyla ir leidžiasi
Ir siūbuoja danguje mėnulis.
Paukštis niekada nepavargsta,
Nes niekuomet nenutyla būgnai.

Tu nematai Medžio, nematai Amžinojo Paukščio –
jis per didelis, kad jį matytum.
Tu nerasi keturių karių – jie plokščios Žemės
pakraščiuose ir dar niekas negyveno
tiek, kad ten nukeliautų.
Tu negirdi būgnų – jie per garsiai muša –
tau tai jau tapo tylą.

Bet tu regi, kaip mainosi sparnai
Ir patiki, kad Žemė plokščia.

1999 m. pavasaris, Palanga. Horizontas toks aiškus, koki sugėba nupiešti tik vaikai. Saulė teikia save, kalba be žodžių ir šildo neįkyria, bet švelniai aistringa meile. Kad tu išvystum, kaip jie visi trys šoka savo šoki: saulė – ant bangų ir smilčių, vanduo – glamonėdamas žemę, o vėjas – dvelkdamas virš šio į pačių tyriausių nuojautų gelmes (kažkur saulės rezginio srityje, giliai) prabylančio stebuklo! Atrodo, jog visas šokis plevena

Autoriaus pieš.

erdvėje, o po juo mirguliuojančios pastelinės jūros ir smėlio spalvos tėra iliuzija, atsiradusi dėl kokios nors man nežinomos ir tik šiam krantui būdingos saulės spindulių lūžimo technikos.

Palanga vis dar kitokia – nepaliesta, stebuklinga. Sėdžiu ant kopos, žvelgiu į ramią jūrą, o tarp manęs ir jos besidriekiantis krantas tartum miega – vientisas, plaukiantis romiomis smėlio bangomis ir *nė vieno pėdsako!*

2001 m. žiema, Raudondvaris. Negali netikėti abso-
liučiomis idėjomis tas, kas bent kiek dažniau susiduria su paprasčiausiais ir kartu išraiškingiausiais gamtos fenomenais. Taip ir aš – kiek kartų šaltoje troboje užkuriu pečių ar židinių, negaliu išvengti ugnies akivaizdybės. Ugnis visada ta pati. Niekada nebūna kitokia. Intuicija sufleruoja, jog pirmą kartą ugnį gavome iš kokio nors paslaptingo dieviško prometėjo. Mitas išreiškia nepajudinamą tiesą – ugnis be galo išsiskiria iš visų žemiškųjų

fenomenų! Nė vienas iš mūsų neturime galios *švytėti* ir *degti* aukščiausiu, gamtai nepakeliamu kaitrumu – gamta to kaitrumo nepakelia ir todėl vos prie jo prisilietusi yra jo tiesiog praryjama. Todėl ugnis negali kilti iš šios žemės – karšta iš šaltos, šviesi iš nešvytinčios, perregima ir perskrodžiama iš neperregimos, tamsios ir klampios, „strigios“ (kur įstringi, kai nori perskrostiti). Ugnis nepriklauso žemiškų dalykų kategorijai, ji tegali ateiti iš visiškai kitos – *aukštesnės* – dimensijos, kaip visa praryjanti ir nugalinti savo pranašumu. Galbūt ji yra saulės atplaišėlė? Ar žaibo?

Ugnis, tos aukštesnės dimensijos agentas, kartu yra ir *vartai*. Nes kurgi kitur jon patekę akimirksniu dingsta kieti ir neprapuolūs daiktai bei sutvėrimai, jei ne perkeliama į lengvą ir neregimą plotmę, transformuojami į kita/kitoki pavidalą? Aišku, kad jie nepradingsta ir tiesiog šiaip neišnyksta! Kaipgi gali išnykti, pavyzdžiui, *būtybė* – juk ši sąvoka išreiškia sąvokos *būti* aukščiausio lygio ir intensyvumo išsipildymą, realizaciją – viso to, ką reiškia *būti*, koncentratą. Jei toks koncentratas gali taip paprastai akimirksniu virsti į nebūtį, nelieka kitos išvados kaip ta, jog galingesnė už viską yra visa paglemžianti nebūtis, o jos akivaizdoje visa tai, ką vadiname būtimi, tėra iliuzija. Tačiau taip nėra. Regimoji būtis yra iliuzija, tačiau tik tam tikra prasme – kai tesuvokiamas ir svarstomas tarytum autonomiškas jos siaurasis, pojūtinis pavidalas. Tai tikra ir pati baisiausia iliuzija. Tačiau esama ir kitų regimosios būties pavidalų bei daugybė perkeičiančių vartų, atveriančių jai egzistavimą amžinai. Dėka šių vartų visa regimybė tampa reali ir niekad neišnyksianti. Visata keliauja! Ji pajėgi laikui atėjus pakeisti pavidalą ir egzistuoti toliau – *kitaip*, tačiau kartu *ta pati*. Dangaus skliautas, jūros ir upės, kalnai ir lygumos, akmenys ir žolynai rodo į amžinybę taip, kaip piligrimas be žodžių pačiu savimi rodo į tą šalį, kurion traukia. Ir kaip piligrimo egzistencija negali būti suprasta atskirai nuo jo šventosios kelionės tikslo, taip gamta negali būti suvokiama atsietai nuo amžinybės.

Na, o ugnis, veikiausiai nukritusi (atkeliauvusi? padovanota?) iš paties dangaus, kaip perkeičianti jėga, yra tikrų tikriausias simbolis bei atributas viską *akimirksniu* perkeičiančios Šventosios Dvasios. Dvasios, kuri atėjusi viską naujai sukurs, atnaujindama žemės veidą akimirksniu. Ir netgi to atnaujinimo išvaizda bus neapsakomos kaitros ugnis, kuri, kaip šventasis Petras sako, sutirpdys dangų ir elementus.

Ugnis čia, žemėje – VISADA TOKIA PATI. Kaip ši saulės ar žaibo atplaišėlė šiandien šildo mus, taip ji šildė ir visus žmonijos senuosius. Vos pagalvojęs, jog koks nors prieš dešimt tūkstantmečių gyvenęs Europos girių medžiotojas ar senovės Egipto žemdirbys šildėsi prie tos pačios ugnies – lietė tas pačias šokančias liepsnas, regėjo tą pačią šiltą šviesą – pašiurpsti nuo stebuklo didybės

ir jėgos. Apima nuojauta, jog ugnis iš tikrųjų naikina laiką – visą tą istoriją, pratekėjusią tarp Adomo ir mūsų, tarytum akimirksniu sutriuškina, ištirpdo, padaro, tartum jos, tos milijonmečių istorijos, niekada nebūtų buvę. Nes kiekvieną kartą, vos tik tamsoje priešais tave suplazda ugnies liežuviai, tu jau nieko aplink nebematai – nei kalendoriaus su slegiančiu užrašu 2001, nei netoliese riogsančios laikraščių krūvos, nei tamsiame danguje klaidžiojančio kosminio palydovo. Ir sėdi tu net ne prie *tokios pat* ugnies, prie kokios mūsų visų protėvis Adomas (jeigu ne jis, tai Abelis jau tikrai) sėdėjo, bet prie *tos pačios* ugnies. Ir, atrodo, tavęs nuo tavo protėvio niekas neskiria – nei erdvė, nei laikas. Sėdi viename rate su juo, kartu ir visais senaisiais žmonijos didžiaviryiais – Nojumi, Abraomu, Izaoku, Jokūbu, paslaptینگaisiais dykumų atsiskyrėliais, kautynių generolais, šventaisiais ir kunigaikščiais, išminčiais ir kariais. Žvelgiant į ugnį, visa ką blukinanti ir dilinanti laiko tėkmė sustabdoma. Ji vėl tave užgriūva tik tada, kai nuo ugnies pasitrauki. Dėl šios savo galios naikinti istorijos tėkmę ugnis ir yra šventa. Nes taip ji atneša mus į sąlytį su gyva, bet netakia, viską į nuolatinį *dabar* ir neaprėpiamą *čia* inicijuojančia amžinybe. Tai, jog šiandien vis mažiau apie tokią amžinybę mąstome ir kalbame, nestebina. Juk mintys apie ją vis rečiau užgriūva dar ir todėl, kad gyvename tokiu metu, kai vis rečiau susiduriame su dalykais, amžinybę išreiškiančiais ir masinančiais jos ieškoti. Kiek apie amžinybę man primena mano bute ugnį pakeitęs (teisingiau, vieną jos funkciją pavaduojantis) radiatorius, ar kitą jos funkciją atliekanti elektros lempa?

Ar dabar bent kiek tampa aiškesnė Velykų nakties laužo prasmė ir svarba? Ar aišku, kodėl taip svarbu, kad velykų žvakė būtų uždegta ne šiaip koku žiebtuvėliu, bet nuo laužo ir tik nuo jo? Visa čia surėdyta taip, kad pati amžinybė veržte veržtųsi per kiekvieną apeigų detalę, judesį, žodį. Viskas tartum vartai, už kurių pasitinka tai, kas amžina, patvaru ir neišsenkama – Idėjos, Archetipai, absoliučios, nuo amžių egzistuojančios Dievo Mintys apie visa ką (taip pat ir apie vieną, amžiną ir nekintamą ugnį). Ir kai mūsų visų žvakelės nuo to vienintelio Velykų laužo užsidega, matydami kaip ugnis pasidaugina, širdies gelmėje patiriame, jog nėra daug ugnių, nėra daug liepsnų, nėra daug žvakių – tėra Viena Vienintelė ugnis, kuri pasklinda, pasidaugina. Vienas Šventasis – Kristus – pasidaugina į daugybę savo šventųjų (tik todėl jų gerbimas nėra stabmeldystė), viena dangiškoji šventykla – į daugybę žemiškųjų šventovių, altorių ir kunigų. Tėra viena Ugnis. Tėra viena šviesa. Tėra viena liepsna ir šiluma, tėra vienas liepsnojantis laužas, tėra vienintelis Liepsnojantis Krūmas. Tėra vienas Kristus ir vienas krikštas – vienas visatos panardinimas Kristaus šono vandeny, tėra vienas tikėjimas ir viena Bažnyčia. Platono idėjos nėra vien tik idėja. Nekintamybė egzistuoja. Pralkalbina ji net ir iš pečiaus, kuri kas vakarą užkuriu. ❧

APIE GALIAS, KURIOS NEDRĪSTA TARTI SAVO VARDŲ

Vytautas Ališauskas

*Begieresny su šventa burtinikie gaidi valgiti,
Neig bažničio šaukima žeku klausiti.*

Martynas Mažvydas, *Katekizmas*

Prieš metus Lietuvoje niekas nebūtų patikėjęs, kad visuomenė ir žiniasklaida kelias savaites įnirtingai diskutuos, ar parenkant aukščiausius šalies pareigūnus ir priimant politinius sprendimus leistina kliautis aiškiaregių nurodymais, ar neva itin paveikus gydymasis užkerėtu vandeniu bei tualetiniu popieriumi dera politiniam elitui, galiausiai – ar išties lietuviai renka valdžią savo nuožiūra, ar tik nieko nenutuokdami įgyvendina pranašaujančių moterų vizijas. Dailią preliudiją diskusijai sudarė įtakingi gydytojai ir dvasininkai, „tolerantiškai“ lemenantys nieko tikro negali pasakyti apie stebuklingos piramidės stebuklingą galią, apreiškimus tiesiai iš „pasaulio dievo“ gaunančio jaunuolio dvasinę būklę, o ir Vilniaus universiteto auloje Izraelio kabalisto skaitoma lekcija apie šį slaptąjį mokymą. Viskas vyko taip, lyg gūdziose sostinės sutemose būtų skilusi „Žinijos“ draugijos būstinės vitrina ir laukan išvirtusios per dešimtmetį ten susikaupusios parapsichologijos, ezoterikos, magijos, karmos diagnostikos, okultizmo ir ekstrasensorikos skelbimų išspinduliuotos miazmos.

Diskusija ne tiek išskaidrino pačias problemas ar nukreipė į jų sprendimą, kiek parodė visuomenės bėdas ir skaudulius. Pirmiausia paaikškėjo stulbinamas kai kurių politinio elito narių nepasitikėjimas oficialiąja medicina. Nenuostabu, kad ja nepasitiki paprasti žmonės, valdiškose poliklinikose dažniau užjami negu gydomi. Tačiau kai tokie turtingi žmonės kaip dabartinis prezidentas ar premjeras griebiasi kerėtojos paslaugų – aišku, kad juos jaudina ne menka paslaugų kokybė. Veikiausiai esminis nepasitikėjimas hipokratine medicinos paradigma, simbolizuojančia helėnišką-krikiščionišką racionalaus santykio su gyvenimo sąranga tradicija: „Brangink gydytoją, nes jis tau svarbus, nes Viešpats jį sukūrė, nes iš Aukščiausiojo jo gydymo dovana ir iš karaliaus jis gauna pragyvenimą. Gydytojo išmanymas daro jį įžymų, ir didžiūnai jį gerbia. Viešpats išželdina

iš žemės vaistažoles, kurių protingas žmogus neturėtų niekinti“ (*Sir* 38, 1–4). Jau graikai išžiūrėjo paralelę tarp gydymo ir valstybės tvarkymo menų. Šalies vadovams tenkanti pareiga sergėti bendruomenės gyvenimo racionaliausias formas ir ieškoti protu paremtų sprendimų krizinėse situacijose reikalauja už veiksmus prisiimti asmeninę atsakomybę, tikrai panašią į gydytojo. Žvelgdamas iš dabarties perspektyvos, imi norom nenorom galvoti – o gal tikrai kai kurie politikų priimti visus argumentus ignoruojantys sprendimai (kad ir dėl Valdovų rūmų atstatymo) radosi iš „šamaniškos“ pagavos, o ne dėl lobistinių grupuočių sąmokslų?

Antras dalykas – nepalaužiamas nepajėgumas suvokti skirtumą tarp religijų ir magijos. Arogantiškas pavienio žurnalisto pareiškimas, kad „gerb. Juozas Audrys Bačkis yra toks pat netikras pranašas kaip ir ponija Lena, [...] nes aš nė vienu jų netikiu“, tėra paplitusios nuomonės pavyzdys, nors čia ir su minuso ženklu. Iš tiesų didelė dalis pasisakymų dėl „ponios Lenos“ buvo panašūs, tik suformuluoti labiau laikantis gerų papročių. Daugelis neįmato jokio skirtumo tarp įvairių religijų, magijos, parapsichologijos. „Dievas“, „energija“, „kosminis informacinis laukas“ dažnukart laikomi absoliučiais sinonimais. Į mėginimus jiems suteikti apibrėžtą prasmę agresyviai reaguojama kaip į tolerancijos paneigimą. Pagrindinė nuostata, prisitaikoma ir sau, – primityviai instrumentinė. To pat žurnalisto žodžiais tariant, „jei kam nors tai padeda, tegul, juk svarbiausia yra galutinis rezultatas“. Maginis instrumentalizmas atmeta pačią stebuklo sampratą – stebuklas yra laisva mylinčios Laisvės dovana. Pripažinę, kad stebuklas yra galimas, nes ne viskas yra būtinybė, ir kad neapskaičiuojama meilė yra galingesnė už mirtį, pripažįstame, kad patys esame šaukiami bei įgalinami stebuklui: „mylėti vienas kitą“. Drauge ir rizikuojame – į meilę nebūtinai bus atsiliepta, pasiaukojimas nebūtinai bus įvertintas, kančia nebūtinai bus prasminga ir iki paskutinio teismo nežinosi, kodėl nebuvo atsakyta į tavo malda. Tuo tarpu magija turi būti patikima: svarbu tiksliai viską atlikti, tik neklausiant kaip moksle, kodėl taip, o ne kitaip. Maginis veiksmas prognozuojamas, jis turi perduoti

numatyta ir *kažkieno* iš anksto garantuotą rezultatą.

Pagaliau išryškėjo gelminis daugelio žmonių abejingumas demokratijos (ar bet kurios kitos, aristoteliškai tariant, gerosios valdymo formos) vertybėms. Šventasis Raštas aiškiai sako, kad kiekvienas teisėtas valdovas savo valdžią turi iš Dievo. Negali būti jokių ypatingų valdžios vyrų ar moterų – „Dievo išrinktųjų“. Krikščionių kankiniai savo kraujo auka nuvainikavo valstybės galią. Na, o elementarus sveikas protas sako, kad prezidento viešųjų ryšių vadybininkai iš paskleistos informacijos apie žiniuonę galėjo gauti vienintelę naudą – paskelbti Lietuvai, kad nuo šiol ją valdo Dievo išrinktasis, kurio visas gyvenimo kelias kontroliuojamas anapusinių jėgų. Nuostabu net ne tai, kad mažai kas abejojo pačių pranašysčių tikrumu (bet išties – kas girdėjo, kai Pakšui buvo išpranašauta mero ar premjero karjera, o prezidento karjerą jam, spėčiau, Vagnorius numatė anksčiau už visus). Labiau stebina, jog pareiškimus apie tai, kad esame valdomi Dievo išrinktojo, kukliai nutylėjo ir budrioji žiniasklaida. Matyt, tai neatrodė šokiruojanti tezę. Juk niekas (net dešinėsios partijos) viešai nepasipiktino pradedamu kurti dieviškai vadovaujamo, neklystančio, iš aukštybių sankcionuoto vado kultu (1992-ųjų „mezgtoji beretė“ dabar turbūt žiūri su pavydu – kas būtų dėjęsi, jei ji taip būtų anuomet aukštynusi Landsbergį kokiame mitinge prie Mažvydo bibliotekos). Net „Santaros-Šviesos“ liberalai sugebėjo šiuos tamsybiškus teiginius nuryti gan nuolankiai. Visuomenė ir žiniasklaida palyginti abejingai pažiūrėjo ir į visą melų, smulkių sukčiavimų ir apgavysčių kamuolį, susirezgusi aplink prezidento ir aiškiaregės istoriją. Tai nebe naujiena. Dar kartą, tik gal kiek skaudžiau, paaiškėjo, kad iš politikų nebus griežtai reikalaujama ne tik sakyti tiesą, bet ir ją ginti. Pasakojimai apie apsišaukėlį rusą „Maltos kunigaikštį“, nežinia kokių italų autoritetų iškeverzotos pažymos, gyrimaisi apie gydymą be atlygio (taip, kad iš jo gali pragyventi), absurdiški teiginiai apie „abi plusines“ Jėzaus rankas ir užuominos apie kerėtoją tikrinusius „autoritetingus Vatikaną (*sic!*) egzorcistus“ be pėdsako ištirpo žmonių atmintyje. Pats prezidentas, ilgai tylėjęs, kai jo bičiulė gyrėsi nuostabiu

būdu jį pagydziusi, matyt, kažkieno paprotintas, kad istorijos galai nebesueina, viešame pareiškime kuo ramiausiai savo pagydymą interpretavo „dvasiškai“ – kaip tikėjimo ir vilties gavimą, drauge kukliai nutylėdamas visą savo dieviškosios misijos ir kitų aiškiaregysčių skyrių. Jo viešą pareiškimą renge profesionalai buvo tikri, kad niekas viešuomenėje nepareikalautų atsakyti, kodėl prezidentas toliau laikosi išsikibęs moters, kurios šiandien neįsileistų į jokių padoraus *bourgeois* namus.

Tai, ką mums teko išgyventi per šį mėnesį – gėda, nejaukumą, nusivylimą, nuoskauda, – nėra vieno ar kito negero asmens sukelti jausmai. Gal iš tikro šią aukščiausią šalies valdžią mums išrinko „kita Lietuva“, bet „ši“, išsilavinusi, protinga, darbšti, moderni Lietuva nepajėgė pareikalauti, kad išrinktasis žmogus taptų ir jos prezidentu, imtų gerbti vertybes, kurias sakosi gerbianti ji. Iki galo neišsiaiškinusi, kas, kaip ir kodėl finansavo rinkimų kampaniją, numojusi ranka į naujojo politinio sąjūdžio estetiką ir jo vadų retoriką, euforiškai pradžiugusi dėl talentingų žmonių surašytų inauguracinių prakalbų, „ši“ Lietuva neteko šanso padėti prezidentui ištrūkti iš tų jėgų, kurios taip ir nediršo pasakyti savo vardo. Maža to, ji prarado šansą šiandien pati išiklausyti į išmintį, kurios „nepažino jokie šio pasaulio valdovai“ (*1Kor 2, 8*), ir, atsikračiusi bevadžių galybių slėgimo, tapti tikrai laisvu, už save ir artimą atsakingų žmonių bendruomene. ❧

Tėvo Stanislovo spynos. Paberžė. 2001. Gvido Kovėros nuotrauka

Karo taku

KĘSTUTIS K. GIRNIUS

JAV puls Iraką – su JTO pritarimu ar be jo. Karas įvyks, JAV padarė jį neišvengiamą. Karas pažeis ir tarptautinę teisę, ir teisingo karo teorijos normas. Bus puolama, nors karui nepritaria daugelis pasaulio žmonių. JAV karą laimės, veikiausiai nesunkiai, bet karas turės ilgalaikių, negiamų pasekmių – nukentės Amerikos ir Europos santykiai, sustiprės musulmoniškų šalių priešiškus, žlugs po SSRS subyrėjimo išiziebusi viltis, kad pasaulis ras bendrą kalbą ir vienijančius politinius idealus.

Prezidentas Bushas teisina puolimą gana paprastu argumentu. Esą kaip prezidentas jis davė priesaiką apsaugoti Amerikos gyventojus, Irakas jiems kelia tiesioginį pavojų, tad reikia Bagdadą nuginkluoti. Karas su Iraku būsiąs teisėtas, nes jis preventinis, reakcija į akivaizdžią grėsmę. Šis argumentas neįtikina. Irakas neturi branduolinio ginklo, o jo biologiniai ir cheminiai ginklai negali būti nukreipti prieš kitas šalis dėl raketų ir kitos techninės įrangos stokos. JAV kartoja, kad Irakas gali šiuos ginklus perduoti teroristams. Bet neįrodyta, kad Irakas turi ryšių su *Al Qaeda* ar kitais musulmonais teroristais. Be to, teroristams būtų lengviau įsigyti biologinių ir cheminių ginklų iš prastai saugomų atsargų Rusijoje. Tad karas teisinamas spėliojimu, jog ateityje Irakas, kartu su teroristais, galbūt panaudotos biologinį ar cheminį ginklą prieš JAV.

Tačiau karo veiksmų negalima pateisinti teoriniais svarstymais ir ateities prognozėmis. Teisingo karo teorija ir tarptautinė teisė leidžia vienai šaliai skelbti karą tik agresijos ar akivaizdžiai rengiamos agresijos atveju.

To pavojaus nėra, juk Sadamas tiek susilpnintas, kad valdo vos pusę Irako teritorijos. Nesant akivaizdaus pavojaus, jokia šalis neturi teisės pradėti karą be tarptautinės visuomenės, t. y. JTO, pritarimo. Jei viena šalis prisiskiria šią teisę, tai tą patį gali padaryti kitos. Tai gresia grįžimu į tarptautinę anarchiją, tiksliau, padėti, kai galintieji turi teisę daryti ką nori. JAV gal ir švelnus hegemonas – nors tam vargu ar pritartų Vietnamo, Irano, Čilės ir kitų Lotynų Amerikos šalių gyventojai, patyrę Vašingtono intervencijų pasekmes. Tačiau kitos šalys, nusprendusios panašiai nepaisyti tarptautinės teisės, gali būti žiauresnės.

Pagrindinį karo pateisinimą prezidentas Bushas jau gerą pusmetį bando papildyti įvairiais kitais argumentais. Trumpai pažvelkime į tris: 1) reikia pašalinti Huseiną, drauge išlaisvinant priespaudą kenčiančius Irako gyventojus; 2) Sadamo pašalinimas sukurs sąlygas Artimųjų Rytų demokratizacijai; 3) nieko nedarymas pakirstų JTO patikimumą ir veiksmingumą. Argumentų gausa ir tai, kad siūlomi vis nauji karo pateisinimai, netiesiogiai rodo jų silpnumą.

Taip, Huseinas yra nuožmus diktatorius, bet ne vienintelis pasaulyje. Galima užjausti Irako gyventojus, bet ir kitos tautos kenčia priespaudą, pvz., pilietinių karų ir sukilimų draskomos Afrikos tautos, čečėnai ir palestiniečiai. Šiaurės Korėjos režimas net žiauresnis, bet nekalbama apie Kim Džon Yro nuvertimą. Nesikišimo į kitų šalių vidaus reikalus principo atsisakymas atidarytų pavojingą Pandoros skrynią. XIX a. Vakarų Europos šalys teisingai savo kolonializmą civilizacijos ir krikščionybės

skleidimu, XX a. SSRS ir kitos komunistinės šalys „išlaisvino“ daugelio valstybių, tarp jų ir Lietuvos, proletariata iš kapitalistų išnaudojimo. Vašingtono peršamos vadavimo akcijos demokratijos ir žmogaus teisių vardan taip pat įtartinos, nes atsi- duoda paternalizmu, „didžiojo brolio“ ir visiško valdymo pasisavinimu.

Sunku tikėti, kad Sadamo pašalinimas sukeltų demokratijos bangą Artimuosiuose Rytuose, kad kitos šalys bus tiek įbaugintos, jog suskubs priimti *Pax Americana*. Net jei valdančiosios oligarchijos ir surengtų rinkimus, vargu ar rezultatai džiugintų. Egipte, Saudo Arabijoje, veikiausiai ir Jordanijoje rinkimus laimėtų (arba bent sudarytų tvirtą opoziciją) karingai nusiteikusios musulmoniškos partijos. Demokratiniai rinkimai nereiškia, kad bus išrinkti taikūs, visų gerove besirūpinantys politikai. Izraelis yra tvirta demokratija, bet pastaruosius du rinkimus laimėjo Arielis Šaronas, kurį ne vienas laiko karo nusikaltėliu dėl įvykių Libane 1982 m.

Galima priminti JAV nenuoseklumą šiuo klausimu. ES ir arabų šalys ilgai ragino Vašingtoną panaudoti savo įtaką Izraelio ir palestiniečių konfliktui sušvelninti, aiškindamos, jog neišsprędus šio konflikto, taika Vidurio Rytuose neįmanoma. Busho administracija atmetinėjo šiuos siūlymus, teigdama, kad tai du skirtingi klausimai. Dabar aiškinama, kad vis dėlto esama tarpusavio ryšių, kad Irako nukariavimas – raktas į regio-

no taiką. Pagaliau JTO patikimumas nepriklauso vien nuo to, ar jos nariai remis JAV. Organizacijos prestižas nukentėtu, jei Irakas liktų nenuginkluotas, bet karas nėra vienintelė nuginklavimo priemonė. JTO prestižas gali nukentėti ir jei paaiškėtų, kad JAV primeta savo valią kitoms JTO narėms, priverčia jas pritarti tarptautinei teisei prieštaraujantiems veiksams. Tada galima ginčytis, kas blogiau – neveiksminga ar vienai šaliai pavaldi JTO.

Būtina pripažinti, kad bepigū JAV nepritariančioms šalims dabar aiškinti, jog reikia suteikti JTO inspektoriams daugiau laiko. Akivaizdu, jog Irakas pradėjo nusiginkluoti vien todėl, kad JAV ir Didžioji Britanija ėmė telkti savo ginkluotąsias pajėgas ir rengtis antpuoliui. Be aiškaus ryžto griebtis jėgos Irakas būtų toliau viską vilkinęs. Bet spaudimo priemonės nebuvo tinkamai moduluojamos. Ginkluotųjų pajėgų telkimas turėjo būti priemonė politiniam tikslui, t. y. nusiginklavimui, įgyvendinti. Tačiau priemonės tapo savitikslių, įrankis virto politiką lemiančiu veiksmu. Kariuomenės sutelkimas skatina karą. Dabar sakoma, kad per brangu ilgiau regione išlaikyti tiek daug karių, kad atsisakymas smogti dabar paskatintų Sadamą toliau apgauti inspektorius bei pakirstų JAV patikimumą taip užtikrinant, jog kitą kartą panašus karių telkimas neįbaugintų potencialaus agresoriaus.

Dėl to JAV pateko į aklavietę. Nieko nedarymas būtų smūgis jos prestižui, o antpuolis tarsi patvirtintų, kad JAV labiau siekė karo ir Sadamo nuvertimo negu Irako nusiginklavimo. Bet JAV pačios išvarė į kampa, vienašališkai veikdamos ir nederindamos savo žingsnių su kitomis valstybėmis. Negalėdamos trauktis, JAV reikalauja, kad JTO pritartų antpuoliui, ir kad Vakarų sąjungininkai jį paremtų.

Leidžiama suprasti, kad balsavimas prieš JAV peršamas rezolucijas JTO arba jų vetavimas neištikimybės ženklas. Tačiau Busho administracijos kalbos apie solidarumą yra tuš-

čios, nes iki šiol ji gardžiavosi savo neprilygstamos galia ir primygtinai pabrėždavo, jog ji teiks pirmenybę JAV interesams. Atmesdamos Kioto sutartį ir taip prisiskirdamos teisę teršti kitų šalių, o ir būsimų amerikiečių kartu, gamtą, nepritardamos Tarptautinio baudžiamojo teismo sukūrimui, vienašališkai pasitraukdamos iš antibalistinių raketų sutarties, nepasirašydamos sausumos minų draudimo sutarčių ir kitais veiksmais, JAV rodė abejingumą kitų šalių interesams. Net ir artimiausių sąjungininkų rūpesčių nelabai paisoma. NATO siūlymas kaip organizaciniam vienietui dalyvauti kovojant su tarptautiniu terorizmu nebuvo priimtas, Vašingtonui nutarus kliautis „norinčiųjų koalicija“. Kai šiemet Šaronas uždraudė palestiniečiams ir Izraelio atstovams dalyvauti Didžiosios Britanijos rengiamoje konferencijoje, svarsčiusioje Izraelio ir palestiniečių konflikta, ir faktiškai pavertė niekais svarbią premjero Blairo iniciatyvą, Vašingtonas nespaudė Izraelio ir nekritikavo Šarono sprendimo. Pagaliau neseniai paskelbta „Naujoji saugumo strategija“ tiesiai šviesiai sako, kad JAV pačios spręs, kaip elgsis su tais, kuriuos laiko priešais, ir kad neleis jokiai šaliai mesti iššūkio jų karinei persvarai. Tai egoistiškas ir arogantiškas dokumentas, kurį dar ilgai cituos Kinijos ir kitų šalių generaliniai štabai, reikalaudami daugiau lėšų ginklavimuisi.

Kol kas neaišku, ar JAV karingos nuostatos – tik laikinas reiškinys, ar prezidento Busho ir jo patarėjų ideologinių nuostatų bei psichologinės rugsėjo 11 d. antpuolio traumos pasekmė. Lig šiol JAV kaip tik pasižymėjo sugebėjimu išklaudyti kitų nuomones ir ryžtu siekti kompromisų. Prezidentas Clintonas buvo populiarus Europoje ir pasaulyje negu pačiose JAV. JAV geros valios atsargos pasaulyje dar neišsekusios. Po Irako krizės bus stengiamasi užglaistyti nesutarimus tarp JAV palaikiusių ir joms pasipriešinusių valstybių, pabrėžti tai, kas jungia pasaulio šalis,

o ne tai, kas jas skiria. Bet neaišku, kiek šios pastangos bus sėkmingos. Liks daug sunkiai sprendžiamų klausimų. Antai JAV tvirtina, kad NATO niekada nebuvo ir nebus pavaldi JTO. Prieš 15 metų šiam teiginiui veikiausiai būtų pritarusi Vakarų Europa, bet dabar didėja Europos, ar bent didelės dalies Europos šalių, polinkis teikti pirmenybę ne paskiroms šalims, o tarptautiniams vienietams ir organizacijoms, ypač JTO. Vašingtonas linkęs griebtis karinių veiksmų, o kitoms šalims jėgos vartojimas yra atgrasus.

Šiaurės Korėjos ginklavimasis branduoliniu ginklu ir raketomis primena, jog ir po Šaltojo karo neišsipildė viltis, kad „jie perkals savo kalavijus į arklus“. Neatsakinga nieko nedaryti plintant branduoliniams ginklams, bet sunku pateisinti griežtesnių priemonių taikymą, kai pro pirštus žiūrima į Pakistano, Indijos ir Izraelio branduolinių ginklavimąsi.

Irako krizė sudrebino Vakarų vienybės pamatus. Bet ne tik politikoje ryškėja takoskyra tarp Europos ir JAV. Skiriasi jų požiūriai į mirties bausmę ir abortus, į nedarbo, sveikatos apsaugos ir pensijų garantijas, į genetiškai modifikuotus augalus ir į kamieninių ląstelių tyrimus. Proporcijai daugiau amerikiečių tiki ne tik Dievu, bet ir šėtonu, Europos politikai savo kalbose nesikreipia į Dievą, kaip dažnai dar amerikiečiai.

Anskti kalbėti apie civilizacijų susikirtimą tarp JAV ir Vakarų Europos, panašų į tą, kuris tariamai egzistuoja tarp krikščioniškų ir musulmoniškų šalių. Europa nėra monolitinis vienetas, tokios nėra ir JAV. Europoje girdėti balsų, raginančių telktis apie JAV, o pačiose JAV auga nerimas dėl imperinės misijos šalininkų įtakos. Abipusė gera valia leis pašalinti daug nesutarimų. Bet jei Vašingtone įsitvirtintų hegemono mentalitetas, vargu ar pašliję santykiai pasitaisys. Demokratinės nuostatos, tautų bei individų savigarba perdėm tvirti: čia JAV įnašas neabejotinai svarbus, kad būtų nusileidžiama vienos šalies nuomonei. ❧

„Kai pati tauta šventa, šventųjų nematyti...“

PAULIUS SUBAČIUS

Du toliau skelbiami tekstai suteikia progą pasvarstyti, ką mums reiškia, jog Lietuva turi šventąjį globėją, kaip suprantame šv. Kazimiero dorybes, asmenį bei jo užtarimu įvykusius stebuklus. Pirmasis rašinys – Vilniaus universiteto rektoriaus jėzuito Petro Skargos populiariųjų „Šventųjų gyvenimų“ skyrelis, pirmą sykį išdėstas į septintąjį, 1610 m. knygos leidimą. Skargos tekstas formavo karalaičio hagiografijos tradiciją, bet mūsų laikais jis gerai žinomas akademiniais tyrinėtojams. Todėl praverstų pažvelgti į pirmą kartą lietuviškai prabilusią klasikine, ankstyvąją šventojo gyvenimo interpretaciją ir suvokti, kokie jos elementai patvariausi – išlaikyti bei perduoti keičiantis Bažnyčiai, visuomenei, kultūrai. Tai parūpsta stabtelėjus prie antrosios publikacijos, „brandaus socializmo“ laikų katalikiškos pogrindžio raštijos dokumento – pokalbio apie lietuvišką šventumą. Baudiesi susekti šio teksto ištakas bei minties vingius, nes jis yra tarsi šiandienos mąstymo kriptograma. Skaitant kriste krinta į akis Sąjūdžio laikais ir vėliau plėtotų tautinių, religinių, kultūrinių įsitikinimų užuomazgos, idėjų derinių bei priešpriešų gemalai. Praeities – labai skirtingos praeities – tekstus užklauses, ką juose atpažįsti iš pačiam sau artimos šv. Kazimiero sampratos, regi skargiškosios paradigmos istorinį likimą.

Ir Bažnyčios istorijos pažinimo stoka, ir luominės visuomenės užmarštis lemia, kad šv. Kazimiero paveikslas mums iškyla nebesusijęs su tuo kontekstu, kuriame jį pateikė Skarga. Pamaščius apie karalaičio gyvenimo įrėminimą, pirmiausia į galvą šauna LDK bei Lenkijos istorija, vė-

lyvas Lietuvos Krikštas, mintis apie kitus altoriaus garbėn pakeltus nekaltus jaunuolius. Skargai atrodė svarbu visai ne tai – prieš išvardydamas Jogailaičius, jis pateikė plačią šventu gyvenimu garsėjusių VII–XVI a. Europos valdovų apžvalgą. Jos jau nė pėdsako nerasime Motiejaus Valančiaus „Žyvatuose“. Valstiečiui skaitytojui karaliai *etelredai* ir *keolvulfai* buvo nepermanoma egzotika, tačiau mums šv. Kazimiero gretinimas su nelabai girdėtais kitų šalių valdovais – katalikų šventaisiais – žadina keletą minčių. Pirmą, Reformacijos iššūkių akivaizdoje Skargai buvo svarbu pabrėžti katalikiškąją tradiciją. Antra, toks ryškus iš LDK kilusios dinastijos įrašymas į krikščioniją šiandien gali būti atrama apmąstant Lietuvos europietiško tradiciją. Kaimyninės tautos, ką ir kalbėti apie Vakarų Europą, daugelį šimtmečių ypač gerbė savo valdovus – šventuosius. Vengrų šv. Stepono, čekų šv. Vaclovo dėka šių tautų valstybingumas atrodė turis dangiškosios sankcijos matmenį, kuriuo rėmėsi ir Naujųjų amžių tautiniai sąjūdžiai. O ar mums kada rūpėjo didžiųjų kunigaikščių krikščioniškosios dorybės? Ar tauta ir valstybė pakankamai išsėmė tai, kas glūdi šv. Kazimiero simboliuje, kūnu silpno žmogaus, kuris virto dangiškuoju kariu ir apgynėju, paveiksle?

Gyvenant demokratiškai besitvarkančioje valstybėje, karališkos privilegijos ir amžininkams didžiū nuostabą kėlęs jų atsisakymas – jau kažkiokiš kitos, atsietos tikrovės dalykai. Tačiau Skargos mintis, kad valdovas turi siekti katalikiško švento gyvenimo, neatrodo pasenusi pagalvojus, kas gi mūsų dienomis lemia

valstybės vadovų autoritetą. Atkritimas į žmogiškąsias silpnybes neatleistinas tam, kuris yra tautos priešakyje, be to, „daugiau pasimokome iš [...] kilniausių pasaulio viešpačių, kurie [...] nori tobulai įgyvendinti dorybes“, nes valdžios aukštybių išsižadėti – sunku. Šią minties seką komplikuoja kitame skelbiamame tekste kontrapunktu nuskambanti pastaba, kad aukštakilmiams savotiškai lengviau tapti šventaisiais, nes jie turi ko išsižadėti, nes jų gyvenimo pasikeitimas radikalus ir aiškiai matomas. Kažin ar toks samprotavimas susijęs su pokalbininku, beteisių sovietinės valdžios įkaitu, padėtimi? O gal – su gana patvaria lietuviu, baudžiavinio valstiečio, pavydulingai stebinio dvaro gyvenimą, savivoka?

Šv. Kazimiero kilmė ir tautinė priklausomybė, kurią Skarga savo teksto pabaigoje įvardija luomines perskyras niveliuojančiomis frazėmis „mūsų giminaitis, mūsų namiškis, šios karalystės sūnus ir savo liaudies mylėtojas“, Valančiaus „Žyvatuose“ jau nurodyta – lietuvis karalaitis. Lietuviškumo motyvas vyrauja sovietmečio pokalbyje, kuriame justis krikščioniškumo ir tautiškumo įtampa, ryškus kai kuriais požiūriais vaisingas, tačiau sunkus, daug pastangų ir pakantų reikalaujantis dialogas tarp katalikiškos tradicijos ir pagoniškų, teosofinių, orientaliųjų idėjų konglomerato, supančio tautinės tapatybės išsilukštenimą, jos pergalvojimą ir transcendentinį pagrindimą. Iš antrojo teksto galima prirankioti apščių pavienių citatų, kurios patarnautų kaip tautinio uždaro ir pranašumo iliustracijos: „O kaip fiksuoti esą šventumą, tai mūsų nuosavas baltiš-

kas reikalas. [...] Vatikanui tas dalykas nežinomas“; „Ir apskritai, rašant, pvz., apie tautą, tauta ir reikia rūpintis“. Nors kritikuojama šventųjų „buhalterija“, „lenkiškas“ požiūris į šventuosius, nuolat išnyra apgailestavimas, kad teturime vieną šventąjį, kaip atsvara postuluojamas visos tautos šventumas. Vis dėlto kur kas svarbiau, kad greta šių minčių pakankamai svariai nuskamba kitaplotmiai svarstymai apie Šventosios Dvasios veikimą per šventuosius, Bažnyčios istorijos ir teologijos išmanymu grindžiami kritiškai poetinių išvedžiojimų vertinimai. „Gryna“ kanoninė katalikybė ir net skepticizmas prasimuša greta vydūniškų tautos gyvatos ieškojimų, siekio atverti giliuosius, mistinius kalbos klodus, išgauti skaidrią, subtiliausioms nuojautoms ir potyriams adekvačią sąvokinę raišką. Žodžiu, regime šiandienei nenusileidžiančią nuomonių, retorikų ir idėjinių nuostatų įvairovę, atpažįstame iki dabar vykstančių diskusijų istorinėmis ir dvasinėmis temomis šaknis.

O metafizinės plotmės pagava pokalbyje dargi stebėtinai sodri – šis sluoksnis, dvasinės skvarbos išgyvenimas mūsų dienomis atrodo kur kas labiau nusitrynęs, užgožtas naujojo racionalizmo. Į žmogaus ir kosmoso paslaptis anuomet nerta su didesniu atsidavimu ir pasitikėjimu. *Gnosis*, kaip agnosticizmo atsvara, pagrindžio diskusijoje pasirodo labai įvairiais pavidalais. Kai kurie jų šiandien kelia nuostabą ar nepriitarimą, lygiai kaip abejotinas atrodo veiksmo ir rezultato negatyvus priešpriešinimas vidinei šventybei. Tačiau negalime šių svarstymų atplėšti nuo pagrindžio konteksto, totalitarizmo spaudžiamo kataliko savivokos – racionalaus sprendimo ir vien nuojauta grindžiamo judesio, išoriško aktyvumo ir viduje sutelkto gyvenimo prielaidos bei padariniai anuomet buvo

gerokai kitokie. Ir patys pokalbio dalyviai prabyla apie tai, ar istorinės sąlygos, laiko kaita paliečia svarbiausius, ant šio ir ne šio pasaulio ribos esančius dalykus. Prisilietimas prie painios sakralumo ir istoriškumo santykio problematikos liudija jų atvirumą kebliausiems filosofiniams klausimams.

Skargos ir katalikiško pagrindžio veikėjų žvilgsniai panašūs dėmesiu šventojo asmeniui, jo gyvenimo modeliui. Žinoma, paminimi ir šv. Kazimiero užtarimu įvykę stebuklai, nes be jų neištengsi permąstyti, „kas kiek yra šventas“. Netikėtas išgijimas gal kelia didesnę susidomėjimą, pagalba mūšyje labiau įkvepia pavesti savo rūpesčius šventajam užtarėjui, tačiau hagiografinė tradicija pabrėžtinai ragina stebėtis būtent skaištybės ir nuolankumo pavyzdžiu. Tiesmuka karaliačio istorijos peržvalga verčia tik pečiaus gūžtelti dėl anų laikų gydytojų, tikėjusių, kad lytinis aktyvumas

spresti lieka tokia pati. Šiandien katalikui tenka vidujai atremti stebėtinai panašius specialistų argumentus, jog susilaikymas naudojant natūralius šeimos planavimo metodus, ką ir kalbėti apie kunigišką bei vienuolišką skaištybę, nepriimtinas. Paranojiško sveikatingumo kulto kontekste mintis apie šv. Kazimierą, radikaliai nepaisiusį savo kūno poreikių, idealiai atitinka principą, jog šventųjų dorybių ypatingumas neleidžia jomis tiesiogiai sekti, veikiau tik nužymi katalikiško gyvenimo gaires.

Vargiai šiuos ar kuriuos kitus karaliačio asmens bruožus, su juo siejamų stebuklingų įvykių savitumą galėtume laikyti originalaus *lietuviško šventumo* bruožais. Jų ieškoję pokalbininkai iš tiesų narsto ir demonstruoja *lietuviško požiūrio į šventumą* ypatybes. Tenka sutikti, kad jos gana akivaizdžios – ir pirmiausia todėl, kad kyla iš santykio su vienu vieninteliu šventuoju. Pasitelkti

liaudies palaimintojo Mykolo Giedraičio bei pal. Jurgio Matulaičio pavyzdžiai tik patvirtina, kad kokios nors trinarės schemas čia nepavyks sukonstruoti, kad šv. Kazimiero paradigma yra pamatinė, aprėpianti visą šventumo vertinimų spektrą. Prieš 18 metų surengto pašnekėsio pabaigą nesunku perskaityti kaip aktualumo nepraradusį raginimą – eikime, žiūrėkime ir išvelkime. Ne, ne ezoterines lietuviškumo savastis, o iki pat Italijos ir Jeruzalės nusidriekiančius

istorinius bei dvasinius ryšius. Juo labiau aktualus Skargos patarimas kliautis šv. Kazimiero užtariamąja malda, nes „per tuos karus su Maskva [...] jis tikrai pagelbės“. Keturių šimtmečių plyši, žiojintį tarp mūsų ir karaliačio paskelbimo šventuoju, iš tiesų gali sumažinti tik asmeniškasis santykis, kuris randasi dairantis pačių įvairiausių dvasinių sąsajų ir pasitikinčių kreipiantis pagalbos. ❧

Šventieji Vaclovas, Vaitiekus, Kazimieras, Stanislovas ir Florijonas. Krokuvos mišiolio iliustracija. 1628

padėtų įveikti tuberkuliozę, naivumo. Savo ruožtu, nekaltybės apoteozė vadinamajam moderniam žmogui – taip pat, atrodo, tolimas dalykas. Vis dėlto nesunku susivokti, kad šv. Kazimiero gyvenimo epizodai byloja apie universalų mokslo ir etikos santykio klausimą. Mokslininkų teikiamos rekomendacijos kinta, tačiau jų konflikto su krikščioniškais įsitikinimais galimybė ir žmogaus būtinybė apsi-

ŠV. KAZIMIERO, LENKIJOS KARALAIČIO, GYVENIMAS, IŠ LENKIJOS METRAŠČIŲ IŠRAŠYTAS

Gyveno jis apie 1484 Viešpaties metus

Petras Skarga SJ

(Vardas tas dėl vienos raidės i vartojimo pasikeitė, nes senovėje sakyta slaviškai Kazimir, t. y. „įsako [rozkaže] ramybę“, o ne Kazimir, neva jis drumstų [jakoby kazič] ar gadintų ramybę, kadangi Mir reiškia tą patį, ką ir ramybė [pokój] bei sandora [przymierze].)

Aukštas luomas, pavyzdys namiškiams, iš dangaus padėti savo kaimynams pasirengęs, karščiau skaityti ir atminti šlovingojo ir danguje su Kristumi karaliaujančiojo Kazimiero, Lenkijos karalaičio, gyvenimą mus skatina. Kadangi Viešpats Dievas malonėjo savo Sūnaus

Vargdieniai
pirmiau
pašaukti
Evangelijai

Evangelijai pašaukti pirmiausia vargdienius ir žemakilmius, savo kilnumą parodydamas jis taip padarė, kad aukščiausi viešpačiai pas jį lyg baudžiauninkai ir

skurdžiai, vargdienius gali paversti turtingais, o prastuosius – kilmingaisiais ir kilminguosius – žemakilmiais;

Turtingieji
teikia geresnį
pavyzdį

tačiau pasaulio turtingųjų ir kilmingųjų jis nepaniekina, bet dar didesnę savo malonės stebuklą jiems ir kaip dar didesnę pavyzdį žmonėms juos teikia. Juk labiau jaudina karalius, savo pasaulietinę karalystę dėl Kristaus sekimo, dėl sėkmingesnio savo išganymo pametęs, negu vargdieniai, prie Kristaus besiglaudžiantys. Sunkiau pasaulyje šlovinamam tapti žmonių paniekintam, negu pasaulyje nežinomam prastuoliui pasaulį paniekinoti.

Daugiau
pasimokome
iš pamaldžių
viešpačių

Prabangoje auklėto, bet prabangos atsisakiusio ir griežto gyvenimo besilaikančio pergalė šlovingesnė negu vargdienio nesirūpinimas niekada neturėta prabanga.

Juk daugiau pasimokome iš imperatorių, karalaičių, kunigaikščių ir kitų didžiųjų bei kilniausių pasaulio

viešpačių, kurie dėl savo išganymo save bei tai, ką turi, paniekinę ir Kristų sekdami, nori tobulai įgyvendinti dorybes ir gyvenimą to, kuris, būdamas turtingas, dėl mūsų tapo vargdieniu ir, būdamas Dievas, dėl mūsų tapo žmogumi, o dėl savo Tėvo valios ir meilės žmonėms – nieku.

Tokiais pavyzdžiais mūsų katalikiškoji krikščionybė yra pasipuošusi ir tokios žvaigždės šventųjų istorijose bei gyvenimuose mums šviečia, kaip imperatorius Lotaras¹, kuris, penkiolika metų pamaldžiai valdęs didelę valstybę bei atminęs savo tėvą Liudviką², mirštant pasakiusį savo sūnams ir tarnams pamaldžią prakalbą apie imperatoriaujant gerai pažintą pasaulio tuštybę, ir pats taip pat gerai patyręs tą tuštybę, imperatorystės atsisakė ir Priumo vienuolyne, neturto bei klusnumo laikydamasis, šį gyvenimą baigė, tuo visą pasaulį nustebindamas. Hugonas⁵, irgi imperatorius, po visų Dievo malone pasiektų pergalių Burgundijoje vienuolyną pastatydinęs, imperatoriaus turtus ir prabangą į prastą drabužį ir kamarėlę išmainė. Taip pat mūsų laikų imperatorius Karolis V⁶, didysis pagonių ir eretikų nugalėtojas, šlovingiausią pergalę prieš save patį pasiekė, pasaulį, karalystes bei imperatorystę paniekindamas, jas Kristui po kojomis pamesdamas ir vienuolyne užsidarydamas. Langobardų karalius Ratchisas⁷, popiežiaus Zacharijo įkalbėtas, karalystės atsisakė ir

Vienuoliai iš
imperatorių,
karalių ir
karalaičių

*Lotarius vixit
circa anno
865³*

*Platus de
bono statu
religioso. l. 2,
c. 26⁴*

Langobardų
karalius
Ratchisas
anno 741

¹ Lotaras I (*Lotharius*, 795–855) – Vakarų Frankų karalystės imperatorius (840–855), Italijos karalius (822–855). (Čia ir toliau – *vert. past.*)

² Liudvikas I Pamaldusis (*Ludovicus*, 778–840) – Frankų karalystės imperatorius (814–840).

³ *Sic!*

⁴ Hieronymus Platus, *De bono status religiosi libri tres*, Vene-

tiis, 1591.

⁵ Hugonas (*Hugo*, ~885–947/948), Italijos karalius (nuo 926).

⁶ Karolis V (*Carolus*, 1500–1558) – Šv. Romos imperijos imperatorius (1519–1556).

⁷ Orig. *Rachisius*; Ratchisas (*Ratchis*, *Rachis*, 710?–757) – langobardų karalius (744–749).

Ispanijos karaliai. *Baronius in Anna*⁸ Kasiro kalne⁸ neturto ir nuolankumo gyvenimą priėmė. Taip pat pasielgė Ispanijos karaliai: Vamba⁹, Vermudas¹¹, Ramiras¹². Taip pat pasielgė Anglijos karaliai: Etelredas¹³, Kenredas¹⁴, Ofa¹⁵, Keolvulfas¹⁶, kuriam Beda Garbingasis savo „Istorija“ paskyrė, ir ano dėdė Edbertas¹⁷, kuriam karalystę buvo palikęs.

Nuostabu, kaip pasielgė du broliai britai. Judikalas¹⁸, kaip pasielgė du karališkos kilmės broliai būdamas Anglijos arba Britanijos karaliaus, pramogos) labai noris karalystę jam perleisti; todėl prašė jį tam rengtis. O Judokas, paprašęs aštuonių dienų pamastyti, patyliukais ir slapčia panieka karaliavimui brolių aplenkė ir pabėgo į vienuolyną, manydamas sau: „Jei jau karaliavimas yra toks, kad mano brolio išganymui trukdo, tai aš irgi tos kliūtis išvengti noriu“.

Platus ut supra Bulgarijos karalius Tervelis²⁰, popiežiaus Mikalojaus I²² pamokytas krikščioniu tapęs ir eretiką Fotijų²³ iš savo valstybės išvaręs, Kristų taip karštai pamilo, kad dėl jo ir tarnavimo jam, karalystę savo sūnui atidavęs, vienuolio celėje užsidarė, o išgirdęs, jog tas sūnus pagonybėn sugrįžo, karalystę susigražino ir, tam sūnui stabmeldžiui akis išlupęs bei amžinai jį įkalinęs, karalystę jo jaunesniam broliui ir savo sūnui Vaitiekiui²⁴ atidavęs, pats vėl į celę ir į ankstesnį gyvenimą pargrįžo. Apie dar gyvenantį Bavarijos kunigaikštį Vilhelmą²⁵ girdėti, esą jis didžią valstybę kaip visą karalystę sūnui atidavęs, pats pasaulį bei visas jo gėrybes palikęs ir

Miunchene savo paties įsteigtoje Jėzaus draugijos kolegijoje apsigyvenęs atgailoti ir apie Dievą mąstyti. Taip pat pasielgė daugelis karalaičių: du Karolio Didžiojo sūnūs Hugonas ir Drogonas, trys Hibernijos²⁶ karaliaus Fintano²⁷ sūnūs Fursa²⁸, Felanas²⁹ bei Ultanas³⁰, į Galiją iškeliavę ir Pontigny³¹ gyventi užsisklendę. Tuo pačiu sekė Prancūzijos karalaičiai Klotaras³², Karlomanas³³, Frydrikas³⁴, Henrikas³⁵ ir daugelio kitų karalių sūnūs, kaip liudija pasakojimai ir Bažnyčios istorija.

Tarp jų džiaugsmingai pagerbiame mūsų šeimą Kazimierą, kurio tėvas, irgi Kazimieras, Jogailos sūnus, Lenkijos karalius, iš imperatoriaus Alberto dukters Elzbietos šešių sūnų buvo susilaukęs, būtent pirmgimio Vladislavo, Čekijos ir Vengrijos karaliumi tapusio, antro – šv. Kazimiero 1458 Viešpaties metais, paskui – Alberto³⁶, Aleksandro, Žygimanto³⁷ ir kardinolo Frydriko. Trys po tėvo Lenkijos karalystę ir gretimas valstybes valdė, būtent Albertas, Aleksandras ir Žygimantas. Ketvirtasis – Frydrikas Gnezno arkivyskupijos sostą užėmė. Tuo tarpu jaunasis Kazimieras, dar tėvui gyvam tebesant, laimingai užbaigė savo amžių, kuris labai jau trumpas buvo, tačiau, kaip pasakyta Rašte, „tapęs tobulu per trumpą laiką, jis pasiekė ilgo gyvenimo pilnatvę. Viešpačiui patiko jo siela. [...] per trumpą laiką išstobulėjusi jaunystė pasmerks ilgą nedorėlio senatvę“³⁸.

Gimė Krokuvoje 1458 Viešpaties metais, auklėtas su kitais broliais uoliai ir atsargiai lavinant pamaldumą bei dievobaimingumą Dievui, šventiesiems bei Viešpaties dorai ir protą ašt-rinančius mokslus, kuriuose irgi nemažai pažengė, va-

⁸ Orig. w *Kasynie*.

⁹ Orig. *Bomba*; Vamba (*Wamba*, † 688) – vestgotų (vizigotų) karalius (672–680).

¹⁰ Caesar Baronius, *Annales ecclesiastici a Christo nato ad annum 1198*, Volumen I–XII, Romae, 1588–1607.

¹¹ Orig. *Veremundus*; Vermudas I arba Bermudas I (*Vermudo*, *Bermudo*, 750–797) – Astūrijos karalius (788–791), Ramiro I tėvas.

¹² Orig. *Ramirus*; Ramiras I (*Ramiro*, 790/791–850) – Astūrijos karalius (842–850).

¹³ Orig. *Etelredus*; Etelredas (*Aethelred*, *Ethelred*, † 704) – Mersijos karalius (675–703).

¹⁴ Orig. *Chearedus*; Kenredas (*Coenred*, *Cenred*) – Mersijos karalius (704–709).

¹⁵ Ofa (*Offa*, ?–710) – Esekso (rytų anglosaksų) karalius (707/708–709).

¹⁶ Orig. *Ceodulfus*; Keolvulfas (*Ceolwulf*, *Ceowulf*, 700–760/764) – Nortumbrijos karalius (729–737).

¹⁷ Orig. *Egbertus*; Edbertas (*Eadbeht*, *Eadberht*, † 768) – Nortumbrijos karalius (737–758), iš tikrųjų laikomas Keolvulfo pusbroliu.

¹⁸ Orig. *Judeallus*; Judikalas (*Iudicallus*, *Iudicael*, † 657?).

¹⁹ Orig. *Jodok*; Judokas (*Iudocus*, *Iudog*, † 675?) – Domnonijos (Kornvalio pusiasalis, Anglija) karalaitis.

²⁰ Orig. *Trebellius*; Tervelis (*Tervel*, *Terbel*) – Bulgarijos valdovas (700–721); čia jis painiojamas su kitu Bulgarijos valdovu (852–889) – Mykolu Borisu I (*Michael Boris*, † 907), stačiatikių Bažnyčios šventuoju.

²¹ *Sic!*

²² Mikalojus I Didysis (*Nicolaus Magnus*, 800–867) – popiežius (858–867), šventasis.

²³ Orig. *Fotyn*; galbūt Fotijus I (*Photius*, *Photios*, ~820–891?) – Konstantinopolio ekumeninis patriarchas (858–867, 877–886), stačiatikių šventasis.

²⁴ Orig. *Wojciech*; iš tikrųjų – Simeonas I Didysis (*Simeon*, † 927, valdęs 893–927).

²⁵ Vilhelmas V (*Wilhelm*, 1548–1626) – Bavarijos kunigaikštis (1579–1597).

²⁶ T. y. Airijos.

²⁷ Orig. *Wibeana*; Fintanas (*Fintan*) arba Filtanas (*Fyltan*) – South Munster (Airija) karaliaus Finlogos (*Finloga*) sūnus.

²⁸ Orig. *Forseus*; Fursa (*Fursa*, *Furseus*, *Fursej*, † 648–650) – Lagny benediktinų abatas, šventasis.

²⁹ Orig. *Fallianus*; Felanas (*Faelan*, *Faolan*, *Foillan*, † 655?) – Fosses benediktinų abatas, šventasis.

³⁰ Ultanas (*Ultan*, † 657?) – Péronne benediktinų abatas, šventasis.

³¹ Orig. w *Pontyniaku*.

³² Orig. *Clotarius*.

³³ Orig. *Carolomanus*.

³⁴ Orig. *Federicus*.

³⁵ Orig. *Henricus*.

³⁶ Orig. *Olbrycht*.

³⁷ Orig. *Zygmunt*.

³⁸ *Išm* 4, 13–14. 16.

dovaujamas šlovingojo magistro bei mokytojo Dluogošo, **Dluogošas – to Krokuvos kanauninko, Lenkijos istorijos rašytojo, Lvovo arkivyskupu nominuoto, kurio it tyro ir dosnaus šaltinio pagirdytas Kazimieras visomis dorybėmis augo ir lyg gera bei derlinga žemė derlių davė – ne tik trisdešimterio pa, bet ir šimterio pa³⁹. Mat jaunystės metais Dievo Sūnaus žodžius „kokia gi žmogui nauda, jei jis laimėtų visą pasaulį, o pražudytų savo sielą“⁴⁰ išsikaitydamas ir išklaudydamas, jis savo sielos išganymą pamilo, o permainingą bei trumpaamžį pasaulį širdyje paniekino ir karališkos kilmės bei vilčių viešpatauti ir malonumais mėgautis pradėjo nebeatminti bei nebepaisyti. Pirmiau save laikė žmogumi, o ne karaliumi karaliaus Saliamono žodžius kartojo: „Ir aš iš tikrųjų esu marus žmogus, kaip visi kiti, [...] žemės vaikas. [...] Ir aš vos gimęs įkvėpiau visiems bendro oro, atsirėmiau į tą pačią visiems bendrą žemę; pravirkdamas išrėkia tu patį pirmąjį garsą, [...] joks karalius kitokios gyvenimo pradžios nėra turėjęs“⁴¹. Juk jeigu karaliai ir viešpačiai kitaip gimtų, kitaip alsuotų bei kvėpuotų ir iš motinos išeidami nepravirtų, tai dėl ko gi save vargšais laikyti galėtų? Prie tokio neturto, vargo ir paniekimo, koki tarp vargšų ir savo valdinių regi, jie patys savaime gali prieiti ir dažnai prieina, vadinasi, ir nuolankūs turi būti, jei nori būti išmintingi. Todėl ir karalius Saliamonas, bendrą su kitais žmonėmis savo prigimtį, didžiam vargūi pavaldžią, pripažinęs, išminties Viešpatį Dievą prašė, sakydamas: „Meldžiausi, ir man buvo suteiktas supratimas, šaukiausi (Viešpaties Dievo) pagalbos, ir atėjo pas mane išminties dvasia“⁴²; juk didžiausia išmintis – save patį pažinti bei žemės dulkėms prilygstančią savo žmogišką prigimtį išvelgti ir mąstyti, kam ji sukurta bei kokion baigtin nukreipta. Tokios išminties įgyti pradėjęs Saliamonas tarė: „Ją vertinau labiau, negu skeptrą ir sostą, o turtus, palyginti su ja, laikiau niekais. Nelyginau jos nė su brangakmeniu, nes visas auksas prieš ją – tik žiupsnis smilčių, o sidabras – tik molis“⁴³. Tokios išminties nuo jaunystės igijęs, Kazimieras, Dievo Dvasios įkvėptas, Dievo baimei pamatus padėjo, idant (kaip Rašte pasakyta) veiktų su ja⁴⁴ ir visas savo mintis grįstų Viešpačiu Dievu bei tikresne jo karalyste, savo tarnams jo pažadėta, ir krikščioniškose dorybėse igautų išminties, kuri liejasi iš Dievo malonių jūros ir kurios prašyti, melsti bei ieškoti įsakyta; dieną naktį dažn**

³⁹ Plg. Mt 13, 23.

⁴⁰ Plg. Mt 16, 26.

⁴¹ Išm 7, 1. 3. 5.

ir gilia malda praktikavo, daugiau jai laiko skirdamas negu kokioms pramogoms ir, kiek tik galėjo, jokiems dvaro pasilinksminimams jos sutrikdyti bei nutraukti neleisdamas. Dažniau bažnyčioje negu rūmuose jį būdavo galima rasti ir pamatyti mintimis maldon nugrimzdusi, tarsi savyje nesu-sigaudanti. Naktimis pašokdavo ir į bažnyčias bėgdavo, o radęs užrakintas, Dievui prie jų durų nu-sižemindavo; todėl sargyba naktį dažnai jį veidu žemėn prie bažnyčios durų gulinti rasdavo. Jis labai mėgo mąstyti apie Skaisčiausiosios Dievo Motinos gyvenimą ir garbingumą, iš karšto pamaldumo jai lotyniškų posmų arba eilių sudėjęs buvo ir tokia išmintinga dangišką filosofiją savo širdį gaivino.

O kadangi širdies skaistumui išipareigojęs buvo ir juo tarnauti Viešpačiui Dievui sumanęs, iki pat mirties išlaikė ir kūno skaistumą, save ir sugadintos prigimties polinkius taip smarkiai savyje marindamas, kad Dievo padedamas mergeliškojo žiedo niekada neprarado; daug atsargumo ir budrumo tam reikėjo, todėl tramdė ir marino savo kūną stora ašutine, pasninkais ir karališkų valgių atsisakymu, nemiegojimu, dažna ir ilga malda, idant tas asilas protui ir pamaldumui paklustų; čia Viešpats Dievas savo malonės, pastovumo ir ištvermės jam pagausino, idant savo pojūčius, ypač akis ir ausis, gerai suvaldyti pajėgtų, į gražiąją lytį nesižvalgydamas ir nepadorių pokalbių sergėdamasis, ir tuo jis visus dvariškius stebino bei pavyzdį jiems rodė. Su išmintingais, dievobaimingais ir senais žmonėmis kalbėtis veržėsi; su šventais kunigais apie pamaldas ir Dievo baimę pamaldusis jaunikaitis mielai kalbėdavosi, pataikūniškų ir dailių, bet apgaulingų pasaulietiškių žodžių vengdamas.

Jei koks tarnas ar ponas ką nors nepadoraus į pokalbį įterpdavo, mokėdavo sutramdyti ir kitur nukreipti jo liežuvį arba aiškiai išpėti, kad jo ausies nežeistų ir nepadoria kalba kitų nepiktintų.

Kai jo pirmimis brolis Vladislovas tarsi savo tėvą įžeisdamas Vengrijos karalystės sostą užėmė, visų akys į Kazimierą nukrypo kaip artimiausią tėvo įpėdinį karalystėje, dėl jo doros ir gerumo viliantis iš jo laimingo būsimąjo viešpatavimo. Buvo tokių, kurie liaupsėmis jį apipildavo, iš anksto pelnyti jo malonę norėdami, tokių, kurie, į saulėtekį žvelgdami, apie saulėlydį negalvoja; tačiau išmintingai ir pamaldžiai juos pavaryti jis mokėdavo, sakydamas: „Duok, Dieve, kad mūsų geradaris ir vieš-

⁴² Išm 7, 7.

⁴³ Išm 7, 8–9.

⁴⁴ Plg. Apd 9, 31.

pats mano tėvas, kuri gerbti Viešpats Dievas man įsakė, jei tik įmanoma, niekada nemirtų ir laimingai viešpa-

Pamaldūs žodžiai apie karalystę tautų. Temirsiu aš pirmas, kad savo tėvo mirties nematyčiau. Šiai karalystei nei potroškio, nei sugebėjimo neturiu, nes

Viešpats Dievas mane sukūrė kitokiai, kurią savo auka Kristus mums parengė. Yra ką veikti su savimi pačiu ir save bei savo bloguosius polinkius sutramdyti. Karalystėms valdyti didelė išmintis reikalinga, ir sunku bus už tai Viešpačiui Dievui atsiskaityti, o dar visokios staigmenos tyko“. Tad šitaip jis tų pataikūnų atsikratydavo, o pats geresnei karalystei rengdavosi nuolankumu ir panieka sau pačiam bei pasaulietiškai garbei.

Gerumo, gailėstingumo darbai Jokių gailėstingumo darbų neatsiskaidavo, bet nuskurdėliams, našlėms, našlaičiams ir nuskriaustiesiems visai pagelbėti sugebėdavo ir, užstodamas juos, tėviška dosnumą rodydavo.

Kaip buvo pamilęs Bažnyčios vienybę ir žmonių sielų išganymą, matyti iš to, kad iš tėvo toki įstatymą dėl schizmatikų cerkvių išrūpino: „Jokių naujų tenebūna statoma, o senos tenetaisomos, idant galutinai sunyk-

Privilegija Vilniaus kapituloje tų ir po jų pražuvimo šitaip sunyktų rusiškoji atskalūnystė, o žmonės, siekdami savo išganymo, prie Katalikų Bažnyčios

vienybės prisidėtų, žinodami, jog be bažnytinės vienybės niekas išganymo pasiekti negali“. Ši privilegija Vilniaus kapituloje laikoma. Mes pamename, kaip tai įgyvendinti eretikai trukdė. Lengva išsivaizduoti, kaip su eretikais pasielgtų tas šventasis jaunikaitis ir jo katalikiška karalaičio širdis⁴⁵.

Dailaus stoto ir karališko veido buvo, bet silpnos svei-

Karališkas stotas. Silpna sveikata katos. Vilniuje jau paskutinės sunkios negalės ištiktas, kiek tik sveikatos silpnumas leido, visose pamaldose dalyvau-

davo. O jau uoliai rengdamasis mirčiai, kurios metą Viešpats Dievas jam buvo apreiškęs, ir nuo bet kokios meilės šiam pasauliui bei netvariai jo laimei nutoldamas, nebeturėjo nieko, kas patraukti ir sulaikyti jo mintis ir norus būtų galėję. Su dideliu troškimu pas Kristų skubinosi, sakramentus ir kunigų pokalbius bei paguodą priimdamas.

Rengimasis mirčiai Kai toje negalėje gydytojai, savo pasitarimais ir išmintimi jos priešasčių ieškodami, sveikatą jam žadėjo, jei jis skaistumo atsisakytų, ne tik mergelišką skaistumą

Dėl sveikatos atsisakyti skaistumo nepanoro bei mergaitišką širdį, bet ir kankiniškumą parodė, gydytojus triuškindamas ir sakydamas: „Niekada taip nepasielgsiu, kad dėl laikinosios sveikatos Viešpatį

Dievą užrūstinti, jo įsakymams nusižengti ir jo malonę prarasti galėčiau. Kas gi nusvėrė kankiniams dangiškąjį vainiką, kai aikštėje jiems buvo sakoma: „Arba nuo Kristaus atsimeskite, arba sveikatą atiduokite“? Nusidėti ir Dievą papiktinti bijodami, jie numirti ir sveikatą prarasti buvo linę“.

Taip tas nekruvinasis Kankinys kruviniesiems savo draugams prilygo, gyvybės praradimą rinkdamasis, idant Kristaus, savo Dievo, neužrūstintų. **Nekruvinoji Nuodėmė už mirtį baiesnė jam buvo. kankinystė**

Suteik, o, Dieve, mums tokio narsumo, per kurį šventaisiais veikia tapti galėtume, Dievo malonę mums užvis svariausia laikydami ir nuodėmės bjaurėdamiesi!

Pasisakęs savo mirties dieną tiems, kurie negalėjo jam patarnavo, savo Viešpaties kančią atmindamas ir pragaro galybes nuvaikydamas rankoje laikomu nukryžiuotoju, Viešpačiui Dievui pavestą dvasią atidavė 1484 Viešpaties metų kovo 4 dieną, dvidešimt penkerių metų būdamas.

O kadangi permatyti žmogiškosios širdies ir regėti, kas kiek yra šventas, nusipelnęs ir svarbus Viešpačiui Dievui, žmonės negali, veikia Viešpats **Stebuklais išgarbintas**

Dievas malonėjo šv. Kazimierą stebuklais išgarbinti, jo nuopelnus ir šlovę, kurią danguje patiria, apreikšdamas; mat prie jo karsto viena mirusi mergaitė atgijo, jos tėvų su dideliu tikėjimu **Prikelta mirusioji**

pavesta jo galingai maldai. Taip pat 1518 Viešpaties metais saviesiems lenkams ir lietuviams, negausią kariuomenę sudariusiems, šlovingą pergalę prieš Maskvą suteikė prie Polocko, kur **Viena pergalė prieš Maskvą**

baltai apsirengęs šv. Kazimieras buvo regimas, perkėla per Dauguvos upę ir brastą kariuomenei rodantis šiais žodžiais: „Ten eikite paskui mane“.

Tą pat jis padarė ir kitais metais kariuomenės išsišauktas, savo malda irgi dideles Maskvos pajėgas menkai lietuvių kariuomenei į rankas atiduodamas ir jų širdis padarydamas tokias, kad du tūkstančiai prieš Maskvos šešiasdešimt tūkstančių pulti išdrįso ir, Dievo padedami, laimėjo. Daug kitų nuostabių geradarysčių įvykdyta dėka šio šventojo, kuri gerbdami ir Viešpačiui Dievui už toki savo namiškių ir karalystės pagalbiniųką

dėkodami tėvas karalius ir karalystę paveldintys jo broliai pas popiežių savo pasiuntinius siuntė, apie tuos stebuklus pranešdami ir kanonizacijos prašydami, kad būtų jis gerbiamas kaip šventasis. Galiausiai po ilgų ir uolių klausinėjimų, kuriuos popiežius savo pasiuntiniams ir Lenkijos vyskupams pavedęs buvo, visą tiesą sužinojus, Leono X buvo kanonizuotas 1521 Viešpaties metais. Tą kanonizaciją popiežius Klemensas VIII išgarsino, pasiuntiniu Lenkijoje būdamas visai karūnai ir jai priklausančioms valstybėms jo šventę švęsti įsakęs.

Panorus ir meldžiant dievobaimingajam mūsų viešpačiui šviesiausiajam karaliui maloningajam Žygimantui III, jį kaip trečios kartos giminaitį taip pamilusiam,

⁴⁵ Informacija apie privilegiją ir šv. Kazimiero požūrį į stačiatikius neautentiška. Plg. Zenonas Ivinskis, *Šv. Kazimieras*, 1458–1484, New York, 1955, p. 42–44.

kad net savo antram sūnui jo vardą suteikusiam, taip pat prašant mūsų viešpatei ir šviesiausiajai jo sutuoktinei karalienei Konstancijai, didelėmis dorybėmis Viešpaties Dievo apdovanotai ir irgi su tuo pačiu šventuoju besigimniaujančiai, taip pat noriai pasirūpinus garbingiausiajam Vilniaus vyskupui Benediktui Vainai, savo avis budriai ganančiam ir didžiai pavyzdingomis šventomis kunigo dorybėmis pasipuošusiam, į Vilnių buvo įnešta šv. Kazimiero vėliava, to paties popiežiaus Klemenso palaiminimu iš Romos atsiųsta, o ją įnešant vyskupas su Lietuvos didikais didį stebuklą patyrė. Apie kitus šio šventojo stebuklus, ankstesnius ir vėlesnius, 1606 Viešpaties metais išleistose lenkiškose knygose rašoma⁴⁶.

Tad iš tokio aukšto luomo ir karališkos kilmės šven-

tojo jaunikaičio imkime nuolankumo, pasaulio paniekinimo, skaistumo ir kitų dorybių pavyzdį ir modelį. Ir juo labiau jo malda už mus kliaukimės, nes jis mūsų giminaitis, mūsų namiškis, šios karalystės sūnus ir savo liaudies mylėtojas, su mūsų karaliais ir viešpačiais, per kuriuos Viešpats Dievas mus valdo, kraujo ryšiais susijęs; jis nepaliauja rūpinęsis mumis pas Aukščiausiąjį, kuris jam maloningas; ir dabar per tuos karus su Maskva, su nuo šv. Bažnyčios atskilusiais žmonėmis, jis tikrai pagelbės, kaip ir anksčiau, idant anie, katalikiškos karalystės nesugriovę, patys į tikėjimo vienybę atsiverstų ir kartu su mumis viena širdimi šlovintų Trejybėje vieną Dievą, kurio viešpatystė ir karalystė tęsiasi per amžių amžius. Amen. ❧

⁴⁶ *Żywot przechwalebnego wyznawce ś. Kazimierza królewica polskiego z łacińskiego na polskie przetłumaczony przez Chryzostyoma Wołodkiewicza...*, w Wilnie, 1606.

Iš lenkų k. (Piotr Skarga, *Żywoty Świętych...*, t. I, Petersburg, 1862, s. 196–200) vertė Petras Kimbrys.

Šv. Kazimiero relikvijorius su įrašu po karūna: *S. Casimirus Magnus Dux Lithuaniae*. Aut. Massimiliano Soldani Benzi. 1687. Florencija, Šv. Lauryno bažnyčia, Mediči koplyčia

LIETUVIŠKO ŠVENTUMO BEIEŠKANT

Pokalbis pogrindžio „Vilties“ redakcijoje

DALYVIO REMARKOS

Veiksmo vieta – Kaunas, privatus butas Dainavos mikrorajone.
Veiksmo laikas – 1985 m. (vasara?).

Veiksmo pretekstas – kaip rašoma pokalbio įžangoje: „Visais laikais garbingi ir šventi žmonės palieka tam tikrus pėdsakus tauotoje ar net visoje žmonijoje, t. y. šventieji turi „išliekamąją vertę“. Lietuviai, pakrikštyti vieni iš paskutiniųjų Europoje, nedaug teturi šventais paskelbtų žmonių. Šiuo metu Lietuvos katalikai melstis ir prašyti užtarimo tegali pas tris „mūsų“ taurius vyrus – šv. Kazimierą, pal. Mykolą Giedraitį ir arkivyskupą Jurgį Matulaitį. Tik pirmasis iš jų – šv. Kazimieras – yra Bažnyčios oficialiai pripažintas šventasis. Arkivysk. Jurgiui Matulaičiui, paskelbtam Dievo Tarnu, užvesta beatifikacijos byla, o Mykolas Giedraitis vadinamas palaimintuoju tik liaudies tradicijoje. Tačiau, nesipikuodami šventųjų gausumu, mes vis vien galime kalbėti apie lietuvišką šventumą, nagrinėti jo pobūdį, galimybes ir aplinkybes formuotis mūsų šventumui.

Ryšium su pal. Mykolo Giedraičio 500 metų jubiliejumi įvyko pokalbis – diskusija apie lietuviško šventumo klausimus ir su juo susijusias problemas.“ [...]

Veikiantys asmenys: *Arvydas* – Algirdas Patackas, buvęs mokslininkas chemikas, anuomet – griovių prižiūrėtojas ir savilaidos leidinių autorius bei redaktorius, vėliau – sovietų politinis kalnys, Sąjūdžio Seimo narys, Kovo 11-osios akto signataras, LR Seimo narys, Kauno Karininkų Ramovės darbuotojas; *Pranas* – Petras Kimbrys, buvęs krovėjas, anuomet – muziejininkas ir savilaidos bendradarbis, vėliau – bedarbis, redaktorius ir vertėjas; *Albinas* – Algirdas Saudargas, anuomet biofizikas ir pradedantis religinių tekstų autorius, vėliau – Sąjūdžio Seimo narys, vienas krikščionių demokratų atsikūrimo pradininkų, Kovo 11-osios akto signataras, Užsienio reikalų ministras, LR Seimo narys; *Egidijus* – Edvardas Šiugžda, anuomet – inžinierius ir pogrindinio krikščioniškosios kultūros žurnalo „Viltis“ (1983–1985, Nr. 1–7) redaktorius, vėliau – bedarbis, Krikščionių demokratų internacionalo remiamo Baltijos informacijos centro (Briuselis, 1990–1991) darbuotojas, nuo 1994 – „XXI amžiaus“ redaktorius; *Kazys* – Povilas Meškauskas, anuomet ir dabar – istorijos mokytojas, keliautojas ir kraštotyrininkas.

Veiksmo pobūdis – „apskritojo stalo“ pokalbis, įrašytas į magnetofono juostelę ir publikuojant dalyvių taisytas bei papildytas. *Šaltinis* – *Viltis*, 1985, Nr. 4, p. 80–126, in: VUB RS, kun. Prano Račiūno MIC archyvas, f. 187–2187/4. Už sąlygas parengti publikaciją dėkojame VU bibliotekos direktorei Birutei Butkevičienei ir rankraščių skyriaus vedėjai...

Perspaudas – nežymiai trumpintas (praleistos vietos pažymėtos [...]), atsisakytą išnašose įterptų komentarų, ištaisyti mašinarščio riktai, rašybos ir skyrybos klaidos.

Pranas

Arvydas: Mažtant apie lietuvišką šventumo pobūdį ir visas su juo susijusias neaiškības bei paslaptis, – žodžiu, keliant klausimą, kodėl pas mus tų šventųjų taip mažai, o jeigu ir yra, tai kodėl taip sunkiai vyksta jų beatifikacija, „registracija“ ir t. t. – pradžioje pabandykime apmąstyti patį šventumą ir jo esmę. [...]

Žinome, kad yra dvi kultūros kryptys, dvi kultūros: viena – „į“, kita – „iš“ savęs, vydyjos ir dyvijos kultūros, Ethos'o ir Logos'o ir t. t. [...]

Sakoma, kad reikia pirma „būti“, paskui „veikti“. Turbūt todėl yra dviejų rūšių šventieji: vieni yra esmės šventieji, kiti – veiksmo, poelgio; tai yra vieni esti, kiti buvoja šventaisiais. Tas pats žmogus gali būti ir abiejų kryptių, bet šiuo atveju svarbiau, kas yra pirmiau, kas jam teikia pagrindą visam gyvenimui, visam jo šventumui išsiskleisti.

Pranas: Ką reiškia „esti“, „buvoja“?

Arvydas: Ką reiškia „esti“, „buvoja“, atsakyti nelengva. „Esti“ šiuo atveju nusako esmės šventumą. Jei kas „esti“ šventas, reiškia, tiesiog juo yra ir tiek. Išorinių šitokio šventumo pasireiškimų gali ir nebūti. O kitas, sakysim, šv. Ignaco Lojolos tipo šventasis, visas save atskleidžia per buvojimą, per veiksmą, per akciją. Atimk iš šv. Ignaco Lojolos akciją, veiksmą, ir tokio pobūdžio šventume sunku bus susigaudyti. Bet ne apie tai kalbame. Mums svarbiau, kas yra pirmiau chronologiškai – laike; kas svarbiau: ar esmė, ar jos forma, toji akcija, ar dar kitaip jas pavadinti – *esą* ir *darą* (plg. darymas). [...] Žodžiu, siūloma mąstyti koordinatėse: 1. esmė (*esa*), 2. dara, t. y. darymas ir 3. forma (rezultatas). Reiškia, yra trys nuoseklios frazės. Lietuviška problema yra ta, kad, ko gero, *lietuviška* šventumo kryptis yra būtent *esos šventumas*, kuris yra visiškai statiškas, jame visiškai nėra vykimo, nėra jokios daros, o apie rezultata, formą nėra ko ir šnekėti. Bet dabar, jei žiūrėtume į šventumo esmę, tai vis dėlto šventumo esmių esmę arba jo esą sudaro pats buvimas, esimas šventumo kvapsnyje, o jei šitoks šventumas ir pasireiškia, tai visuomet tai tėra labiau valios pastanga nei rezultatas. Ir šis mūsų geros valios aktas yra svarbiau negu padarytas veiksmas – tai krikščionybėje visada pabrėžiama, pvz., palyginime apie našlės skatiką ir t. t. [...] Šventumo skalė tokia ir būtų: *esos, daros ir formos šventumas*. Jeigu, sakysim, šv. Ignacas Lojola labiausiai pasireiškė per formą – įkūrė ordiną, dvasios karių ordiną, – tai ne-

reiškia, kad jis neturėjo tos esės. Esa jame buvo, jis į ją rėmėsi, kartkartėmis ta esa atgaivindamas savąja forma. [...] Bet bėda yra ta, kad fiksuojamas, pagaunamas būtent formos arba, geriausiu atveju, daros šventumas, o esės šventumą įrodyti yra nepaprastai sunku ir praktiškai nėra jokio registracinio mechanizmo. Nebent, pvz., kaip apie mūsų arkivysk. Jurgį Matulaitį liudija jo amžininkai, turėję su juo tiesioginį kontaktą, „pasikalbėjimų burna burnon“, anot šv. Jono Evangelisto, visi vienu balsu tvirtina sklidus iš jo giliai ir nuostabią ramybę. Ir šitaip liudija visi – netgi ir tie, kuriems jis politiškai buvo neparankus. [...] Jisai sugebėjo suderinti akciją ir ramybę. Kaip tai derinama tarpusavy? Matulaityje ramybė aiškiai vyravo, apskritai šventuosiuose ji ryški. Jeigu žmogus neturi ramybės, „romybės“, kaip lietuviškai galima pasakyti, tai neturi ir šventumo kvapansio. Bet tai būtų atskira šneka. Šita esės šventumą sunku aptikti, tai lietuviškas šventumas, ir jis, galima sakyti, yra anoniminis. Šia kryptimi reikia ką nors daryti, t. y. būtina iškelti tokį klausimą. Kaip žinome, arkivysk. Jurgio Matulaičio beatifikacijos bylai reikalaujama dviejų stebuklų. Popiežius turi teisę palikti tik vieną stebuklą. Mes gi turime teisę, remdamiesi šitokiais samprotavimais, prašyti lankstesnės „buhalterijos“. Nes pačiame stebuklo reikalavime yra ne tik kažkas profaniška, bet ir savotiškai antikrikščioniškas motyvas. Juk iš tiesų tai yra reikalavimas daryti stebuklą – šitaip minia reikalavo stebuklą iš Kristaus. Koks būtų pagrindas mūsų prašymui? Jei lietuviška kultūra yra esės kultūra ir jos funkcija yra *gaiva* (gaivinti), tai mes krikščionybėn turime inėsti gaivasties, ramos – ne tik patys turime būti gyvi, bet ir *nešti gyvastį savimi*. Todėl mūsų prašymas ir pareiga būtų inėsti impulsą sustabarėjusios buhalterijos atgaivinimui (ne jos atmetimo, bet atnaujinimo prasme). [...]

Kaip mes šventuosius apmąstome istorinėje sklaidoje, istorinėse koordinatėse? Tas profaniškumas įlenda būtent tada, kai pradėdame knaisiotis jų biografijose, gilintis, kada jie gimę ir t. t., kaip, pvz., istoriko Z. Ivinskio knygoje apie šv. Kazimierą. *Šventojo apmąstymas istorijoje turėtų būti sakrališkas*. Jame privalu visai kitokia logika – ne istorinė logika, o visai kitokia. Kokius išieities taškus galime turėti? Vieninteliai tokie konkretūs taškai yra tai, ką jie, šventieji, patys yra pasakę. Ypatingos svarbos šiuo atveju turi jų obalsiai, šūkiei. Pabandykime atlikti tokią sklaidą tų mūsų trijų šventųjų – Jogailaičio, Giedraičio ir Matulaičio atveju. Pirmojo obalsis buvo „geriau mirti negu susitepti“, antrojo – „ištvėrk“ (taip jam pasakė Kristus), ir trečiojo – „sudegti kaip žvakė“. [...] Pabandę išeiti iš istorijos sienu, ją perženge, perėję į kitokią logiką, pamatytume, kad mąstant tuos tris sakinius, jaučiama kažkokia seka, tam tikra logika, jeigu fone turime Lietuvos istoriją. Tiksliau, ne tiek pačios Lietuvos, kiek *Lietuvos dvasios ar net sielos is-*

toriją. Šie trys sakiniai atitinka tam tikras to paties šventumo fazes. „Geriau mirti, negu susitepti“ – šitame obalsyje išreiškiamas pasiryžimas, troškimas, deklaruoja tam tikra nuostata, galia. Tai yra ta pirmoji fazė – esės fazė. Pasiryžtama išsaugoti ją, tą esą, bet kokia kaina.

„Ištverk“ – tam tikra prasme reiškia jau darymą (arba darą, arba vyksmą), ištverimą. Palaimintojo Mykolo šitas „ištverk“ yra labai ryškus jo kovoje su velniu. (Čia galbūt Pranas apie tai plačiau papasakos.) Tas velnias aršiai su juo kariavo – konkrečiai, be jokių antrinių tarpininkų, tiesiogiai. Toje ištvermėje yra tam tikra istorinė taša, seka. Tai „kšatrijiškas“ momentas, kario šventumas (apie tai šiek tiek vėliau). Tame „ištverk“ glūdi būtent tai, kad Lietuvai reikėjo ištverti tą lėtą ir ilgą jos kūno agoniją, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės ir jos dvasios kančią, kai tas kūnas nutautėjo ir lenkėjo. Tokiame fone reikia mąstyti tą obalsį „ištverk“. „Ištverk“ dar galima mąstyti ir tokioje plotmėje: būtent tada, kai žmogus save nuteikia šventumui, nuteikia negrįžtamai, kad „geriau mirti, negu susitepti“, kad būtent tada suaktyvėja Blogis, sėtonas. Visada galima priskaičiuoti tris ratus, supančius šventąjį. Visų pirma tai aplinka, kuri šventąjį supranta, palaiko ir veikia, teigiamai veikia. Toliau eina zona tamsios jėgos, dar toliau – vėl teigiamas laukas. Tą tamsią zoną turi beveik kiekvienas šventasis. Sakysim, konkrečiai – arkivysk. Jurgis Matulaitis turėjo aplink save... kurią, kuri turėjo jį remti, bet būtent kurijos žmonės ir buvo tie, kurie jį kankino. [...] Viena vertus, kurią laiko jį šventu, kita vertus – „lenkaėdžiu“, lietuvių (kažkodėl net ir gudų) palaikytoju. Daro visas pastangas, kad prieš jį nuteiktų liaudį. Patys savo rankomis negali, Vatikanas užkerta tam kelią, tada prieš jį nuteikia liaudį. Buvo prieita iki to, jog arkivyskupas buvo pasiryžęs viskam, susidėjęs, paruošęs visus dokumentus, pasiruošęs net sutikti atentatą, mirtį. [...]

Pranas: Na, o pal. Mykolui Giedraičiui?

Arvydas: Pal. Mykolui Giedraičiui tokį vaidmenį vaidino vienuoliai. Jo gyvenimo aprašyme apie tai yra keletas sakinių.

Pranas: Ir šventajam Kazimierui?

Arvydas: Šv. Kazimierui turbūt jo nuosava šeima, kuri anaip tol nebuvo tokia teigiama, kaip piešiama. [...]

Trečiasis obalsis – „sudegti kaip žvakė“. Sudegti kaip žvakė, reiškia *pavirsti į šviesą*. Lietuva netenka kūno, virsta beveik gryna dvasia, t. y. dvasine valstybe. Pažiūrėkime kitą pjūvį: pirmasis – karalaitis, antrasis – kunigaikštis, trečiasis – valstietis. Vadinas, kryptis – į liaudį, iš viršaus į apačią. Nuo diduomenės socialiai vis žemyn, kaip ir natūrali, „per viršų“ atėjusi krikščionybė per krikštą, per Vytautą leidžiasi vis žemyn.

Pamąstykite dar kitaip: bramanas, kšatrijas, vaišijas. Mykolas Giedraitis pagal savo socialinę klasę – kšat-

rijas, kunigaikščių giminės, lietuviškai tariant, riteriskarys; Jurgis Matulaitis – iš valstiečių (vaišijas), šv. Kazimieras, nors ir iš karališkos, valdovų giminės, bet šiaip gyveno grynai dvasinį gyvenimą, tad pagal pašaukimą buvo bramanas. *Ir čia matome nuoseklią seką.*

Pranas: Bet šv. Kazimieras nebuvo dvasininkas...

Arvydas: Bramanas nėra dvasininkas. Indijos bramanui būti dvasininku – tai tam tikras nuopuolis. Bramanas yra esos mokytojas.

Pranas: Šv. Kazimieras tikrai jau nebuvo mokytojas!

Arvydas: Tai gal atskira tema...

Bet štai kas įdomu. Tame vaišijuje – Matulaityje, tame jo obalsyje „sudegti kaip žvakė“ yra bramaniškų elementų: ir tame „sudegti“, ir toje „žvakėje“, ir toje „šviesoje“, švietime. Todėl galima maštyti ir atvirkščia seka. Todėl jie, tie mūsų šventieji, ir buvo tobuli. Juose buvo šito visko po truputį: „sudegti kaip žvakė“, tame siekime yra kažkas ir valstietiška, ir bramaniška, ir kšatrijiška. [...]

Dabar dar vienas pjūvis.

Atkreiptinas dėmesys, kad mes šventuosius turime tam tikrais „pliūpsniais“.

Pirmieji du yra pirmosios lietuvių krikščionių kartos pliūpsniai: pal. Mykolas Giedraitis ir šv. Kazimieras, tiksliau, jie yra gretimų kartų. O paskui eina tuščias tarpas ir ateina eilė arkivysk. Jurgiui Matulaičiui. Pabandykime sugretinti jį su tais, kuriuos norime siūlyti beatifikacijai – Pr. Dovydaičiu, M. Pečkauskaite, ir gaušime antrąjį pliūpsnį. [...] Iš kur tie du pliūpsniai? Jie sutampa su dviem krikščionybės tarpais: pirmasis – tai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės krikščionybė, antrasis – nepriklausomos Lietuvos atgimusių Lietuvos valstiečių krikščionybė.

Būtent pirmoji „naujųjų lietuvių“ karta duoda ne tik ryškių tautinių žiedų, kaip, pvz., Čiurlionių, Vydūna, bet ir religinėje plotmėje stipriausius ažuolus. Matyt, čia veikia tas pats mechanizmas – ir anais laikais, XV amžiuje, turėjome didelių žmonių, ir ana karta iškėlė iškart tuos du šventuosius. Čia yra tam tikra koreliacija, priešastingumo ryšys tarp tautos atsigavimo bei laisvės ir šventųjų atsiradimo. Tai rodo gilų religijos ir tautos ryšį. Nes būtent religija dalyvavo šiame atsigavimo vyksme – tas tuščias tarpas tarp dviejų pliūpsnių šitai rodo. Toks pamąstymas būtų labai svarbus; tai akcijos ir ramybės santykis mūsų šventuosiuose. Ta prasme, kad senoji lietuvių ikikrikščioniška kultūra yra esos, romos kultūra. Blogis visas, kuris esti, yra už jos ribų. Jos viduje to blogio lyg ir nėra, nebent vidine jo forma. Lyg jaučiama, kad pagrindinis blogis yra išorėje, kažkoku būdu netgi kartu su krikščionyste – bet ne dėl jos. Kartu su ja, lygiagrečiai, mes esame įvedami į tą išorinio blogio orbitą. Tos pirmosios esos fazės geniali išraiška – Rūpintojėlis. Antrajai fazei jau būtina akcija. Akcija būtina, nes jau privalome jungtis į išorinio blogio pergalėjimą, pereiti iš svastijės į skaitiją.

Kaip šitai dera lietuvių šventuosiuose? Iš tiesų tai turėtų labai sunkiai derintis, tai tam tikra šizofrenija – būti kartu ir romiu, ir aktyviu. Bet kad tai gali suderinti šventieji, ryškiai rodo arkivysk. Matulaičio pavyzdys. Jeigu, pvz., šv. Kazimiere jokios tokios akcijos lyg ir nėra, o pal. Mykole Giedraityje pasireiškia, nors ir nežymiai (kova su velniu), nors ir abstrakti, bet vis vien akcija, tai arkivysk. Matulaityje jau yra aktyvi pozicija išorinio blogio atžvilgiu. Nors jis visą gyvenimą deklaruoja norą būti vienuoliu (atkuria marijonus), bet vienuoliu praktiškai jam ir neteko būti. Jis priverstas veikti pasaulyje, tačiau savyje, viduje ta ramybė buvo jau pergalėjusi, jau tvyrojo jame. Kad tos ramybės jis turėjo, yra pabrėžiama visų liudytoju.

Užbaigdamas pakartosi: pirmasis pamąstymas – norint surasti vietą lietuviškam šventumui, *pradžioje* reikia iš esmės išsiaiškinti, kas yra šventasis. Antra, suradus jam vietą, mes turime teisę paprašyti *kitokio* požiūrio į mūsų šventuosius – ne kad sau išsikariautume šventųjų, bet kad šitoks reikalavimas ir būtų mūsų įnašas į Bažnyčios apsaugą nuo tam tikro suprofanėjimo. Ir trečia – bandyti tuos mūsų šventuosius maštyti kitose loginėse sistemoje, kitose loginėse koordinatėse, ne istorinėse, bet sakralinėse. Tai tiek. [...]

Pranas: Šiandien egzistuojančius netobulus kriterijus reikėtų keisti kitais... Bet kaip juos suformuluoti?

Arvydas: Kaip žiūrėti į palaimintąjį? Ar tai šventuoju paskelbimo fazė, ar apskritai šventumo fazė, šventumo lygmuo?

Pranas: Kaipgi jį tada užfiksuoti?

Arvydas: Apie tai reikia galvoti. Palaimintajam turbūt turėtų būti mažesni *formos* reikalavimai. Jei yra esmė ir dara, arba vyksmas, ir to vyksmo rezultatas – forma (o šventųjų turi būti mažiau negu palaimintųjų), tai šventiesiems turėtų būti griežtesni būtent formos reikalavimai – stebuklų ir kt., o palaimintiesiems šitai turėtų būti labiau atmestina. Tas galiotų ir chronologiškai: jeigu paskelbiama pirma palaimintuoju, paskui šventuoju, tai, skelbiant palaimintuoju, sietas turėtų būti retesnis, o šventuoju – gal kiek sutankintas.

Pranas: Teisybę sakant, Bažnyčia jau seniai taip skirsto: aktyvusis ir kontempliatyvusis pamaldumas, aktyvieji ir kontempliatyvieji ordinais ir t. t. Taigi iš esmės nieko nauja. Bažnyčios istorijoje kontempliatorių būta ne taip jau mažai, tik jie galbūt mažiau žinomi, mažiau spalvingi, sunkiau nupiešiami.

Arvydas: Mūsų rūpestis turėtų būti ne kokia nors dar naujesnė klasifikacija ar suskirstymas. Lietuviškos kultūros, esos kultūros pagrindinė funkcija yra ne sukurti kokią nors naują formą, bet į jau esamą sistemą įnešti gaivintį, *gaivinti*. Būtent šitoks yra trečiasis matmuo kultūroje. *Mūsų kultūrą galima suprasti tik trimatėje erdvėje*. Visos kitos kultūros ta prasme yra plokštumoje, kaip medžio skerspjuvyje. Sakysim, brazdą, medieną, žievę

ir visa kita galima pačiuotinėti, atlaužus parodyti, o tai, kas medyje yra gyva, jo tekančios sultys, jo gyvatis – jau trečiasis matmuo, tai savotiška medžio siela ar dvasia. Mes turime tik gaivinti savo rūpesčiu tuos jau žinomas dalykus, tik suteikti jiems naujo gaivesio, rasant.

Pranas: Krikščionybėje tą funkciją atlieka Šventoji Dvasia Gaivintoja, Švenčiausiosios Trejybės asmuo.

Arvydas: Labai gerai. Melskimės Šventajai Dvasiai, kad ji mums padėtų. Gal mes ir esame jos patikėtiniai?

Albinas: Nereikia neigti, kad Šventoji Dvasia sieja ir su tomis formomis.

Arvydas: O ar „tas formas“ kas nors neigia?

Albinas: Būtent kodėl gi buvo paneigti stebuklai kaip profaninis dalykas?

Arvydas: Minutė... jei taip manote, tai buvau blogai suprastas. Buvo suabejota stebuklo reikalavimo būtinumu, o ne pačiu stebuklu.

Albinas: Tai būtent stebuklo reikalavimas yra profaniškas?

Arvydas: Reikalauti stebuklo – tame yra kažkas profaniška, bet ne pačiame stebukle.

Albinas: Reikia patikslinti. Ko tada Bažnyčia ieško šventuosiuose? Man atrodo, tai geriau paaiškės, ne taip aštriai supriešinus esą ir darą. Bažnyčia daugiau ieško Šventosios Dvasios pasireiškimo per asmenį, negu jo paties uždaro šventumo, buvojimo, kuris nepasireiškia. Juk kituose kontempliatyviuose ordinuose buvo ne mažiau, negu Lietuvoje tų esančių šventųjų, kurie prabuvo savo celėje, numirė ir niekuo nepasireiškė. Ir turbūt tokiems beatifikacijos byla neužvesta.

Arvydas: Šitai ir yra blogai.

Albinas: Kodėl blogai? Klausimas, ar reikia tų esančių šventųjų? Jie savo padarė ir išėjo. Kam tada tie šventieji Vatikano „daromi“? Nemanau, kad tai taip jau profaniška, kaip buvo kritikuota. Šventieji iškeliami tam, kad tuo būtų fiksuojami Šventosios Dvasios poveikio taškai. Tai labai gražu – juk nenorime iškelti kokių nors asmenį, – tik kaip per tą asmenį veikia Šventoji Dvasia. Tas asmuo yra tiek didis, jog sugebėjo būti toks, per kurį galėjo veikti Šventoji Dvasia.

Arvydas: Taip, bet profaniškoje plotmėje visa tai pavirsta į riksmą: kodėl mes neturime šventųjų, kodėl lenkai turi! Tai eina iš pasauliečių pusės, Bažnyčiai jokių priekaištų nedarau. Pradžioj paaiškinau, kad Bažnyčia priversta...

Albinas: Jei Bažnyčią kas nors ir profanino tokiomis riksmomis, tai nuo to jos vis tiek neapsaugosime!

Pranas: Norėčiau užakcentuoti kitą tokios priešpriešos silpnąją vietą. Esimas (ar „esa“) yra neperduodamas. Lygiai kaip neperduodamas, neužrašomas į magnetofoną ar popierių ir negalimas atkurti yra Šventosios Dvasios veikimas. Išlieka tik sumaterialinti darbai: ordinai, pastatai, parašytos knygos, kažkas, kas sukurta. Tuo tarpu esimas žemėje baigiasi kartu su žmogumi. Kitaip

sakant, jis nesibaigia, jei yra aplink žmonių, kuriuos tai persmelkia, kurie pradeda tuo gyventi patys. Sakydam, imetei į kūdrą akmenėlį ir nuėjo ratilai, sujudo visas vanduo, o po to ir vėl nurimo. Akmenys turi kristi nuolat, nes nuo ratilų atvaizdo nauji ratilai nesusidarys. O, pavyzdžiui, aktyvų vienuolį gali įkvėpti jau pats kito vienuolio pavyzdys – užrašytas arba įkūnytas jo triūso vaisiuose. Na, o esimas, mano supratimu, negali būti nei užrašytas, nei tokiomis užrašais perduotas.

Albinas: Dar norėčiau papildyti dėl išorinio blogio. Teigti, kad esančių kultūroje nebuvo vidinio blogio, prieštarauja krikščionybės dogmoms. Prieštarauja iš esmės pirmaprados nuodėmės sąvokai.

Arvydas: Vidinis blogis buvo, kaip sakyta ir net pabrėžta. Buvo tiek, kiek turi būti, bet nebuvo tiesioginio kontakto su išoriniu blogiu, su tuo, ką O. Spengleris vadiną *Miestu* – dėl geografinio izoliuotumo. Kadangi nebuvo istorinio ir geografinio – tiesioginio sąlyčio su išoriniu pasauliu, mūsų baltiška kultūra ilgą laiką buvo savyje izoliuota.

Pranas: Juk nuodėmė į žmogaus gyvenimą, į pasaulį atėjo per prigimtį!

Arvydas: To niekas neneigia – pirminė nuodėmė mūmyse buvo, kaip ir pas visus žmones. Bet kadangi baltiška kultūra ilgiausiai Europoje buvo izoliuota, ji buvo apsaugota nuo to, kas banaliai vadinama civilizacijos pasekmėmis.

Pranas (ironiškai): Belieka įrodyti, kad ji izoliavosi ir nuo blogio savyje...

Arvydas: Nuo blogio savyje niekas negali izoliuotis.

Albinas: Ką jūs vadinatė pasauliniu blogiu?

Arvydas: Pasaulinis blogis – tai blogio *perviršis*, tai blogis, kuris neapvaldytas viduje, pliūptelėjo į išorę ir užteršė visą dyviją, tapdamas neatpažįstamu, todėl nesuvokiamu ir grasiu.

Albinas: Čia kiekybinis dalykas.

Arvydas: Taip, kiekybinis, bet jis yra.

Albinas: Tai sunku išmatuoti. Bet jeigu tai traktuojama kiekybiškai, tada sutinku.

Arvydas: Rūpintojėlis – nemažesnis karys su blogiu už tą, kuris eina į Kryžiaus žygį. Jis – kitaip – kovoja su vidiniu blogiu. Tai jau buvo minėta. Dabar dėl esančių. Teisybę Pranas sakė, kad esančių šventumas niekaip nepasireiškia, esti pats savyje, nebuvo. Jis išoriniu, žmogišku būdu nefiksuojamas. Bet nesutinku, kad jis neveikia.

Pranas: Argi sakiau, kad neveikia? Sakiau, kad jis neužfiksuojamas kitai kartai be paties perduodančiojo!

Arvydas: Esa turi savo kelius. Ji veikia grynai etiniu būdu. „Nerašau tau, – sako šv. Jonas. – Kai susitiksime, pakalbėsime burna burnon“ (plg. 2 Jn 12; 3 Jn 14). Nes tada įvyks tikrasis mūsų ryšys. Tai reiškia, kad esa nėra tokia uždara, ji veikia, jai reikalingas kontaktas, etinis sąlytis. To kontakto niekas ir neneigia. Bet kaip, kokiū būdu perduoti esą, kad ji veiktų ir veiktų

konkrečiai tuos, kurie nematė to esos žmogaus? Kitaip būtų išjungtas nepaprastai svarbus Šventosios Dvasios veikimo taškas. Tas taškas gali būti fiksuotas trejopai: per formą, kas lengviausia (ką Vatikanas ir daro), per vyksmą (šv. Ignacas Lojola) – irgi Šventosios Dvasios taškas, bet daugiau paslėptas. O kaip fiksuoti esos šventumą, tai mūsų nuosavas baltiškąs reikalas. Tik mes galime ką nors konkrečiai padaryti. Vatikanui tas dalykas nežinomas.

Pranas: Nežinome nė mes...

Arvydas: Bet mes vieninteliai, kurie galime tai žinoti, mes *turime* tokią galimybę. Ne dėl to, kad save iškel-tume, bet dėl to, kad to nepadarę, negalime turėti ra-mią sąžinę. O gal vis dėlto tai įmanoma?

Pranas: Gal ties tuo ir sustokime.

Arvydas: Bent jau pasidomėti tuo laikykime savo prie-vole...

Egidijus: Grįžtant prie pokalbio apie pal. Mykolą Gied-raitį, norisi priminti, kad mūsų lietuviškas šventumas, kaip čia buvo apibūdinta, yra esōs šventumas ir kartu pagal savo esmę jis yra užslėptas ir sunkiai fiksuojamas, todėl apie pal. Mykolą Giedraitį taip mažai mes ir ži-nome. Lietuvoje gal tik maždaug prieš 15 metų labiau išigilinę ir jo gyvenimą išpopuliarinęs buvo Videniš-kių klebonas kun. Zigmas Komaras.

Pranas: Tas pat tinka ir šv. Kazimierui. Iki pat jubi-liejaus (500 m. mirties) jis irgi buvo menkai žinomas šventasis, netgi Lietuvoje.

Arvydas: Mykolas Giedraitis geriausiai tinkamas pa-vyzdys. Jeigu apie šv. Kazimierą žinojome, kad jis kara-laitis, jo beatifikacija rūpinosi Habsburgai, tai kas tas Giedraitis, visai nežinome, nes jis išvažiavo į Lenkiją ir ten užsidarė vienuolyne. Lyg ir išėitų, kad lietuviš-kių širdžių jis nešildė. Bet pagalvokime apie jį štai kokiū aspektu – koks buvo jo nuoseklumas „atsilukštinime“? Tai buvo žmogus, kuris, matyt, žinojo, ką daro, ir nuo-sekliai tą vykdė. Tai rodo jį buvus tikrai aukštos etinės kultūros žmogumi, mūsų žmogumi, ir šitaip jis gali pra-dėti į mus byloti.

Kazys: Mano nuomone, apie pal. Mykolą mes tiek ma-žai nežinome dėl to, kad jis buvo užsidaręs savyje, ne-dirbo jokių viešų darbų ir nieko apie save nerašė.

Arvydas: Jis buvo ordino vienuolis, bet visi vienuoliai gyvenę atskirame pastate, o jis kažkodėl iš jų išėjo ir apsigyveno atskirai bažnyčios prieangyje.

Pranas: Tai buvo šitaip. Jis tiesiog gavo ceļę, kuri buvo arčiausiai bažnyčios durų. Tai buvo tam tikra privile-gija arba vyresniųjų dovana, nes Mykolas mėgo būti baž-nyčioje. Jei kitiems vienuoliams būdavo problema išbūti bažnyčioje nustatyta laiką arba atlikti bažnytines parei-gas, tai Mykolas mėgo ir džiaugėsi, kad gali patarnau-ti pamaldoms, ruošti ir puošti altorius, valyti bažnyčią, o po to pats melstis individualiai, melstis daugiau, ne-gu reikalavo regula. Kaip atlygis už uolumą ir buvo jam

suteikta tokia galimybė – būti arčiau bažnyčios. Bet vie-nuolyne su broliais jis bendravo kaip bendravęs. Kaip jie gyveno kiekvienas atskiroje celėje, taip ir jisai, jis laikėsi to paties statuto ir tik tuo skyrėsi, kad netapo kunigu. O tai buvo lyg ir privaloma pakopa – broliukas, baigęs mokslus, tampa kunigu.

Arvydas: Kaipgi tas vienuolynas buvo sujungtas su bažnyčia?

Pranas: Kaip ir dauguma kitų vienuolynų – bažnyčia ir celės sudarė vientisą kompleksą.

Arvydas: Jis labiau rinkosi vienatvę, negu bendravi-mą. Ar galima taip pasakyti?

Pranas: Jis puikiai derino abu dalykus: bendravimą su visais ir intymų dvasinį gyvenimą.

Arvydas: Mat, jeigu jau sykį pasirinko būti durininku ar zakristijonu, tai buvo dar vienas jo atsiskyrimo laipsnis.

Pranas: Norint galima ir taip traktuoti...

Kazys: Mes tiksliai nežinome, kaip buvo suplanuotas vienuolyno pastatas. Tačiau jam buvo patikėti raktai. Kai tik atvyko iš Bistryčios vienuolyno, jis gavo rak-tus, kadangi norėjo dažnai būti bažnyčioje.

Arvydas: Norėjau pasakyti, kad šitai buvo nuoseklu, kad tai yra ketvirtas izoliacijos-atsilukštinimo laipsnis. Pirmiausia jis „atsilukština“ nuo šeimos, išvažiuoja į Bistryčią ir nebegrižta. Antras „atsilukštinimas“ – nuo Tėvynės, nuo Lietuvos, jis išvyksta Krokuvon ir ten pa-silieka iki mirties. Trečias atsilukštinimas – nuo pasau-lio: įstoja į ordiną (tiesa, jis jau Bistryčioje įstoja į novicijata), atsiskiria nuo šeimos, Tėvynės, pasaulio... Paskutinis ketvirtas jo atsilukštinimas – tai atsisky-rimas nuo broliukų, kad galėtų medituoti kryžiaus kančią. Iš sakralinio taško žiūrint, tai nuostabus ir lo-giškas nuoseklumas.

Albinas: Norėčiau tiksliau sužinoti, kokia šiuo atžvil-giu buvo vienuolyno regula.

Pranas: Atgailos regulinių kanauninkų ordinas laikėsi vadinamosios šv. Augustino regulos. Tai viena iš dvie-jų vyravusių regulų tipų (antroji buvo šv. Benedikto). Tokios regulos laikėsi ir kitų pakraipų reguliniai kanauninkai bei kiti ordinai. Kai dėl paties Mykolo ordino (At-gailos regulinių kanauninkų), tai jo ypatybė buvo uoli, gili atgailos praktika: pasninkas, plakimasis, malda, nuolankumas ir ypatingas pamaldumas Nukryžiuotajam bei Šv. Kryžiui. Štai kuo šis ordinas skyrėsi iš kitų.

Arvydas: Ar galima pasakyti, kad šis ordinas nuo ki-tų skyrėsi savo meditatyvumo laipsniu?

Pranas: Vienuoliai pasižymėjo ne vien meditatyvumu. Pvz., pasninkas ir plakimasis – tai ne meditacija, tai tiesiog atgailojimas už save ir kitus, aktyvus savano-riškas kančios prisiėmimas. Plakimasis ne itin gražiai skamba ir, atrodo, kadaise Bažnyčios netgi buvo drau-džiamas. Jis rodo savotišką heroizmo perviršį, norą ken-tėti su visais ir už visus. Viena vertus, gyvenimas vienuolyne gana monotoniškas, kita vertus, minimali

egzistencija užtikrinta. Kaip yra šmaikščiai pasakęs vienuolijū istorijoje André Frossard'as, mintant vien agurkais, iškyla problema, kaip čia pačiam nesuagurkėjus. Žmogus juk turi daryti žygdarbį. Kadangi ne visada būna revoliucijos, ne visada gali tapti kankiniu, ir tada lieka galimybė, kurią reikėtų suprasti ne kaip savęs kankinimą, bet kaip kančią ar kentėjimą kartu su visais. Mykolo ordinas tuo ir pasižymėjo.

Albinas: Ta regula nustato bendrą buvimo būdą. Su pirmu, antru, trečiu atsilukštinimu galima sutikti. Apie ketvirtąjį – vienuolyno viduje – vargu ar galima kalbėti.

Pranas: Kodėl gi ne? Tokio ordino pavyzdys galėtų būti kamalduliai, Benediktinų ordino atšaka. Jie visą gyvenimą nugyvendavo, neišeidami už vienuolyno teritorijos ribų, o iš savo vienučių pasišalindavo tik eidami į bendras pamaldas bažnyčioje.

Albinas: Įstodamas į šį ordiną, vienuolis iš karto priima buvimo būdą. Ir tai yra trečiasis atsilukštinimas, stojimas į ordiną jau lemia visam gyvenimui jo buvimo būdą.

Arvydas: Net tame pačiame ordine, regulos orbitoje, dar yra įmanomi tam tikri izoliacijos nuo pasaulio laipsniai. Man atrodo, kad tai kaip tik tinka Mykolo Giedraičio atveju. Jis tam tikra prasme atsiriboja ir nuo brolių.

Pranas: Aš norėčiau priminti, kad apie kraštutinę izoliaciją hagiografai užsimena, kalbėdami tik apie paskutinįjį Mykolo gyvenimo laikotarpį, kai jis pajuto, jog jo dienos suskaičiuotos. Iki tol nėra ko kalbėti apie uždarumą. Mykolas daug bendraudavo su žmonėmis: išklaudydavo jų bėdas, teikdavo patarimus, meldavosi už juos. Čia jam padėdavo ypatingos dvasinės dovanos, kurias buvo gavęs iš Dievo. Būdamas aiškiaregys, jis galėdavo pasakyti, kas atsitiko tam ar kitam žmogui, kuris būdavo dingęs be žinios. Turėjo jis ir ateities numatymo dovaną, todėl galėdavo išpranašauti, kaip to ar kito žmogaus gyvenimas susiklostys ateityje arba koks likimas ištiks jo ordino vienuolynus. Kaip dvasingas ir pamaldus žmogus, jis galėjo melstis už ieškančius pagalbos ir prašyti jiems Dievo paramos. Malda ir kryžiaus ženklai jis galėdavo tiesiog daryti stebuklus. Daugiausia žinomi dviejų rūšių stebuklai, kitaip sakant, Mykolas savotiškai „specializavosi“, būtent, gesindamas gaisrus ir gydydamas ligonius. Sakoma, kad garbingojo Dievo Tarno Jurgio šventumui paskelbti trūksta vieno stebuklo, tuo tarpu Mykolo stebuklai skaičiuojami dešimtimis ar net šimtais ir tai ne per visą istoriją, o tik kažkuriuo laikotarpiu. Taigi po šitokio intensyvaus viešojo gyvenimo tarpsnio, pajutęs artėjant amžinybę, Mykolas atsitolino nuo žmonių, galbūt ir nuo brolių. Tačiau paskutinėmis gyvenimo valandomis jis prašė sukviesti pas jį brolius, atsiprašė, jei ką nors buvo užgavęs, ir raginate ragino tobulinti savo vienuolystę ir mylėti vienas kitą; netgi paliko perspėjimą: jei ordine bus meilės užtektinai, vienuolija klestės, jei jos trūksia, tai nyksias ir or-

dinas. Tos meilės ordino vienuolynams, esantiems Lietuvoje, matyt, nestigo, nes jie visą laiką plito. Per visą laiką jų skaičius Lietuvoje augo, tuo tarpu Lenkijoje ir kituose kraštuose vyko atvirkščias procesas.

Albinas: Norėčiau paklausti, kaip galima užfiksuoti pal. Mykolo įtaką Lietuvai. Sakei, kad Lietuvoje regulinių kanaaninkų ordino vienuolynai plito, nes tarpusavio meilės pakako, o Lenkijoje jie pradėjo nykti. Tai galima būtų sieti su Giedraičiu, bet juk jis gyveno Lenkijoje?

Pranas: Matyt, toks gyvenimo būdas, kurį pamėgo Mykolas, toji nuolankumo ir atgailos dvasia rezonavo lietuvių dvasioje, lietuvių sieloje, ir nepaisant to, kad Mykolas taip ir nebegrižo į Tėvynę, jo sėjama sėkla čia pateko, atrado tinkamą dirvą, sudygo ir išželdė vešlius ūglius. Per visą istoriją Lietuvoje buvo įsikūrę 20 vienuolynų – 10 stambesnių (konventų) ir 10 smulkesnių (rezidencijų).

Albinas: Dar pasitikslinimui klausimas. Ar tai eina lygiagrečiai su Giedraičiu?

Pranas: Kaip čia pasakius... Garsas apie jį sklido kartu su jo šventumo šlove, dar jam gyvam tebesant ir po mirties. Na, o jo ordino vienuolynai Lietuvoje paplito jau po jo mirties.

Albinas: Vadinasi, po mirties jo šlovė sklido per vienuolynų kontaktus. Tokį atbalsį gavo tik Lietuvoje?

Arvydas: Lietuvoje surezonavo.

Kazys: Aš manau, kad taip buvo dėl to, kad Lietuvoje liko daug jo giminių.

Arvydas: Bet tai profaninė plotmė. Turbūt tiesa vis dėlto giliau. Tai buvo tik kanalai plitimui žemiškoj plotmėj.

Kazys: Toks kanalas vėliau buvo ir Merkelis Giedraitis, švento gyvenimo Žemaičių vyskupas.

Pranas: Aišku, Dievas nenuskriaudė tos giminės. Vieni metu Lietuvoje netgi gyvavo patarlė: kai tik Giedraitis, taip ir vyskupas. Vyskupų (ir šiaip jau žymių asmenų) buvo vienintelė grynai lietuviška mūsų didikų giminė – Lietuvoje gimusi, Lietuvoje ir mirusi. To nepasakysi apie Oginskius, Tiškevičius ir netgi Radvilas.

Arvydas: Kodėl mirusi?

Pranas: Todėl, kad ji išseko.

Arvydas: Yra toks Jerzy Giedroyć, lenkų „Kultūros“, leidžiamos Paryžiuje, redaktorius.

Pranas: Tas jau nebe iš tų Giedraičių.

Arvydas: Kaip nebe „tų“? Bet jis pats save veda iš tų pačių Giedraičių!

Pranas: Jis pats gal ir veda, tačiau manoma, kad paskutinis „tikrujų“ Giedraičių ainis mirė dar XIX a.

Arvydas: Tai viena iš atšakų, nes anas „Kultūros“ redaktorius tikrai save kildina iš šitų Giedraičių.

Pranas: Visi šiandieniniai Giedraičiai save kildina iš „tų“ Giedraičių. Tai visai natūralu.

Arvydas: Norėčiau pasakyti dar dėl paskutiniojo izoliacijos laipsnio. Mistinėje literatūroje jis vadinamas „regėjimu tamsoje“. Šv. Pranciškus pasitraukė į Alverno kalno tamsą į paskutinę meditaciją. Tai yra vienas iš

šventumo įrodymų. Jeigu žmogus pajunta reikalą pasilikti visai vienas, tai yra pati paslaptiniausia iš trijų mistikos stadijų. Anot Dionizo Areopagito, sunku nusakyti, kas ten vyksta. Galima tik spėti, kad ten įvyksta tiesioginis kontaktas su SACRUM.

Pranas: Apie Giedraitį juo sunkiau ką nors pasakyti, nes tie mistinės patirties faktai yra tik du. Vienas buvo vienkartinis, kai Kristus prakalbo nuo kryžiaus, kuris ir šiandien kabo Šv. Morkaus bažnyčioje. Anot truputį vėlesnio padavimo, Kristus pasakęs: „Mykolai, būki kantrus ligi mirties, ir pelnysi šlovės vainiką“.

Arvydas: Kaip suprasti „ligi mirties“?

Pranas: Galima ir taip, kaip tu interpretavai: „Ištverk!“

Antras mistinės patirties ženklas – tai piktosios dvasios kankinimai, kurie buvo ne vienkartiniai, o daugkartiniai. Ne kartą Mykolas buvo rastas leisgyvis po nakties, bet mes nežinome, kuriuo momentu tai vyko – ar išėjimo į vienatvę metu, ar dar anksčiau. Čia tai galima tik spėlioti. Viena aiškiai žinoma – jis išėjo vienatvėn, kad galėtų dar labiau pasninkauti, dar labiau melstis ir dar labiau atgailoti.

Arvydas: Iš viso jo gyvenimo galima maždaug spėti, kada įvyko piktosios dvasios konkretus antpuolis – po to, kai Mykolas apsisprendė. Kai Kristus apsisprendė, jis nuėjo į dykumą pasninkauti, tada iš karto piktoji dvasia ir prisistatė. Jeigu pagunda atlaikoma, tada ji atsitraukia. Po to seka antpuolis, o jei vėl atlaikoma, tai veikiama aplinkiniais keliais. Toks antpuolis būna, galima sakyti, antroji fazė po gundymų, kai apsisprendžiama.

Dabar tas „ištverk ligi mirties“. Ar ištverk, kol gyvensi – ligi savo mirties, kaip čia pasakius – mirk, bet ištverk.

Pranas: Tiesiog išlaikyk fiziškai iki pat galo, t. y. mirties.

Arvydas: Čia tikriausiai versta iš lenkų kalbos. O kaip lenkiškai originale skamba? Gal čia daugiau pasakyta: „Mirk, bet ištverk“.

Pranas: Lenkiškai tai skamba šitaip: „Bażń cierpliw wy aż do śmierci“.

Arvydas: O tas „až“, mano nuomone, „až do śmierci“ reiškia „mirtinai“ būk ištvermingas. Ar negali taip būti?

Pranas: Pagaliau tai tik detalė...

Arvydas: Savotiška detalė, bet ji svarbi.

Egidijus: Grįžtant prie šventųjų iškilimo laikotarpių apibūdinimo, galima pastebėti, kad pasaulinės krikščionybės istorijoje kiekvienas istorinis tarpsnis savotiškai duodavo, sukurdavo, iškeldavo savus šventuosius. Aišku, pats pirmasis tarpsnis, iškėlęs nemaža šventųjų – šventųjų-didvyrių, šventųjų-kankinių, – buvo pirmieji trys amžiai, kai krikščionybė buvo dar persekiojama religija dėl savo neįprastos tai epochai gyvenimo išraiškos. Vėliau iškilę šventieji buvo kovotojai su erezijomis. Dar vėliau, Viduramžiais, vėl atsirado savi šventieji – pasauliečiai riteriai, kunigai, popiežiai – krikščionybės gynėjai ir skleidėjai. Paskutiniai amžiai irgi davė eilę šventųjų, besidarbavusių įvairiose srityse, taip pat

mokslo, misijų, bažnytiniame pastoraciniame gyvenime.

Kaip galėjau suprasti, lietuviškos krikščionybės istorijoje buvo du laikotarpiai, galėję mums duoti šventųjų ir sietini su Lietuvos valstybinio gyvenimo lemiamais momentais.

Kyla klausimas, kuo pasižymėjo būtent tas pirmasis (ankstyvesnis) laikotarpis, kuris turėjo tam tikrų duomenų iškelti du šventuosius – šv. Kazimierą ir pal. Mykolą Giedraitį.

Kazys: Ryšium su tuo iškyla klausimas, kodėl Mykolas išvyko į Krokuvą. Kai kurie istorikai nurodo, kad tai pirmasis iš Giedraičių giminės, nuvykęs Krokuvon. Aš manau, kad jie klysta, kadangi iš Giedraičių giminės vienas jau tikrai buvo baigęs Krokuvos akademią, tik neturėjo magistro laipsnio. Tai buvo Hermanas Giedraitis. Jie abu giminaičiai, Rožės herbo yra visa

Pal. Mykolas Giedraitis. Iliustracija iš J. Kurczewskio knygos *Opowiadania o dziejach Chreścijaństwa na Litwie i Rusi*. Wilno, 1914

jų giminė. Manau (žiūrint iš „profaniškosios“ istorijos), Mykolas jau turėjo pramintą kelią į Krokuvą. Ir jis skubėjo iš Bistryčios vykti tuo keliu į Krokuvą. Kalbant apie šv. Kazimierą, irgi galima spėlioti, kas būtų įvykę, jei jis būtų tapęs Vengrijos karaliumi.

Egidijus: Būtų galėjęs tapti šventuoju karaliumi?

Arvydas: Jeigu karaliavimas nebūtų tam sukliudęs.

Kazys: Galėtų būti daug prielaidų ir daug spėliojimų. Kiek žinome iš istorijos, šv. Kazimieras labai džiaugėsi, kad netapo karaliumi. Jis atsidavė vien dvasiniam gyvenimui.

Pranas: Jis juto, kad ten jo pašaukimas, antraip būtų norėjęs karaliauti.

Arvydas: O arkivysk. Jurgis Matulaitis visą laiką troško būti vienuoliu.

Pranas: Pal. Mykolui irgi buvo panašiai...

Kazys: Aš manau, kad pal. Mykolui susiklostė palankios aplinkybės eiti giminės keliu.

Arvydas: Jeigu platesne prasme, tai Egidijus turbūt norėjo paklausti, kodėl išskiriami būtent tie du laikotarpiai. Man atrodo, kad šitas klausimas yra grynai „energetinis“. Jauna karta atgimsta. Jaunas organizmas gali tada duoti daigą, kai daugiausia turi vitalinės energijos. Valstybės susiformavimas, krikštas, buvo tos energijos pliūpsnis, ir šitai davė kelias proveržas – mūsų šventuosius. O kad krikščionybė gyvai dalyvavo šiame tautos suklestėjime, matyti iš to, kad ne tik tautinių didvyrių turėjome – Vytautą ir kt., bet turėjome ir šventųjų. Tai rodo, kad šitai vyksta ne tik žemiškoje plotmėje. Ir tai patvirtina antrasis laikotarpis, kai vėl buvome tam tikra prasme jauna tauta, t. y. du kartus buvome jauni; štai kaip reikia suprasti, kad mūsų krikščionybė buvo jauna du kartus. Pirmąkart – kai gavome krikštą, ir tiedu mūsų šventieji praktiškai buvo antra karta po krikšto. Jų tėvai buvo jau krikštyti, ir jie buvo pirmieji tikri krikščionys.

Pranas: Spėjama, kad Mykolas gimęs apie 1425 m. Taigi jo tėvai tikrai buvo naujakrikščiai.

Arvydas: Tai reiškia, jie buvo krikščionių pirmoji karta. Ir iš karto tokia stipri energetinė iškrova! Vadinausi, krikščionybė buvo mums teigiama, ji mus veikė, teigė. Tas pirmasis pliūpsnis ir davė šitokius daigus – pal. Mykolą ir šv. Kazimierą. Lygiai tokia buvo antroji karta, kai vėl atgimė lietuviška katalikybė, kai išsiveržėme iš lenkiško gniaužto; tai davė tokį pat rezultatą – arkivysk. Jurgį Matulaitį ir kitus, gal būsimus, šventuosius.

Pranas: Tarpas tarp tų dviejų taškų lieka neaiškus. Lietuvybė Lietuvoje niekad nebuvo mirusi, nes nebūtų atsigavusi. Tauta nemirė ir netapo bedievė. Atvirkščiai, kaip tik tada liaudis ypač persisunkė religingumu. Tačiau kur tada dėjosi tie potencialūs ar „esos“ šventieji? Ar jų buvo išvis, ar nebuvo, ar negalėjo ir neturėjo būti? Gal tik sukrėtimo momentais ir ateityje Lietuva tepamatys tuos savo šventuosius?

Arvydas: Jei bus palankios energetinės sąlygos...

Pranas: Negana to, peršasi išvada, kad tada jie iškyla į viešumą, kada jų lieka nebedaug. O kai pati tauta šventa, šventųjų nematyti.

Arvydas: Galima mąstyti įvairiai. Pagal sakralinę lo-

giką šventieji tada turi atsirasti, kai jie esti reikalingiausi. Buvo du laikotarpiai, kada labiausiai mums turbūt reikėjo formos šventųjų; tada Šventosios Dvasios veikimas mums buvo palankus ta kryptimi. O tada, kai mums reikia kitokio veikimo, ne laike, o esime, tada mes turime kitokio pobūdžio šventųjų, anoniminių.

Kazys: Dėl tuščių tarpų norėčiau štai ką pasakyti. Manau, kad mes, lietuviai, esame apsileidę. Pvz., Jurgį Pabrėžą irgi galime priskirti prie šventųjų. Ir tada nebūtų tuščio tarpo.

Arvydas: Teisingai, reikia pakalbėti ir apie liaudies šventuosius. Kas tie Pabrėžos ar Barbaros Umestauskaitės, Barbaros Žagariškės (Žagarietės) ir kt.? Lenkai savo hagiografijose rašo: „Voicechas iš tokio ir tokio kaimo“, nors apie tą Voicechą nieko konkretaus nepasakyta. Buvo šventas žmogelis, pragyveno ir viskas, nieko daugiau. Tai kodėl mes negalime tokių liaudies šventųjų įtraukti į savo hagiografiją?

Pranas: Taip. Bet norint įtraukti reikia, kad jie būtų žinomi.

Arvydas: Bet kažkas juos žino!

Pranas: Kas gi juos žino? Šventąjį gaubia šventumo šlovė, kuri pajuntama, jam tebesant gyvam. Jis jos gaubiamas, ir jos nepaslėpsi. Šiandien, jei jos nebejuntame ir nerandame užfiksuotos šaltiniuose, tai ir nebeprisimesime, nors ji kadaise ir būtų buvusi. Negi baksnosime pirštu į koki nors vardą, vos paminėtą kronikose, ir spėliosime, ar tik jis nebuvo šventasis? Visoje toje laiko atkarpoje jie neužfiksuoti. Galbūt dėl to, kad jų buvimas buvo anuomet savaime suprantamas ir nieko nestebino? Šiandien mes žinome tik apie Jurgį Pabrėžą, bet tai jau vėlesni laikai, XIX a. vidurys. Jis jau Naujųjų laikų pranašas.

Albinas: Bet liaudyje jis gyvas.

Pranas: Nuo Pabrėžos mirties tepraėjo tik šimtas su trupučiu. Jis juk Valančiaus amžininkas.

Arvydas: Taip, praėjo kokios 4–5 kartos, ir Lietuvoje jis neužmirštas. Tai, matyt, labai stipri asmenybė, nes Lietuvoje greitai daug kas užmirštama.

Kazys: Ir šiandien prie jo kapo žmonės eina, meldžiasi.

Pranas: Kalbant apie Lietuvos šventuosius, iškyla savotiškas dėsningumas. Visi jie – aukšto rango: vienas karalaitis, antras kunigaikštis, trečias vyskupas. Nė vieno paprasto žmogaus! Giedraitis, tiesa, gyveno paprastai, pasižymėjo nuolankumu, bet vis dėlto buvo kunigaikštis ir turėjo „aukščio atsargą“, iš kurios galėjo leistis žemyn. O kur leistis eiliniam žmogui, kaip jam įrodyti savo nusižeminimą, kai jis ir taip yra žemai? Jam tiesiog privalu būti nuolankiam. Ir tokio šventojo mes neturime iki pat šiol. Pabrėža galbūt arčiausiai paprastų žmonių. Jis ne vyskupas, jis paprastas vienuolis, liaudies pamokslininkas, ir tai visa jo karjera. Jis darbininkas, botanikas, mokslininkas, tyrinėtojas, bet kartu ir tas, kuris stovėdamas sakykloje, pasilieka tarp

žmonių. Veltui čia ieškotume ir to „piktybės žiedo“, kuris saistė Matulaitį. Pabrėža jo neturėjo, niekas jo neskyrė nuo liaudies.

Arvydas: Gal reikėtų vieną žodį tarti ir dėl lenkiško požiūrio į šventuosius, kad mes juo nesektume. Pas juos būna nemalonių atvejų, tokių, kaip su neseniai tragiškai žuvusiu kun. Popieluszko. Dar nespėjus jo lavonui atšalti, kilo toks savotiškas politiškas džiugesys, kad štai „turime dar vieną šventąjį“. Mums jo visų pirma buvo gaila. Tik paskui turėtų kilti mintis – kokia iš to nauda. Galima dažnai pajusti šventojo panaudojimą tam tikram tautiškumui ir pan. Tai ir yra suprofaninimas. Lietuviškumui šie dalykai yra kenksmingi, *tikrajam lietuviškumui*. Mums reiktų trokšti ne kuo daugiau jų turėti, bet į šventumo sampratą įnešti naują aspektą, gaivesį. Todėl šventųjų norėti turime ne dėl savęs, bet dėl Bažnyčios.

Kazys: Pas mus per mažai buvo domimasi atskirų šventųjų žmonių kilme. Kada reikia ką nors konkrečiai įrodyti, trūksta pirminių šaltinių. Trūkstant medžiagos, aišku, sunku tikėtis, kad būtų parašyta kokia nors fundamentali monografija. Aš manau, kad lenkai daugiau nuveikė ir dar veiks ateityje. Iš jų pusės galima geresnių rašytinių dokumentų susilaukti ir apie pal. Mykolą.

Pranas: Ypač dėl Mykolo Giedraičio kanonizavimo iniciatyva turėtų eiti iš Krokuvos. Čia, Lietuvoje, maža ką mes galime nuveikti. Šventojo palaikai ten, ir gal tai ne formalus reikalavimas, bet taip jau priimta: kur palaikai, ten ir rūpinamasi. Kiti gali pritarti, paliudyti, kad „kandidatą į šventuosius“ pažįsta, meldžiasi į jį. O iniciatyva visada turi kilti iš ten, kur saugomos relikvijos. Lenkų mes neišjudinsim, jeigu jie patys nejudės, bet, ačiū Dievui, pastaruoju metu jie smarkiau sujudo. Tiesa, kadaise, XVII a. viduryje, nors nepaskelbtas nei palaimintuoju, nei šventuoju, Mykolas Lietuvoje jau buvo vadinamas LDK globėju (taigi nors ir „valstybiškai“ traktuojamas, jo lietuviškumas tada dar buvo juntamas). Vėliau galbūt Lietuvai pakako tos dvasios, kurią joje skleidė Mykolo ordinas, ir formali kanonizacija neatrodė labai svarbi. Kad ir kaip būtų, žinomas tik vienas atvejis, kai 1707 m. Vilniaus vyskupijos sinode Atgailos regulinių kanauninkų ordinas kreipėsi į vyskupą Mykolo Giedraičio kanonizavimo klausimu, o vyskupas atsakė, kad tai neįeina į jo kompetenciją. Po to jau Lietuva aktyvumo nerodė. Gal tai ir negerai. Bet, šiaip ar taip, tai tik formalioji, vadinasi, antraeilė veikalo pusė. Mykolo ir jo ordino dvasios ženklų reikia ieškoti kitur. Prisiminkime kad ir tą išskirtinį lietuvių dėmesį, kurį jie nuo seno rodo kryžiui. Ne šiaip kopyltstulpiui, o būtent kryžiui. Tai, kad Lietuva iki šiol vadinama Kryžių žeme, aš būčiau linkęs sieti kaip tik su Atgailos regulinių kanauninkų ordino veikla. Juk jie iš visų Lietuvoje veikusių ordinų buvo uoliausi Šv. Kryžiaus išpažinėjai ir propaguotojai, net savo abitus dabine rau-

dona širdimi su iš jos išaugusiu kryžiumi. Kryžius, kaip žinoma, tai kančios, kentėjimo, Atpirkimo simbolis. Tuo tarpu Lietuvoje jis puošiamas ir gražinamas taip, kaip jokioje kitoje tautoje!

Tai visokeriopai įdomūs, nors gal ir sunkiai įrodomi dalykai. Viena nereikėtų pamiršti – šventumo dvasia kartais sklinda labai netikėtais keliais. Kitas pavyzdys – garsieji „Vartai, atverti į amžinybę“ („Broma, atverta ing viečnastį“). Mums mokyklos suole kalte kalta į galvą: barbarizmai, makaronizmai, tamsybiškumas ir t. t. O kas gi žino, kad Mykolas Ališauskas (kalbininkas Palionis taip siūlo atlietuvinėti Olševskio pavardę), parašęs šią, mokliškai tariant, asketikos knygą, apmąstymus apie mirtį (mirtis – tai vartai amžinybėn), buvo to paties Atgailos regulinių kanauninkų ordino narys? Kas gi iš mūsų yra skaitęs šį ordino dvasia alsuojantį veikalą, kuris per šimtą metų Lietuvoje susilaukė 15 leidimų ir kuriame sukauptus gyvenimiškus pavyzdžius („priklodus“) iki pat šiandien girdime aidint iš sakyklų? Ištiesą šimtmetį šią knygą skaitė paprasti Lietuvos žmonės, nes tai buvo ne knyga kunigams, o religiniai pasiskaitymai liaudžiai, tai buvo vos ne tautosakos rinkinys, nes parašytas puikiu „folklorišku“ stiliumi, tai buvo lyg kokia pasakų knyga, bet kartu ir gera atgailos mokykla. Tokių dvasinės veiklos apraiškų mes rastume ir daugiau, tik kad nemokame ieškoti. Lūžis, ivykęs tautinio atgimimo metu, deja, nuplovė daug ką, kas buvo prieš tai. Ališausko „Vartai...“ taip ir liko užkelti. Jie parašyti žargonu, nežavi paviršiniu skambesiu. Tačiau jei išverstume į šiandieninę lietuvių kalbą, tai kažin ar jie nenukonkuruotų kai kurių vėlesnių pamokslų rinkinių, išėjusių Lietuvoje prieš karą ar pasirodžiusių dabar. Bet mes nei verčiame, nei skaitome – et, sulenkinta, nelietuviška ir t. t.

Albinas: O ar galima prie tos knygos prisikasti?

Pranas: Prašom – visose stambiausiose bibliotekose ir net ne „specfonde“. Ten tebeguli ir laukia nesulaukia mūsų dėmesio visa senoji Lietuvos religinė literatūra nuo Mažvydo ir Daukšos laikų: puikūs pamokslai, didaktinė medžiaga ir kt. Verčiame iš visų laikų visų kalbų tekstus, o kokio buvo mūsų senolių dvasinė patirtis, ko jie mokėsi, kuo gyveno, nežinome. Taip ir liko pasislėpusi toji slaptoji esmė (ar „esa“), o mes trypciojame aplink...

Kazys: Grįžtant prie Mykolo, kyla klausimas dėl jo ordino. Kodėl visi ordino plitimo taškai išsidėstę Aukštaitijoje?

Arvydas: Tam yra realus pagrindas – jie sutampa su Giedraičių kunigaikštystės ribomis, bent apytikriai. Šitai reikia turėti galvoje – ko gero, tai svarbu. Antra, reikia ieškoti aukštaitiškoj dvasioj atitikmenų.

Pranas: Nepamirškime, kad tarp ordino narių buvo nemaža bajoraičių iš Žemaitijos. Vadinasi, to meto Lietuvoje žinios apie ordiną plito. O juk kokių konkurentų

Žemaitijoje būta! Jėzuitai, pranciškonai... Ir vis dėlto kaip tik į Atgailos regulinių kanauninkų vienuolynus atvykdavo stoti jaunimas iš pat tolimo pajūrio.

Arvydas: Jeigu pereitume į kitą logiką, tai kas ta aukštaitiška dvasia? Ją galima apibrėžti kaip poetišką – prisiminkime mūsų visus aukštaitčius literatus.

Pranas: Ordina sudarė ne vien aukštaitčiai. Manychiau, kad vienuolynus „gimdė“ būtent to krašto vietinių žmonių dvasiniai poreikiai. Kažkodėl reguliniai kanauninkai buvo reikalingiausi kaip tik ten. Stoti į ordiną galėjo (ir stojo) iš visos Lietuvos žmonės, netgi vietiniai lenkai. Tačiau veikti tas ordinas turėjo būtent Rytų Lietuvoje arba ten jo veikla buvo reikalingiausia. Kodėl – atsakyti nelengva. Viena aišku, kad etnografiniai veiksniai čia nieko nelėmė, juoba kad rytinės Lietuvos pakraštys niekada ir nesudarė vientiso etnografinio regiono.

Arvydas: Gal geriausiai „esa“ atsiskleidžia per tokius dalykus kaip poezija, menas. Ten ji skleidžiasi negirdimai, ir gal tai vienintelė sritis, kur „esa“ gali tapti matoma, gali apsireikšti. Tai rodo vienas faktas. Yra pastebėtas tam tikras šv. Kazimiero populiarumas emigracijoje – toje kartoje, kuri subrendo Vilniuje, o paskui atsirado emigracijoje. Jeigu pažiūrėtume chronologinius taškus, tai matytume, kad galima kalbėti apie šv. Kazimiero kultą tarp menininkų. Prisiminkime – gal daugiausia literatūroje, paskui tapyboje ir kitur. Bet tai galima aiškinti paprasčiau: Lietuvoje visiems meno žmonėms magėjo Vilnius, paskui jie suvažiavo į Vilnių, ir ten praėjo jų jaunystė, ten ir šv. Kazimieras buvo kažkur netoliese. Paskui visi emigravo, ir šv. Kazimieras susiejo su lietuviška nostalgija – galima ir taip aiškinti. Bet man atrodo, mes galėtume rekomenduoti į šventumo „registraciją“ įtraukti tokį momentą – kiek šventasis, kiek jo visas gyvenimas atsispindi mene, poezijoje ir meno žmonėse. Man atrodo, kad tai svarbu.

Jeigu grįžtume prie Mykolo Giedraičio, tai yra tolimų atitikmenų tarp aukštaitiško peizažo ir giedraitiško etoso. Įrodymų pateikti negalima, tai grynas nuojautos, bet klausiant, kodėl Mykolo Giedraičio ordino vienuolijos plito būtent Aukštaitijoje, o ne kur kitur, šitokio pobūdžio svarstymai drįstini. Kurgi tuose aukštaitiškuose kalneliuose, ežeruose, tame kiek lengvabūdiškame, lyriškame peizaže, yra toks sutapimo momentas, tokia bendra siela?

Pranas: Bet iš kalbamojo ordino neišėjo nė vieno garsaus muziko, tapytojo ar poeto!

Arvydas (ironiškai): Tai vis esėjai, esėjai...

Pranas: Daug stipriau su menu ir kūryba buvo susiję bernardinai, dominikonai, jėzuitai (egzistavo tikra jėzuitų dailės mokykla Lietuvoje). Tačiau jei vienas ordino tikslų buvo liturgija ir sielovada, o būtent tai ir rūpėjo Atgailos reguliniams kanauninkams, tai ten, man atrodo, tokiam maldingumo plėtimui bei sielovadai ir buvo geriausia dirva bei didžiausias poreikis.

Arvydas: Tačiau reikia atsiminti, kad pats paslaptinčiausias menininkas lietuvių literatūroje – tai Mykolas iš Vaižganto „Dėdžių ir dėdienių“... Šventojo atveju nė sekunde neturime pamiršti, kam kiekvienas mūsų „bakstelėjimas kastuvu“ turi tarnauti, kad nepradėtume daryti sau, o ne Jam. Šia prasme, pvz., Z. Ivinskis turi nedidelę nuodėmę. Jam „patiko“ tyrinėti beatifikacijos bylą; tas klausimas išties gana painus, ir jis nutarė jį išspręsti. Jauti, kad šv. Kazimieras nuplaukė kažkur į šalį. Reikia, kad visada būtų tas nuolatinis rūpestis, ypač rašant apie šventumą. Tai tinka ir istorikui. Ir apskritai, rašant, pvz., apie tautą, tauta ir reikia rūpintis. O šventojo atveju tai tinka dar labiau. Pz., istoriko Ivinskio katalikiškumo niekas nekvėstionuoja, bet mums visų pirma reikia turėti puikų poetinį kūrinį apie šv. Kazimierą, po to gerą švento žmogaus apie jį šventai parašytą esė, po to – trečioje vietoje – stipriai surestą biografiją, o jau ketvirtoje penktoje vietoje būtų beatifikacijos bylos istorija. Jei būtų toks „lenciūgėlis“, tai Ivinskis būtų savo vietoje. O dabar nieko neturime, tik turime beatifikacijos bylos istoriją. Turime tik ketvirtą kategoriją, o kur pirmosios trys? Ivinskis dėl to nekaltas, tačiau istorikui būtina žinoti, kad dirbant reikia ne tik „kasti“, bet ir visą laiką „rūpintis“. Ir besirūpinant gal kai kas paaiškėtų. O dabar – pametė krūvą faktų, o jūs mastykite...

Pranas: Taip, faktografija autoriui čia buvo ir kliūtis, ir pagunda. Šiuo atžvilgiu S. Sužiedėlio knygelė „Šv. Kazimieras“ geresnė. Ji neužsiskleidžia istorijoje, jai rūpi ne tik kas ir kaip, bet ir kodėl, ir vardan ko; joje neužsižaisa realijomis, o ieškoma gilesnių klodų.

Egidijus: Visi trys Lietuvos šventieji žmonės – šv. Kazimieras, pal. Mykolas ir arkivysk. Jurgis – vienokiu ar kitokiu būdu savo gyvenimą susieję su Lenkija. Ir, reikia manyti, tą šventumą igavo, kaip čia pasakius, lenkų įtakoje. Kaip tai paaiškinti?

Arvydas: Tai nieko keista – visą laiką lenkai savo įtakon stengėsi pajungti tiek Lietuvos bažnytinius reikalus, tiek kultūrinius.

Pranas: Ne, klausimas daug sudėtingesnis. Tame, kad trys mūsų šventieji susiję su lenkais, matyti neabejotina lenkų misionieriavimo įtaka ir jos indėlis... Nepaisant lenkiškos propagandos šovinizmo, Lenkija buvo būtina lietuvių šventumo sąlyga ir Giedraičiui, ir Kazimierui. Praėjus 400 m., Jurgio Matulaičio laikais, lenkiškasis šovinizmas nesumažėjo, bet Lenkija ir toliau liko būtina šventumo sąlyga.

Arvydas: O ką bendra su Lenkija turėjo, pvz., profesorius Dovydaitis?

Pranas: Bet juk Dovydaitis kol kas dar nėra kandidatas į šventuosius!

Arvydas: O, sakysim, Marija Pečkauskaitė jaunystėje lenkiškai šnekėjo. Lietuviška esmė, o forma vis dėlto buvo lenkiška. To niekas neneigia, tai istorinis faktas –

„gente lituanus, natione polonus“ (gimimu lietuvis, bet tautiniu apsisprendimu lenkas).

Pranas: Vadinasi, tai tebegyva iki pat šiol!

Arvydas: Taip, buvo gyva iki šiol, kol pagaliau su Lenkija baigėm. Paskutinis mūsų lenkiškas atodūsis yra Česlovas Milašius, tas „paskutinis vargšas Didžiosios (Lietuvos) kunigaikštystės bardas“, – kaip jis pats yra save pavadinęs.

Pranas: O kaip su šventumu?

Arvydas: Kai dėl šventumo, tai galų gale mūsų Bažnyčia „atsilukštino“ nuo lenkystės visiems laikams.

Pranas (ironiškai): Belpieka sulaukti grynai lietuviškų šventųjų...

Arvydas: O kodėl grynai? Jie nėra mažiau lietuviški, jei skleidėsi lenkiškoje dirvoje. Pvz., arkivysk. Jurgis Matulaitis su lenkais nieko vidujai bendra neturi. Lenkams jis davęs daug gera, suorganizavęs į katalikišką organizaciją 50 000 darbininkų, marijonams atkūręs ordiną. Jei lenkai mums davė, tai mes jiems tą skolą sumokėjom. O dabar mes – atskirai, jie – atskirai. Dabar galima bendrauti su jais nauju pagrindu. Jūs kaimynai, ir mes kaimynai – be jokios globos, be jokios neapykantos iš mūsų pusės.

Pranas: Bet literatūrą apie šventuosius turime skaityti lenkiškai...

Arvydas: Galime skaityti.

Pranas: Ne galime, o esame priversti, nes kitokios neturime!

Arvydas: Skaitysim, kiek reikės. Santykyje su lenkais yra svarbu nesulenkti ta prasme, kad nepavirstume „polskos viaros“ lenku, kuriam tautybė yra stumtelėjusi Dievą nuo altoriaus į šoną. *Tai – aukščiausio lygio sulenkėjimas.* Jeigu jie mums šitai išspraudė, tai jiems pavyko iš tikro mus sulenkinti. Jeigu pašnekėjom lenkiškai, tai čia yra dar niekis. Tokio „lenkiško kvapo“ kalbėjime apie šventuosius paprastai daug. Visą laiką mes su lenkais dėl jų varžomės. Bažnyčioje, katalikiškame kontekste tik tada lietuvių ir lenkų konfliktas bus išspręstas, kada, kaip Buda sako, bus *tokia pergale, kai abu bus nugaletojai.* Atrodo, kad mes lenkams šiuo metu daug ką galime duoti būtent šitokioje plotmėje – išaiškinti jiems, kaip yra iš tikrųjų, kaip darė arkivysk. Jurgis Matulaitis. Būtent lietuvis parodė, kaip reikia tvarkyti santykius tarp lenkų ir lietuvių. Ne lenkas, lenkai to nesugebėjo. [...]

Pranas: Apibendrinant galima tik pasakyti, kad Lietuvos ir Lenkijos santykių klausimas labai sudėtingas. Pvz., net kalbėdami apie pal. Mykolą Giedraitį, mes dar kartą su juo susiduriame ir dar kartą turime pasakyti, kad negalima laikyti jo nei išspręstu, nei išaiškintu, nei niekada nebeiškilsiiančiu.

Arvydas: Šiuo metu mes lenkams esame skolingi labai smarkiai tuo, kad turime juos padaryti tikrais katalikais. Jie mus pakrikštijo, o mes juos turime atkovoti

nuo savotiškos stabmeldystės, kad galų gale jie tautybę pastatytų į savo vietą ir katalikybės nevadintų „polska viara“ (lenkišku tikėjimu). Tik vieni lietuviai gali jiems tai paaiškinti. O jeigu patys mes panašiai darome, tai esame tie patys lenkai, tiktai išvirkšti.

Pranas (ironiškai): Kad tik teikiant jiems sutvirtinimo sakramentą, mums neprireiktų iš naujo krikštytis...

Arvydas: Lietuviškai krikščionybei viena iš tokių problemų yra formos problema. Ši formos problema yra labai glaudžiai susieta su lenkyste.

Pranas: Matot, kaip toli į Lietuvos praeitį ir kaip giliai į dvasines problemas mus „įvelė“ Mykolas Giedraitis? Vadinasi, jis mums artimas, jis mums reikalingas – taip pat, jei ne labiau, kaip mūsų proseneliams.

Tai liudija 500 metų jubiliejaus proga Lietuvoje pasirodęs „namudinis“ prospektėlis ir net knygelė apie mūsų „neoficialų“ Palaimintąjį, dvasinės vyresnybės patvirtinta speciali malda Jam, atgyjantis Jo atminimas Giedraičių, Videniškių, Tverečiaus parapijose. Daug dėl viso to „kaltas“ kun. Zigmas Komaras (miręs 1973), buvęs Giedraičių klebonas. Tai jis nukėlė nuo palėpės ir pastatė į Giedraičių bažnyčios altorių jauno Mykolo atvaizdą, tai jo dėka nuo pražūties ir užmaršties buvo išgelbėtas kitas senoviškas Mykolo paveikslas Tverečiaus bažnyčioje, tai jo triūsų pasirodė pirmoji pokario Lietuvoje mašinraštinė knygelė apie Giedraitį, pagaliau jis buvo turbūt pirmasis lietuvis, po ilgos istorinės pertraukos vėl pradėjęs pats ir skatinęs kitus melstis Mykolui kaip tikram šventajam. Meile Mykolui nuo jo (tiesiogiai arba netiesiogiai) „užsikrėtė“ ir kiti, kurie tęsia velionio pradėtąjį darbą.

Visa tai džiugina ir žada viltis. Ir vis dėlto sielai kažko dar trūksta, ar ne? Juk taip norėtusi bent kokio pėdsako, liudininko ar ženklo, kad Mykolo ir jo ordino atminimas tebegyvas pačios tautos atmintyje, o ne tik užfiksuotas senuose istoriniuose šaltiniuose...

Tad gal leiskimės kelionėn per buvusių „baltųjų augustinų“ (taip ordino vienuolius buvo praminę lietuviai) vienuolynus? Pradėtume nuo tolimiausiojo taško – Merų (dabartinių Miorų) šiandieninėje Baltarusijoje, grįžtume į Lietuvą, per Salaką, Smalvas, Jūžintus pasuktume šiaurėn į Panemunį, Suvainiškį, Kvetkus ir Papilį, iš ten nusileistume į pietus per Skiemonis, Kurklius, Glietiškes ir Paberžę, Vilniuje užsuktume į Šv. Baltramiejaus bei Šv. Kazimiero bažnyčias, paskui per Medininkus ir Buivydžius vėl išiterptume į Baltarusiją ir, aplankę Bistryčią, kelionę baigtume Mikailiškėse. Beveik visur rastume bažnyčias, išskyrus Glitiškių parapiją, sunykusią dar XIX a., ir Buivydžius, kurių šventovė sudegė 1982 m. Tiktai vilniškėse jau nebeaukrojama šv. Mišių auka: Šv. Baltramiejaus bažnyčia uždaryta, o Šv. Kazimiero – paversta ateizmo muziejumi.

Na, o kaipgi Mykolo ir jo ordino pėdsakai? Deja, deja... Apie Palaimintąjį ne tik paprastai tikintieji, bet ir

klebonai (!) mažai ką žino, dažniausiai painioja su vysk. Merkeliu Giedraičiu, apie vienuolius irgi ne kažką gali pasakyti, daugių daugiausia yra girdėję, jog čia būta kažkokių broliukų... Tad kaipgi čia dabar – buvo ordinas ir ordino nebėr, ir niekas jo neatmena? Bet juk prabėgo tik pusantro šimtmečio nuo paskutinio vienuolyno uždarymo! Ne jau tokia trumpa tautos atmintis?

Tačiau neskubėkime su išvadomis. Geriau vykime į Videniškius ir, aplankę bažnyčioje įrengtą koplyčią su palaimintojo Mykolo atvaizdu, patraukime vieškeliu į šiaurės vakarus nuo miestelio. Už kokio trejeto kilometrų, Baltadvario kaime, iš tolo pamatysime keistus griuvėsius – monumentalių vartų likučius, kažkoko sampilo kauburėlius ir aukšto raudono pastato sienų liekanas. Greta prisiglaudusios sodybos šeimininkas mums papasakos, kad čia kadaise buvęs vienuolių palivarkas, parodys, kur stovėję jų ūkiniai pastatai – malūnas, svirnas. Jei paprašysime, jis mus nuves pasižiūrėti rūsių. Iš raudono pastato griuvėsių pro žemą arkinę angą pateksime į keistą patalpą aukštomis skliautinėmis lubomis, o jos priešingoje sienoje – tokia pat anga, deja, užgriuvusi ir vedanti, matyt, per visą tokių požeminių celių vėrinį, kuri paviršiuje žymi sampilo liekanos. Kam buvo reikalingi šie rūšiai? Niekas nežino, sako ūkininkas, net mokslininkai, atvykę iš Vilniaus, ir tie nieko negalėjo paaiškinti. O ką žmonės pasakoja, dar paklauskime. Et, žmonės, ko jie neprišneka! Neva čia, kažkur giliau, esąs uždarytas velnias, sukaustytas grandinėmis, ir neduok, Dieve, jei jis išsivaduosias! Gyvi niekai, baigia ūkininkas.

Na, ką gi, baikime ir mes savo iškylą. Tik, grįžę į namus, dėl visa ko atsiverskime naujausią lenkišką „Encyklopedia katolicka“ (vėl toji lenkiška literatūra!) ir pažiūrėkime, kas ten rašoma apie šv. Baltramiejų (pamenate jo vardo vienuolyną Vilniuje?). Pačiame straipsnio gale, kur apžvelgiama šio apaštalo ikonografija, rasime tokį sakinį: Ispanijoje išliko nepaprastai retas ikonografinis tipas – šv. Baltramiejus pavaizduotas šalia grandinėmis sukaustyto velnio! Šis tas jau paaiškėjo, ar ne? Na, o jei dar prisiminsime, jog šv. Baltramiejaus relikvijos kadaise buvo saugomos Italijoje, Benevento mieste, iš kurio reguliniai kanauninkai kildina savo ordiną, tai ir visa kita taps aiškiau. Matyt, baltieji augustinai, skleisdami šventųjų kankinių kultą Lietuvoje, bus išgarsinę ir legendinę Baltramiejaus pergalės prieš šėtoną istoriją, kurios atgarsis žmonėse išliko iki pat mūsų dienų. Štai kur tas ženklas, kurio ieškojome! Tas tiltas, nusitęsęs per laiką (2000 metų) ir erdvę (Palestina – Italija – Lietuva), tas gilus tarpasmeninis ryšys (Dievas-žmogus Kristus – apaštalas Baltramiejus – išpažinėjas Mykolas), pagaliau tas Atpirkimo kelias (Golgota – Kryžių kalnas), kuriuo eiti ir mes esame pašaukti. Palaimintasis Mykolas – puikus palydovas šiame kelyje.

Egidijus: Ačiū už pokalbį. ☒

MARIJOS ATNAŠAVIMAS ŠVENTOVĖJE

Rainer Maria Rilke

Kokia ji andai buvo, jei geidi
Suprasti, nusikelt pirma turėsi
į tokią savo vietą, kur regėsi,
vien kolonas, pakopas; kur gaudi
erdvės bedugnė pavoingo skliauto
apačioje palikus, nes prikrauta,
ten luitų tokio dydžio, jog baugu,
kad neigriūtų, judint juos. Tenai,
kur tu – vien sienos, laiptai, akmenai,
jau atsidūręs, su didžiu vargu
dviem rankom stumtelk uždangą, kuri
tau prieš akis: aukštų daiktų išvysi
ten tokį spindesį, kad kvapą sulaikysi
ir juslės tau apmirs, nes, kur žiūri,
vien rūmų rūmai, laiptai atviri
ir vis platėjantys į tokių aukštį veda,
kad ima svaigt galva, užkanda žada
didybė šito reginio tauri.
Tai, kas arti, visai užgožti žada
Smilkyklių debesys. Bet iš toli
Tave pasiekia tiesūs spinduliai, –
O kai ugninių taurių ratilai
Apšvies nužengiančiuosius – kaip gali
Tatai išvert?

O ji akis pati
Atėjusi pakėlė (dar mergytė,
dar kūdikis visai). Puikybę šita
Pamačius ėmė kopt. Lyg paprašyta
Jai uždanga prasiskleidė plati:
Mat visa, kas žmonių kada statyta,
Giesmė garbinamoji jos širdy

Seniai pranokus buvo su geismu
ženklams vidiniams tykiai atsiduoti.
Tėvai dar tarės ją nešą aukoti,
O vyras su didingu rūstumu,
Neva ją priėmė. Paleidus delnus
Jinai, mažutė, žengė aukštesnės
Lemties sutikt už statinius ir kalnus
Ir už šventyklos rūmus sunkesnės.

Iš vokiečių k. (Rilke, R. M., *Werke in drei Bänden*, hrsg. von Horst Nalewski, Erster Band: Gedichte, Leipzig: Insel-Verlag Anton Kippenberg, 1978) vertė *Antanas Gailius*.

Apie mokslininkų bites

TOMAS DAUGIRDAS

Juozas Girnius prieš pusšimtį metų yra nurodęs, kad tiesa yra „žmogiškasis būties atskleidimas moksliniu pažinimu, filosofiniu mąstymu, religine patirtimi, menine kūryba, vertybių pajauta ir kitais būdais, kuriais žmogus išskleidžia savo santykį su būtimi“. Į būtį nusikreipęs mokslinis pažinimas nuo nemokslinio šiandien Lietuvoje yra atribojamas rašytais kriterijais ir taisyklėmis. Tačiau iki šiol nėra aiškiai suvokta, kokia svarbi ta būtis, į kurią turi krypti kiekvienam mokslui savos pažinimo pastangos, kuri diktuoja ir kiekvieną mokslą apibrėžiančius mokslinius metodus. Nereti atvejai, kai koks pasiskiras Lietuvos mokslininkas apeina formalius mokslškumo kriterijus, išskeldamas kito dalyko – tiesos paieškos – prioritetą. Iš tiesų, koku kitu kriterijumi galėtų būti matuojamas mokslinis pažinimas, jei ne pažinta tiesa? Kita vertus, Lietuvoje šiandien vis dažniau nutinka taip, kad nesant kritinės vienos į kitą įsiklausančių mokslininkų bendrijos, mokslo tiesa imami laikyti bei kaip mokslas vertinami keisčiausi dalykai.

Štai sociologas Romualdas Grigas buvo vienas tų, kurių darbai šių metų pradžioje buvo įvertinti 2002 m. nacionaline premija humanitarinių bei socialinių mokslų srityje. Ją mokslininkas gavo už darbų ciklą „Lietuvių tautos socialinės organizacijos ir jos pokyčių analizė (1991–2001)“ bei tapo labiausiai įvertintu Lietuvos socialiniu tyrėju. Šis faktas nustebino tuos, kurie, domėdamiesi vieša Lietuvos intelektualų veikla, yra skaitę aki-vaizdžiai ideologinių-politinių tikslų siekiančių Grigo straipsnių ar atsiliepimų. Nuostaba dar labiau sustiprėja pavarčius ryškiausias įvertinto-

jo ciklo studijas „Tautos savigny“ (1993), „Tautos likimas“ (1995) bei „Tautos savimonė“ (2001). Ne tik todėl, kad jos neatitinka įprastų mokslškumo standartų: nesiremiamą joku empiriniu socialiniu tyrimu, itin skurdūs teoriniai šaltiniai (beveik išimtinai išleisti lietuvių ir rusų kalbomis), nesiremiamą problemą tyru-siomis studijomis. Jose skleidžiamas nemokslinis, tiesos paieškų neribojamas santykis su tautos būtimi.

Tai, jog studijose skleidžiamas pažinimas nėra mokslškai savikritiškas, suvokia ir pats autorius. Pirmąją jis vadina „pastebėjimais“, atspindinčiais autoriaus kaip piliečio poziciją; antrojeje keliamus klausimus vertina kaip „kuklų, daugiau eseistinio pobūdžio įvadą“ į tolesnius tyrimus, kuriuos galėtų atlikti turintieji panašią poziciją. Šis nemokslškumo suvokimas išgaruoja „Tautinėje savivokoje“, kuri pristatoma jau kaip mokslinė monografija. Autorius atsisako pagrindinių tiesos paieškos elementų, kaip savo uždavinį išskeldamas ne tiek pažintinį santykį su būtimi, kiek savojo būties matymo primetimą kitiems: „Suprantu, kad ne vieną gali nustebinti pati tokių mano samprotavimų pozicija. Klausimo, argumentacijos nevisavertiškumas, įrodymų stoka ir pan. Bet ar viską, apie ką mes mąstome, kuo gyvename ir kuo domimės įmanoma įrodyti? Ar to visais atvejais reikia? Neužtektų viso gyvenimo“. Tiesos ieškantis žmogus gali priimti klaidingų prielaidų, prieiti abejotinų išvadų, tačiau kai sutariame, kad būtis, kurioje mes esame, yra bendra visiems, gretinda-

mi tiesos paieškos pozicijas bei kelius, galime artėti prie bendros tiesos. Vartant Grigo studijas, paaiškėja, jog savo tiesa Grigas nori ne įtikinti, o priversti tikėti.

Grigas užima bet kurios tiesos paieškoms visiškai svetimą „mokslinės“ galios poziciją, kad primestų mums savo požiūrį į „lietuvių tautą“, jos likimą, išlikimo būdus. Visus atsitiktinius samprotavimus, mokslškai nepateisinamus sąvokinius darinius, mokslines banalybes, abejotinos vertės istorinius pastebėjimus (pavyzdžiui, kad LDK sužlugdė tolerancija kitoms kultūroms) kaip tik ir vienija ši grigiškoji „būtis“. Ją jis iškelia aukščiau už tiesą ir jos paieškas. Savo studijoje Grigas daro viską, kad ir kitus įtikintų savo primetamo skriaudžiamos ir gintinos tautos vaizdo būtiškumu: „Juk tas pasaulis atskirais istoriniais momentais, ypač nūdien, savo iššūkiiais veikia tautą taip, tarsi tai būtų masinis bombonešių antskrydis, kurio tikslas – nušluoti tą vargšę, jau ir ankstesnių istorinių aplinkybių nukamuota, paminti jos prigimtinę teisę į savarankišką egzistenciją“.

Kaip vertinti faktą, jog ši tiesos paieška atmetusi „produkcija“ apdovanojama aukščiausia valstybine premija, taip įgaudama ir visuomeninės bei politinės galios? Kaip įvyko, kad rūpinimasis tautos būtimi, kitiems primetantis abejotiną, nekritišką, net perver-sišką „tiesą“, neabejojant buvo priskirtas mokslui? Jei manysime, kad mokslas, net ir tiesos sąskaita, turi tenkinti abejotino grynumo mūsų tautines užgaidas, tautinio nevisavertišku-

mo jausmą, tautinės galios poreikį, tai teks pripažinti, kad jis neturi nieko bendra su tiesa. Jei ir pasitaiko kokių minčių, jos galiausiai iškrinka kaip vieno patarlėje minimo žmogaus bitės. Toks „mokslas“ nesiskiria nuo pasakų, prieš miegą sekamų vaikams, kad jie pamirštų juos dieną ištikusias vaikiškas negandas bei ramiai užmigytų.

Tuo, kad linkstama tautinius jausmus skatinančius dalykus, jiems nekeliant kitų reikalavimų, pripažinti esant mokslu, galėtume paaiškinti ir daugelį humanitarinius mokslus Lietuvoje šiandien kamuojančių negandų. Mes, atrodo, ir mokslus, kurie vokiečių tradicijoje vadinami „dvasiniais“, nesavikritiškai matuojame pagal savo tautinį matą. „Dvasią“ pirmiausia siejame su „tautos dvasia“, dvasingais dalykais, tautiškumu, o nuo čia netoli ir girios, ažuolų dvasios, zuikių ir griausmo dievai... Neturėtų stebinti, jog ši intuityvi „dvasios“ samprata didžiausios mokslinės atsakomybės išraiška laiko dvasinių tautinių šaltinių gryninimą ir sergėjimą, gynimą nuo griovėjų, kritikų ir panašaus pobūdžio agresorių. Kodėl iki šiol daliai mokslininkų siaubą kelia klausimas apie Lietuvoje lenkų kalba parašytos literatūros priėmimą ir mūsų kultūrinį kontekstą? Kodėl iki šiol iš „dvasios“ srities išmetami darbai istorikų, kurie, remdamiesi faktais ir logiškai argumentuodami, atskleidžia ne tokia „dvasingą“, kaip įprasta norėti, Lietuvoje gyvenančios nacijos istoriją? Šiame mokslinio, ir „dvasią“ atremto mąstymo kontekste visai nedera ir su krikščionių tikėjimu sietinos studijos. Tai vis „svetimiėji“, nuo kurių privalu ginti mūsų dvasią, skatinimais, privilegijomis palaikant šių gynėjų egzistenciją bei stiprinant jų pozicijas.

Šiandien esama ir kitų šios nemokslinės ar antimokslinės, tautą laikiančios besąlygiška mokslo būtimi, pozicijos pavyzdžių. Kadangi Lietuvoje nėra jokios stiprios tiesos paieškų vedamos mokslinės kritikos, ši pozicija yra tuo apgaulingesnė, nes nesunkiai prisitaiko sau įprastą formalaus

moksliskumo rūbą. Tiesa apsimetę samprotavimai išispraudžia į mokslininkų tarpą bei pradeda rodyti keisčiausias grimasas. Iš neseniai pasirodžiusių mokslinių leidinių vienas nepriekaištingiausių formalių moksliskumo reikalavimų atžvilgiu yra straipsnių rinkinys „Rytai-Vakarai: kultūrų sąveika“, sudarytojai Antanas Andrijauskas, Dalia Stančienė. Greta kiekvieno straipsnio esama reikalaujamo *summary*, tikslios nuorodos (lietuvių ir anglų kalbomis) apie autoriaus darbovietę, raktažodžių (lietuvių ir anglų kalbomis), gausaus mokslinės literatūros sąrašo, knygoje esama ir vardų rodyklės bei turinio lietuvių, anglų, prancūzų ir rusų kalbomis. Leidinio redakcinę kolegiją sudaro vienuolika mokslininkų, iš kurių – penki profesoriai (vienas jų – Hidemichi Tanaka iš Tohoku universiteto Japonijoje), rinkinys recenzuotas ir kaip mokslinis rekomenduotas spaudai, jo leidimą parėmė Lietuvos valstybinis mokslo ir studijų fondas. Tad šios knygos nepavadinsi niekaip kitaip kaip „pavyzdine moksline“ knyga. Ją privalėtų graibstyti į mokslą atsigręžę skaitytojai, norintys pajusti, kaip kad pratarmėje nurodo sudarytojas profesorius Antanas Andrijauskas, „dabartinės komparatyvistikos problemų aktualumą.“

Tačiau mokslinės tiesos paieškų burbulas subliūkšta pavarčius šį aukšto mokslinio lygio produktą. Štai (sprendžiant pagal leidinį – tikro mokslininko) Vytauto Rimšos „mokslinis atradimas“ yra „lietuviški Šventojo Rašto vardai“. Autorius tariasi pateikias papildomų duomenų apie Adomo ir Ievos bei jų palikuonių vardų lietuvišką kilmę. Straipsnyje aptinkame tikrai netikėtą naujos „mokslinės“ medžiagos. Pavyzdžiui, samprotaudamas apie Lamecho žmonos Ados (hebr. „puošnioji“) vardo, kuris esąs giminingas Adomui, lietuviškumą, Rimša pateikia šią moksliskai ir kliniškai perversišką samprotavimų grandinę: „*Oda* skylėta, taigi tarsi *adyta* kaip *korys korytas*. *Oda* – kūno *puošmena*. Ją daug kas, ypač mo-

terys, labai *puošia*. Taigi minėti hebrajų žodžiai gali būti kilę iš liet. *adyti*, *ado*, todėl jie lietuviškos kilmės. Jiems, matyt, giminiški ir liet. *ėda*, *bado*, *esti* ir pan.: *ėdimas* – lyg *adymas*, *b-adymas* dantimis; kas *ėda* ir pan. veikia, *esti*“. Straipsnio pabaigoje autorius išryškina savo mokslinę prielaidą ir išvadą, kad pasaulyje „nuo pat vadinamųjų Adomo ir Ievos laikų iš esmės tegevavo lietuvių tauta ir kalba“ bei pažada tęsti savo „tyrimus“.

Kaip matome, pas mus ne tik fantazuojama apie mokslą, bet ir atsitiktinės fantazijos pradedamos vadinti mokslu. Tačiau nuo mokslininkų apsišaukėlių visais laikais būdavo ginamasi vienu būdu – tiesos paieškų vedama kritika, padėdavusia atsiriboti nuo apsimetėlių tiesų. Šiandien Lietuvoje vienuolikos mokslininkų kolegija ir savo gretas lengvai priima beprotybės logika besivadvaujančius individus, nacionalinė premija suteikiama už vizijas. Tai, jog jų skleidžiamos tiesos pripažįstamos kaip mokslas, reiškia, kad Lietuvoje nesama mokslinės savisaugos. Minėti griežti formalūs moksliskumo kriterijai ne tik pasirodo nepajėgūs jo apginti, bet tampa patikima priedanga išsigalvojimams. Atrodo, kad sudaromos sąlygos kurtis tokioms nekritiškom, savitarpio palaikymu pagrįstoms bendrijoms, kurios rūpinasi keisčiausių su „tauta“ siejamų fantazijų skleidimu. Galbūt greit sulauksime mokslinių studijų ne tik apie tautinės savigynos strategiją, lietuvišką Adomo ir Ievos kilmę, bet ir, pavyzdžiui, apie apaštalo Pauliaus kelionę į Lietuvą arba Lietuvą kaip geopolitinį planetos centrą. Gal ir už romanus ar šmaikščius esė apie Lietuvos praeitį bus pradėtos teikti mokslo premijos. Ar nenutiks taip, jog palengva bus išstumti tie, kurie remiasi ne siaurai tautiška, o plačiai suprasta nacijos, dvasios bei *humanitas* samprata, kurie linke atsargiai kritiškai žiūrėti ne tik į savo, bet ir į kolegų tiesos paieškų rezultatus? Ar nebus jie verčiami įrodinėti savo teisę egzistuoti, o gal net ims slapstyti? ☒

BAŽNYČIA TARP GLOBALIZACIJOS IR NEOKOLONIALIZMO

Algirdas Jurevičius

Pastaruosiu metu daug kalbama apie globalizaciją, integraciją į pasaulines struktūras, stojimą į ES. Prisi-taikymas prie ES standartų reikalauja iš mūsų daug pastangų, kurios iš esmės koncentruojamos ekonominėje sferoje, neižvelgiant giluminių procesų. Šiame straipsnyje kviečiu pažvelgti į tuos pačius reiškinius iš kitos perspektyvos, kurios orientyras mums bus Bažnyčios nubrėžtos socialinio mokymo gairės.

1. TAMSIOJI GLOBALIZACIJOS PUSĖ

Stebėdami per televiziją globalistų rengiamas konferencijas, negalime nepastebėti gausių, kartais ne visai taikių, antiglobalistų demonstracijų, kurios neretai baigiasi susirėmimais. Dėl ko visa tai kyla ir kas yra globalizacija?

Globalizacija populiariai apibūdinama kaip vienijimo(si) procesas, kai atskiri valstybių bei kraštų vienetai (ekonominiai, politiniai, kultūriniai) tampa bendrai tvarkoma ir planuojama pasaulio visuomene¹. Pagrindinis antiglobalistų priekaištas globalizacijai yra tai, jog ji apima tik turtingesnius kraštus, palikdama likimo valiai skurstančiuosius arba numesdama jiems tik trupinius. Popiežius Jonas Paulius II savo enciklikoje atkreipė į tai dėmesį: „nepaisant girtinų pastangų, kurias paskutinį dvidešimtmetį rodė stipriau išsivysčiusios arba besivystančios šalys ir tarptautinės organizacijos, ieškodamos išeities iš susidariusios situacijos arba bent siekdamos pašalinti kai kuriuos jos simptomus, padėtis gerokai pablogėjo. Tokio pablogėjimo priežastys įvairios. Reikia paminėti neabejotinai rimtą aplaidumą pačių tautų, kurios yra vystymosi kelyje, ypač tų, ku-

ALGIRDAS JUREVIČIUS (g. 1972) – kunigas. 1991–1996 m. studijavo Kauno kunigų seminarijoje ir VDU Teologijos fakultete, 1996–1998 m. – VDU teologijos magistrantas. 1996 m. įšventintas kunigu. Šiuo metu studijuoja jėzuitų aukštojoje Filosofijos-teologijos mokykloje *Sankt Georgen* Frankfurte prie Maino. Rašo disertaciją apie pastoviojo diakonato įvedimą Lietuvoje ir jo pastoracines perspektyvas.

rie joje turi ekonominę ir politinę valdžią. Tačiau negalima dėtis nepastebint išsivysčiusių tautų atsakomybės – jos ne visada arba bent nepakankamai jautėsi įpareigtos padėti šalims, atskirtoms nuo gerovės pasaulio, kuriam jos priklauso“².

Nusigrėžimas nuo vargstančiųjų leidžia turtingiesiems toliau turtėti, o vargingi kraštai įpuola į dar didesnę skurdą. Statistika rodo, kad 1975 m. pasaulyje buvo 6%, o 1998 m. – net 11% gyventojų, stokojančių maisto. Pasaulinė mitybos organizacija, ruošdamasi pradėti kovos su badu Afrikoje kampaniją, neseniai išplatino kreipimąsi į valstybių vyriausybes ir privačius asmenis, kuriam prašoma ir raginama gelbėti badą kenčiančius ir dėl kitų priežasčių mirstančius daugiau kaip 38 mln. žmonių³. Badas ir skurdas nėra vien tik tolimų Afrikos ar Lotynų Amerikos kraštų problema. Bado šmėkla vis ryškiau pasirodo ir vadinamuosiuose Pirmojo pasaulio kraštuose. Popiežius ragina tautų ir tarptautinių organizacijų atsakingus asmenis, kurie savo planuose privalo pirmiausia atsižvelgti į tikrąjį žmogiškąjį kriterijų, į pirmą vietą kelti didėjantį skurdo fenomeną, nes vargdienu skaičius, deja, užuot mažėjęs, didėja ne tik menkai išsivysčiusiuose kraštuose, bet ir (tai nemažiau skandalinga) labiausiai išsivysčiusiose šalyse⁴.

2. KOLONIALIZMO ATGIMIMAS

Nors XX a. buvo nugalėtas kolonializmas, tačiau ne visoms buvusioms kolonijoms pavyksta pačioms tvarkyti savo ūkį. Dažnai dėl neteisingų tarptautinių santykių jos tampa visapusiškai priklausomos nuo didžiųjų valstybių, tarsi būtų jų satelitės. Tokį reiškinį pop. Paulius VI įvardijo kaip kolonializmo atgimimą ir pavadino *neokolonializmu*. Neokolonializmas kyla dėl neteisingai tvarkomų tarptautinių santykių ir ypač pre-

¹ Plg. Werner, F. H. (Hrsg.), *Lexikon zur Soziologie*, Opladen, 1994, S. 250.

² Jonas Paulius II, Enciklika *Sollicitudo rei socialis* apie rūpestį socialinėmis problemomis, 1987 12 30, nr. 16, plg. Nr. 14.

³ Vatikano radijo lietuvių kalba 2002 12 17 pranešimas.

⁴ Plg. Jonas Paulius II, *Sollicitudo rei socialis*, Nr. 42.

Marija Teresė Rožanskaitė. Nuodingas lietus. 2001.
Instaliacija. Gintauto Trimako nuotrauka

kybos⁵. Tad esame naujos, labai rafinuotai pasireiškiančios kolonializmo fazės liudytojai⁶.

a) Didėjanti žiniasklaidos priemonių įtaka ir kontrolė žmonių mąstymui bei kultūrai. Neretai informacinės agentūros turi savų interesų ir pateikia informaciją taip, kaip joms naudinga, formuodamos visuomenės nuomonę.

b) Didėjanti tarptautinių koncernų įtaka. Vykstant dekolonizacijai, daugelis šalių gavo arba atgavo nepriklausomybę ir laisvo apsisprendimo teisę. „Tačiau formaliai atgavusios suverenitetą, dažniausiai tos valstybės tik pradeda kurti autentišką nepriklausomybę. Svarbiausios ūkio sritys realiai yra didžiųjų užsienio įmonių rankose, o šios įmonės nenori prisidėti prie šių šalių vystymosi, net politiką kontroliuoja svetimos jėgos.“⁷ Tarptautiniai koncernai naudoja mažiau išsivysčiusių kraštų gamybines medžiagas, darbo jėgą bei rinką, idant praturtintų ir taip turtingus koncernų akcininkus. Žemiausioje grandyje dirbantis žmogus paprasčiausiai pamirštas, o uždirbtas kapitalas iškeliauja svetur. Idant didieji monopolistai „nesuvalgytų“ mažų vietinių įmonių ir taip nepadidintų krašto skurdo, Bažnyčia siūlo, „kad toje pačioje geografinėje padėtyje esančios šalys nustatytų ben-

dradarbiavimo formas, kurios padėtų tapti mažiau priklausomomis nuo galingesnių gamintojų; kad jos atidarytų savo sienas tos pačios zonos gaminiams; iširtų galimybes savo produkcijai papildyti“⁸.

c) Neturtingiems kraštams teikiama „pagalba“ skolinant pinigus tampa nauja priklausomybės forma. Šalys skolininkės, norėdamos gražinti skolą, yra priverstos eksportuoti kapitalą, būtiną pragyvenimo lygiui kelti arba bent jam išlaikyti, kita vertus, dėl tos pačios priežasties jos negali gauti naujo, taip pat tam reikalingo finansavimo. „Dėl šio mechanizmo priemonė, skirta „tautų vystymuisi“, virto stabdžiu, o kai kada net padidėjusiu atsilikimu.“⁹

d) Norėdami išlaikyti savo įtaką ir jėgų pusiausvyrą regione, „didieji“ remia vietinius režimus ir net pilietinius karus. Pakanka prisiminti, kad Sovietų Sąjungos karo Afganistane metu JAV rėmė talibus, o visiškai paradoksaliai skamba versija, kad Sadamas Huseinas taip pat užėmė valdžią ne be JAV pagalbos. Vos tik kuri nors Afrikos valstybė bando savarankiškai tvarkytis, „kažkas“ padovanoja ginklų ir sukiršina gentis pilietiniam karui. Politinis nestabilumas naudingas didžiosioms valstybėms, kurios pusvelčiui gauna iš politiškai bei ekonomiškai nestabilių kraštų gamybines žaliavas ir taip palaiko savo ekonominę gerovę.

Pastaruoju metu itin išpopuliarėjo *terorizmo* sąvoka, kurios reikšmė, kad ir kaip būtų keista, tapo tik miglotesnė. Teroristu vadinamas ir tas, kuris beprasmiškai pražudo tūkstančius, ir tas, kuris kovoja dėl savo tėvynės laisvės. Terorizmas niekada neišnyks, jeigu nebus panaikintos jo šaknys, glūdinčios neteisingoje didžiųjų valstybių užsienio politikoje. Prieš pusę šimtmečio dar galėjo funkcionuoti kelios didžiosios valstybės su daugybe satelitinių valstybių, šiandien tai jau neįmanoma. Viskas turi būti reguliuojama tik tarpusavio pagalbos bei susitarimo svertais, o ne stipresniajam primetant nuomonę. Nauja padėtis skatina permąstyti pasaulinę politiką ir solidarai spręsti problemas, atsisakant neokolonializmo.

Kita šiandienos pasaulio aktualija yra žmogus ir jo prigimtis. Globalistai siekia manipuluoti žmogumi, jį kontroliuoti ir taip palenkti savo tikslams. Žmonės pirmiausia traktuojami kaip gamintojai ir vartotojai. Niekas negaminantys ir mažai vartojantys visuomenės nariai tampa našta, todėl ieškoma būdų, kaip jų atsikratyti. Tam pasitarnauja *eutanazija* – nuodų injekcija dėl senatvės ar ligos visuomenei nenaudingam nariui. Nors Bažnyčia kategoriškai pasisako prieš šią praktiką, moralinė eutanazijos pusė yra „paskandinama“ ekonominiuose skaičiavimuose: ligonių kasoms pigiau kainuoja eutanazuoti, negu pirkti vaistus ir gydyti. Didelį susi-

⁵ Pop. Paulius VI, Apaštališkas paraginimas *Evangelii nuntiandi* dėl evangelizacijos šiuolaikiniame pasaulyje, 1975 12 08, Nr. 30.

⁶ Pagrindiniai neokolonializmo bruožai paimti iš Raiser, K. (Hrsg.), „Ökumenische Diakonie – eine Option für das Leben“, in: *Beiheft zur Ökumenischen Rundschau*, Frankfurt am Main, 1988, 57, S. 26.

⁷ Jonas Paulius II, Enciklika *Centesimus annus* 100-osioms *Rerum novarum* metinėms, 1991 05 01, Nr. 20.

⁸ Jonas Paulius II, *Sollicitudo rei socialis*, Nr. 45.

⁹ *Ibid.*, Nr. 19.

domėjimą tam tikriems globalistų sluoksniams kelia žmogaus gyvybės užsimezgmimo paslaptis. Prasidėję eksperimentai su žmogaus embrionais siekia įsibrauti į žmogaus genų sistemą ir ją „koreguojant“ sukurti žmogų pagal savo poreikius: sveiką, darbštą, klusnų... Kad galima būtų kontroliuoti žmonių judėjimą, o per tai ir patį žmogų, svajojama visiems implantuoti po mažą mikro-schemą, kuri siųstų signalus, pranešančius kol kas tik apie žmogaus buvimo vietą, tačiau, tobulėjant technologijoms, per implantą bus siekiama gauti daugiau informacijos apie konkretų asmenį. Nepaisant gausios reklamos, JAV kol kas atsirado tik keletas šeimų, panorusių turėti tokią „kontrolę“. Prieš kelerius metus Europoje užplūdo *Big Brother* žaidimo vėjus, kuris Lietuvoje buvo pavadintas „Akvariumu“. Tai taip pat dar vienas bandymas pripratinti žmones prie visiškos kontrolės. Tokių tendencijų akivaizdoje būtina pabrėžti žmogaus laisvės ir privačios bei intymios sferos neliečiamumą, kuriį pažeidus iškyla manipuliavimo žmogumi pavojus.

3. BAŽNYČIOS POZICIJA

Siekdama nugalėti neokolonialistines tendencijas, Bažnyčia ragina globalizacijos procese ne vien matyti tik turtinguosius kraštus, bet ir ypač jausti solidarumą su nuskriaustaisiais bei iš savo pilnatvės padėti jiems ekonomiškai bei politiškai atsigausti. „Įveikdamos įvairaus tipo imperializmą ir norą išlaikyti hegemoniją, galingiausios ir turtingiausios tautos privalo prisiimti atsakomybę už kitus, kad susiformuotų tikroji tarptautinė sistema, kuri vadovautųsi visų tautų lygybės principu.“¹⁰ Būtina suprasti, kad vargingų šalių problemas galima išspręsti „per dialogą ir solidarumą, o ne kova ar karu, norint sunaikinti priešą“¹¹. Pagrindinis dalykas ir galėtų būti solidarumo su visa žmonija – turtingais ir vargšais – dorybė, nes „išsigimę mechanizmai“ ir „nuodėmės struktūros“ gali būti nugalėtos tik praktikuojant žmogiškąjį ir krikščioniškąjį solidarumą¹². Bažnyčia šioje vietoje jaučiasi ypač įpareigota solidarumui, nes savo esme ji yra „artimos jungties su Dievu ir visos žmonių giminės vienybės [solidarumo – A. J.] ženklas bei įrankis“¹³. Viena iš Bažnyčios savybių yra jos katalikiškumas, kuris reiškia visuotinumą totalumo arba integralumo prasme¹⁴. Kristus pasiuntė apaštalus į visą pasaulį, į visus kraštus, todėl pati Bažnyčios misija yra globali, kitaip tariant, universali. Jokia tauta ir joks žmogus negali būti užmirštas, nes ir jam yra skirta Geroji Naujiena. Šiame kontekste labai rimtai reikia apsvars-

tyti valstybės sistemos modelį, nes bet kokia teisingai suvokta demokratija nebeįmanoma be subsidiarumo principo, kuris siekia mobilizuoti visas jėgas skurdui pažaboti. Demokratija remiasi subsidiarumo principu tiek, kiek ji teikia pirmenybę ne priemonėms, bet asmenims, pripažindama asmens orumą, laisvę ir atsakomybę. Ne sukurtos gėrybės ar priemonės, o asmuo yra demokratinės visuomenės pagrindas¹⁵.

Jubiliejiniais metais buvo surengta akcija, siekianti, kad būtų dovanoti arba bent sumažinti vargingų šalių išsiskolinimai. Skolų dovanojimas kaip parama vargšams – tai svarbi galimybė visos žmonijos moraliniam, kultūriniam ir ūkiniam vystymuisi¹⁶.

Kalbant apie globalizaciją, Bažnyčia lieka labai atsargi. Neseniai Vatikane vykusioje spaudos konferencijoje Katalikiškojo auklėjimo kongregacijos sekretorius arkivyskupas G. Pittau sakė, kad Katalikų Bažnyčia iš prigimties nukreipta į pasaulinės apimties veikimą ir globalų mąstymą. Pasak jo, katalikams nedera būti nei nekritiškiems globalizacijos šalininkams, nei priešinin-kams, nes globalizacija nėra savaime nei gera, nei bloga. Ji bus tokia, kokią ją padarys patys žmonės. Kol kas globali politika tik dar labiau pablogino vargingų kraštų padėtį. Katalikai privalo ieškoti tokių sprendimų, kurie būtų palankūs visiems, o ne vien turtingiesiems: „Mūsų globalizacija turi būti solidarumo globalizacija“, – sakė arkivyskupas. Popiežius, kalbėdamas Vatikane vykusioje tarptautinėje katalikiškų universitetų konferencijoje (2002 12 02–06), paragino pastebėti mokslo pažangos bei globalizacijos ir pozityvius, ir negatyvius aspektus, juos tinkamai įvertinti ir pozityviai panaudoti naujajai evangelizacijai¹⁷.

4. EUROPOS SAJUNGA – EKONOMINIŲ PAGRINDŲ?

Europos vienijimosi procese labai svarbu atrasti tinkamą pagrindą, kuriam padedant būtų įmanoma pasiekti tikrą vienybę. Europa niekada nebuvo tokia vieninga kaip Viduramžiais: viena religija (katalikybė) ir viena bendra kalba (lotynų). Kalbant apie šiandienę Europą, jau negalime išžiūrėti šių vienijančių veiksnių. Moralinių nuostatų pliuralizmas, pvz., eutanazijos, prostitutijos, silpnų narkotikų, homoseksualių „santuokų“ legalizavimas, labai reliatyviai ir subjektyviai traktuoja prigimtines teises ir trukdo žmonėms netgi žmogiškų vertybių pagrindu būti vieningiems. Žvelgiant į pastaruosius keliasdešimt metų, galima pastebėti didelių pokyčių

¹⁰ *Ibid.*, Nr. 39.

¹¹ Jonas Paulius II, *Centesimus annus*, Nr. 22.

¹² Plg. Jonas Paulius II, *Sollicitudo rei socialis*, Nr. 39–40.

¹³ *LG* 1.

¹⁴ Plg. *KBK* 830.

¹⁵ Plg. Guzmán Carriquiry, „In einer globalisierten Welt überlebt

Demokratie nur durch Subsidiarität, in: www.zenit.org (2002 11 20).

¹⁶ Plg. Jonas Paulius II, *Centesimus annus*, Nr. 28.

¹⁷ Plg. „Katalikiškieji universitetai ir globalizacija“, in: www.lcn.lt (2002 12 20); „Vatikanischer Kongress untersucht Rolle der Universität bei der Globalisierung. Initiative der Kongregation für das Katholische Bildungswesen“, in: www.zenit.org (2002 11 28).

Europos krikščionybėje. Po Vatikano II Susirinkimo visuomenė ir jaunimas gyveno šūkiu „Jėzui – taip, Bažnyčiai – ne“. Jiems Bažnyčia atrodė daug reikalaujanti, o Jėzų jie priėmė kaip bičiulį, draugą, netgi kaip roko žvaigždę – *Jesus Christ Superstar*. Pasirodė, kad ir Jėzus nėra jau toks „patogus“, bet taip pat reikalauja konkrečių pokyčių gyvenime. Taip buvo pereita prie kito modelio: „Dievui – taip, Jėzui – ne“. Dievas buvo suvokiamas kaip „kažkas“, kas egzistuoja ir lemia žmogaus gyvenimą. Paskutinių metų Europos vertybių studija parodė, kad visuomenė tapo religingesnė, bet dėl to neverta dar džiaugtis, nes pasireiškė dar abstraktesnė religingumo tendencija: „Religijai – taip, Dievui – ne“. Į šį šūkį telpa viskas: krikščionybė, budizmas, islamas, *New Age* ir kiti sinkretiniai sąjūdžiai. Bažnyčios nuomone, šiandienė Europa, kaip senovės Roma, atrodo panaši į panteoną, didžiulę „šventyklą“, kurioje yra visi „dievai“ arba kurioje kiekviena „vertybė“ turi savo vietą bei nišą. Tokioje moralinių orientyrų netekusioje Europoje formuojasi etiškai neutrali visuomenė, kurioje kyla rimtas pavojus žmogaus orumui¹⁸. Popiežius išpėja, kad jokia „tikra pažanga neįmanoma, jei negerbiama prigimtinė ir pirmoji žmogaus teisė pažinti tiesą ir ją vadovautis gyvenime“¹⁹.

Vieningos Europos kūrėjai turi ekonominiu pagrindu suvienytos Europos viziją, tačiau galutinei ir tvirtai vienybei pasiekti to neužtenka. Vienybė turi būti ne tik politinė ar ekonominė, bet pirmiausia dvasinė ir moralinė, kuri būtų pajėgi įveikti senąją pagiežą bei tradicinį nepasitikėjimą ir savo giliose krikščioniškose šaknyse išvelgti suartėjimo motyvą bei tarpusavio supratimo garantą²⁰. Gaila, kad Europos vienijimosi procesas pamina solidarumo dorybę ir siekia išlaikyti tik savo ekonominių stabilumą, dėl kurio išsiplėtusį žemės ūkio sektorių turinčios šalys kandidatės privalo paklusti ir sumažinti žemės ūkio produktų gamybą pagal ES suteiktas kvotas. Apmaudu, kad nematomi platesni interesai, kurie pasauliniame lygyje padėtų sureguliuoti ekonominius svertus, prisidedančius prie bado problemos sprendimo. Šiame procese krikščionių Bažnyčios galėtų suvaidinti svarbų vaidmenį. 2002 m. rudenį Lenkijos *Caritas* organizavo įdomią akciją. Buvo renkamos aukos, už kurias iš ūkininkų pirkti grūdai ir siųsti badaujantiems kraštams. Taip suvokta globalizacija padeda pasijusti solidariais su vargstančiais pasaulio gyventojais ir prisideda prie taikos pasaulyje stiprinimo²¹.

Valstybių vienijimosi procesas neliks be įtakos tautų kultūroms. *Viešpaties angelo* maldos metu (2002 12 08) popiežius priminė apie Kopenhagoje vyksiančią konfe-

renciją dėl ES plėtros ir paragino tikinčiuosius melstis, kad į ES galėtų įstoti kitos tautos ir savo religinėmis bei kultūrinėmis tradicijomis praturtintų visą Europos kontinentą. Didėjantis žmonių mobilumas inėš naujų papročių ir tradicijų į kultūrinį bei religinį gyvenimą. Kalbėdamas apie globalizaciją Čilės vyskupams, popiežius paragino katalikiškus universitetus neprarasti savo identiteto ir išpėjo, kad globalizacija kelia didelių pavojų mažoms tautoms ir gali prisidėti prie jų išnykimo, nors taip pat atveria dideles galimybes evangelizacijai²². Į šį išpėjimą turėtų būti labai rimtai atsižvelgta, nes daugelis globalizacijos paveiktų kraštų jau baigia prarasti savitą kultūrą, liaudies meną, folklorą... Ne kartą teko matyti nustebusius užsieniečių veidus, kai jie Lietuvoje išgyvendavo savitą mūsų krašto kultūrą. „Vakarėjimo“ procesas gali labai suniveliuoti ir taip nureikšminti tai, kas formuoja mūsų, kaip lietuvių, identitetą. Šio proceso šalikelėje nelieka ir vietinė Bažnyčia, kurios „integracija“ į Visuotinę Bažnyčią taip pat reikalauja „aukų“ – jomis dažniausiai tampa saviti krašto liturginiai elementai ir nykstančios liaudies maldingumo praktikos.

Kai kurie vidiniai ES procesai kelia rūpesčių krikščioniškų Bažnyčių hierarchams, nes nėra iki šiol visiškai aišku, ar krikščioniškos vertybės bus ES įstatymų leidybos pagrindas. Po Kopenhagos konferencijos teko stebėti diskusijas Vokietijos visuomenėje dėl sąvokos „krikščioniškos vertybės“ priėmimo į ES konstituciją. Katalikai bei evangelikai tvirtino, kad Europos kultūra susiformavo krikščionybės pagrindu, todėl būtina nepamiršti savo dvasinių šaknų. Vokietijos žydų bendruomenės vadovas Friedmannas jautėsi dėl to kiek ižeistas, nes, anot jo, Europos kultūrą kūrė ne vien krikščionys. Prioriteto suteikimas krikščioniškoms vertybėms diskriminuotų nekrikščioniškų religijų išpažinėjus. Šio klausimo sprendimas dar labiau komplikuosius įstojus Turkijai, kurios didžioji dauguma gyventojų yra islamo išpažinėjai. Tokią situaciją Bažnyčia supranta kaip iššūkį naujai evangelizacijai, nes pasigirsta vis daugiau balsų, vadinančių Europą misijų kraštu.

Daugiausia euroskeptikų turinti Lenkija sulaukė pirmo kardinolo Józefo Glempo padrašinimo. Savo kalėdinėje kalboje per televiziją primas sakė, kad iš Europos nepabėgsime, nes geografiškai esame joje. Svarbiausia, kad stodami į ES, neprarastume Dievo, garbės ir Tėvynės. Šis Lenkijos Bažnyčios hierarcho žodis galėtų paskatinti ir mus apsvarstyti savo poziciją: ar šokinėti iš džiaugsmo, kad daugiau pinigų gausime iš ES, ar susimąstyti, kokiomis dvasinėmis vertybėmis remsimės „tautų katilė“? ❧

¹⁸ Plg. Popiežiškoji dvasinių pašaukimų globos draugija, Nauji pašaukimai naujai Europai (*In verbo tuo...*), Europos kongreso dėl pašaukimų į kunigystę ir pašvęstąjį gyvenimą Europoje baigiamasis dokumentas (1997 05 05–10), 1998 01 06, Nr. 11.

¹⁹ Jonas Paulius II, *Centesimus annus*, Nr. 29.

²⁰ Plg. Popiežiškoji dvasinių pašaukimų globos draugija, Nauji pa-

šaukimai naujai Europai (*In verbo tuo...*), Nr. 11.

²¹ Plg. *KBK* 1941.

²² Plg. „Identität in der Globalisierung: Herausforderung für katholische Schulen und Universitäten. Chilenische Bischöfe zum ad limina-Besuch in Rom“, in www.zenit.org (2002 10 15).

ARTIMAS ANAPUS

Arba Kantas ir palaiminimai

Elena Būgaitė

Mąstau žmogaus vienybę, tapatumą, gebėjimą priimti laiko iššūkius, mąstau žmogaus drąsą išgirsti tiesos balsą ir ištikimą ryžtą siekti kuo skaidresnio savosios būties ataidėjimo per savąjį veiksmą, mąstau vis kantesnį, nuoseklesnį ir uždegantį troškimą tapti labiau žmogumi. Skubotai išprašydami lauk visus moralizmus, gal neišvargsime neapdairiai savojo žmogiškumo... ar jis įmanomas be moralės?

Kartais tikrovė nepašykšti skilimų, prieštaravimų, skuboto suskaldymo. Tikrovė ar žmogus?

Dažnai teigiama, jog Immanuelio Kanto moralė yra formali, nepajėgianti atsiliepti į konkrečias mūsų gyvenimo detales, todėl tad esanti labai išdidi, nutolusi nuo paprasto žmogiškumo. Tuo tarpu palaiminimų moralė esanti dėmesingesnė mažesniai, silpnesniai, pažeistam žmogui. Laikydami tokios perskyros, skubėtume teigti, kad *Kritikų* Kantas yra sužavėtas žmogaus kilnumo, o *palaiminimų* Evangelija – žmogiškojo skurdo. Ši priešprieša, nors ir teisinga, yra per griežta. Pirmuose dviejuose skyriuose – iš pradžių apie moralę, paskui apie religiją Kanto mąstyme – matysime, jog Karaliaučiaus filosofas yra sužavėtas Viešpaties žodžiu, tačiau su išlygomis. Galiausiai mėginsime išryškinti, jog palaiminimai paskatina apmąstyti kitokią, žmogiškesnę negu Kanto moralę. Šiame apmąstyme remsimės Kanto tektais, Paulio Gilbert'o ir Jeano Vanier mintimis bei, ir visų pirma, pačia Evangelija.

1. KANTIŠKOJI MORALĖ

Filosofijos istorijoje Kantas žymi tikrą „epistemologinį lūžį“. Iki jo beveik visi filosofiją laikė mokslų karaliene arba kilniausiu, aukščiausiu mokslu, svarstančiu pirmuosius tikrovės principus, pagrindžiančiu kiekvieną kitą mokslą. Žmogiškoji galia plėtoti mokslą buvo su-

vokiama kaip dalyvavimas kuriančioje Dievo išmintyje, kaip dovana, skirta mus vienyti su Žodžiu, arba dieviškuoju *Logos*. Tad ankstyvieji krikščionybės amžiai ieškojo teologijai tokios pozicijos, kuri išreikštų jos, kaip pirmojo mokslo, statusą ir sietų ją su įvairiais mokslų etapais. Taip suvokta teologija moderniais laikais turėjo pasirodyti provizorinė ir pralenkta naujo bei laisvo mokslų statuso; dėl to kilo įvairių filosofijos, teologijos ir moderniujų mokslų konfliktų.

Tačiau Kanto mąstyme konfliktas tarp filosofijos arba teologijos ir modernių mokslų tarsi praranda prasmę. „Grynojo proto kritikos“ „Įžangoje“ autorius tvirtina, jog jo tikslas – apriboti žinojimą, kad paliktų vietos tikėjimui; be to, metafizikos dogmatizmas esąs skepticizmo šaltinis¹. Kitaip tariant, naivus metafizikų (kurie pretenduoja žinoti visa, pradėdant vadinamuoju pirmuoju principu) dogmatizmas yra skepticizmo, tad ir nemoralumo šaltinis. Taigi kantiškasis siekis turi aiškų tikslą: mokslų dominavimo ir dogmatiško mąstymo pretenzijų apribojimas yra būtina sąlyga moralei pagrįsti. Taigi Kantas anaipol nesiekia sugriauti moralės; priešingai, jis nori parodyti, kad moralė, nebūdama dogminis (t. y. iliuzinis) žinojimas, gali būti realiai pagrįsta. Perskyra tarp „fenomeno“ ir „noumeno“ bei mokslo valdų susiaurinimas iki fenomeno išgelbsti, anot Kanto, tokią galimybę².

Ar tai reiškia, kad moralė bus anapus pažinimo ir iracionali? Žinoma, ne. Tiesa, moralės racionalumas negalės remtis moksliniu racionalumu, aptariančiu daiktus, fizinę prigimtį, skaičius, fenomenus, o ne jų noumenišką pagrindą. Mokslas nėra diskursas apie pagrindą; pagrindo klausimas nesutinkamas nei mokslo akiratyje, nei moksliniame metode. O moralė galėtų atverti kelią į pirmuosius principus, jeigu vestų į „noumeną“, į transcendentinę erdvę proto akivaizdoje, proto, kuris, būdamas praktinis, jau bus atsisakęs mokslinio formalumo ir jo *a priori* reikalavimų. Galėtume, pavyzdžiui, atminti, kaip „Grynojo proto kritika“, organizuo-

ELENA BŪGAITĖ (g. 1973) – fil. dr. (Popiežiškasis Grigaliaus universitetas, Roma, 2001), VDU Katalikų teologijos fakulteto lektorė. Išleido kn. italų k. „Kalba ir veiksmas Paulio Ricoeuro kūrinuose nuo 1961 iki 1975“ (*Linguaggio e azione nelle opere di Paul Ricœur dal 1961 al 1975*, Roma: PUG, 2002).

¹ Žr. Kantas, I., *Grynojo proto kritika*, iš vokiečių k. vertė Romanas Plečkaitis, Vilnius: Mintis, 1996, p. 47.

² Žr. Gilbert, P., „Kant e beatitudini“, in: *Rassegna di teologia*, 1998, Nr. 39, p. 250.

janti ir kritiškai artikuluojanti mokslinį diskursą, atkakliai pabrėžia, jog neįmanoma teigti Dievo egzistavimo moksliniais teiginiais, kurie negali aprėpti „noumeno“ ir jį prilyginti „temai“, fiziniam „daiktui“, tarsi jis prilygtų kokiam nors „fenomenui“³. Dievo teigimas etikoje turi kitų galimybių negu teorijos srityje. Juk Dievas Kanto „Praktinio proto kritikai“ nėra transcendentali „idėja“, bet „postulatas“⁴.

„Postulatas“ – tai galimybės sąlyga praktinėje srityje. Kas gi yra „galimybės sąlyga“? Jutimų konkretus įgyvendinimas negali vykti be jutiminių formų pritaikymo, tai yra be erdvės ir laiko; pavyzdžiui, negaliu matyti paveikslo, girdėti balso. Erdvė ir laikas yra jutimine patirtį įgalinančios sąlygos. Panašiai negaliu veikti arba atlikti praktinį veiksmą be galimybės sąlygų, kurias Kantas vadina „postulatais“ (laisvė, laimė ir Dievas), t. y. negaliu veikti nepanaudodamas visiškai subjektyvaus poreikio, kad laimė galėtų būti pasiekama, kad būtų laisvė, Dievas, nenu rodant man būtinos Dievo egzistencijos. „Jeigu Dievo nėra, mano veikimas yra absurdas“, – nukerta Kantas. Taigi Dievas steigia mano veiksmų prasmingumo horizontą. Šiuolaikinė filosofinė kultūra iš Kanto paveldėjo šią naujovę: tai, ką suvokiame žodžiu „Dievas“, dabar priklauso ne paaiškinančiai fizinės ar žmogiškos prigimties sistemai, o gyvenimo prasmės horizontui“⁵. „Praktinio proto kritikos“ „postulatas“ steigia galimybės sąlyga, idant funkcionuotų nebe mūsų galios pažinti pasaulį, bet mūsų galia veikti, kurti istoriją, gyventi prasmingai. Kitaip sakant, po Kanto Dievas įgyja ne meta-fizinę, o meta-antropologinę prasmę. Tai visų pirma istorijos, tik po to pasaulio Dievas; nebe kosminės prigimties, bet veikiau žmogaus Dievas⁶.

Kaipgi įmanoma teigti, kad Kanto etika yra „formali“, – juk ji nesiremia abstrakčiais mokslais, o tik konkrečia praktika? Komentuotojai teigia, kad etikos formalumas Kanto filosofijoje kyla dėl pabrėžiamo įstatymo, kurio pobūdis yra universalus ir nekildinamas iš atskirų atvejų. Išties nėra moralės be universalaus įstatymo ir paklusimo jo *a priori* bei racionaliai vertei. Be to, kantiškasis įstatymas neturi jokio materialaus netarpiško turinio. Tačiau įstatymas numato ir apima tą, kuris paklus, nes subjektyviai remiasi jo pareigos jausmu. „Pareiga! Tu prakilnus, didis žodis, tavyje nėra nieko patrauklaus, kas žmonėms išiteiktų, tu reikalauji paklusti, nors, kad sužadintum valią, ir negrasini niekuo, kas sukeltų sieloje natūralų nepalankumą ir gąsdintų, bet tik nustatai dėsni, kuris savaime prasiškerbia į sielą ir net prieš valią įgyja pagarbą.“⁷ Kadangi pareigoje subjektyviai ataidi žmogiškasis tobulumas,

paklusnumas įstatymui bus žmogiškiausia patirtis, labiausiai atitinkanti žmogaus prigimtį. Taigi paklusnumas bet kokiam įstatymiškam turiniui bus savaime šventas ir teisingas? Žinoma, ne. Paklusnumas nėra pagrįstas, jei jam stinga racionalumo. Moralės įstatymas iš esmės yra racionalus, tad ir formalus. Pareiga, kai patiriame žmogiškąjį tobulumą, yra tai, ką aptinkame pritaikydami mūsų universalų žmogiškumą⁸.

Taip patikslinamas ir išryškėja kantiškasis etikos formalumas: įstatymas, kuriam privalome su pagarba paklusti, yra toks įstatymas, kai žmogiškasis protas, iš esmės skirtas universalumui, išreiškia savąją prigimtį. Kanto schema yra paprasta: ir teorinis, ir praktinis protas atskleidžia savo prigimtį, kai reikiassi universaliai. „Elkis taip, kad tavo valios maksima visada galėtų kartu būti visuotinio įstatymų leidimo principas“⁹.

Pastebime, kad sąmoningas kantiškai formalus įstatymo priėmimas galėtų atgaivinti žmonijos moralės jausmą. Toks sąmonės progresas išryškėjo, pavyzdžiui, mirties bausmės klausimu, kai buvo svarstomas jos panaikinimas ar pakeitimas. Formali kantiškoji etika gali pažadinti socialinę sąmonę ir įgalinti kurti naują aplinką, kurioje visuomenė turėtų būti pakankamai stipri, kad remtų idėją, jog visi piliečiai yra pajėgūs išlaikyti moralinį tiesumą, tapti socialūs bei gyventi universaliai.

Taigi ne visos maksimos, orientuojančios mūsų veiksmus, gali būti universalios ir moralios; tačiau universalios maksima padeda moraliai augti. Išskyla dar vienas kantiškosios formalios moralės bruožas: tai kova su jausminiais polinkiais; kantiškasis dėsnis yra pagrįstas dvasiniu vidujiškumu, valios ir proto vidujiškumu. Dažnai mūsų kultūroje geru laikomas tas veiksmas, kuris atneša sėkmę. Šiandien svarbu pabrėžti, kad Kantas nurodo ne gerovės, bet pareigos, ne jausmų, bet proto moralę. Racionali žmogiškoji moralė negali būti pagrįsta gerovės ieškojimu, nes tai remtųsi akimirkos norais, geidimu, sukeliančiu konfliktus bei individo jėgas, aptemdančias protą, jo ramius, universalius ir objektyvius sprendimus¹⁰.

Iš tiesų, pasak Kanto, vienintelis dalykas, kurį žinome esant tikrai gera, yra gera valia, net jeigu nutinka, kad ji yra silpna arba kontrastuoja su išorės faktais. Ne išorinė sėkmė valią padaro gerą, bet pati valia, vidinė, pažįstanti savąją racionalumą ir pasirengusi paklusti vertybėms, t. y. valia, iš visų kitų veiksmo motyvų pasirenkanti tiesumą, priverčia atlikti veiksmus, kurie atitiks racionalumą bei jos formą. Kantiškoji valia sąlygoja save iš vidaus. Vidujiškumas yra absoliuti grynai racionalios moralės pradžia, kurianti žmogišką šventą

³ Žr. Kantas, I., *op. cit.*, p. 44–45.

⁴ Žr. Kantas, I., *Praktinio proto kritika*, iš vokiečių k. vertė Romas Plečkaitis, Vilnius: Mintis, 1987.

⁵ Gilbert, P., *op. cit.*, p. 251.

⁶ Žr. *Ibid.*

⁷ Kantas, I., *op. cit.*, p. 106.

⁸ Plg. Gilbert, P., *op. cit.*, p. 252.

⁹ Kantas, I., *op. cit.*, p. 45.

¹⁰ Žr. Gilbert, P., *op. cit.*, p. 252.

valią, kuri drauge yra ir universali. Valia aptinkama kaip skirta veikti dėl pareigos ir tik dėl pareigos; taip elgiantis yra suvokiamas valios tiesumas ir šventumas.

2. KANTIŠKOJI RELIGIJA

Čia, Kanto teigimu, išterpia religija. Išties vien formali moralė būtų tokia gryna, jog taptų nepritaikoma. Ši formalios moralės schema iš esmės priešpriešina jausmus ir protą. Pats Kantas pastebi, kad neįmanoma pasakyti, kada veiksmas yra atliktas vien iš pareigos, visiškai neieškant naudos, be jokio polinkių pėdsako. Kai veiksmai, regis, ugdo, dažnai tikrasis žmogaus veiksmų šaltinis yra kokio nors polinkio veikiamas siekis. Gerai žinoma šv. Pauliaus ištrauka, išreiškianti universalią patirtį: „Aš žinau, kad manyje, tai yra mano kūne, negyvena gėris. Mat gero trokšti sugebu, o padaryti – ne. Aš nedarau gėrio, kurio trokštu, o darau blogį, kurio nenoriu“ (*Rom 7, 18–19*). Kas galėtų teigti, kad Kanto griežtumas iš tiesų vadovauja visiems jo veiksmams? Nė vienas nėra šventas; tačiau kaipgi įmanoma, kad nė vienas žmogus nėra šventas, t. y. visiškai išmintingas, ištikimas vien žmogaus proto priesakams? Tad protas nebus iš esmės absurdiškas, nežmogiškas?

Kantas susiduria su šiuo klausimu (atminkime iliuzijas, puoselėtas jo epochos racionalistų, ignoravusių konkrečius žmonijos kelius). Kantas yra labai konkretus, tačiau kartkartėmis ir jo mąstymą ap sunkina švietimo persunkta racionalistinė ideologija su jo išartu teiginiu: „*Sapere aude!* Turėk drąsos pats naudotis savo protu!“¹¹ Vėliau Kantas švelnins savo poziciją. Vis labiau jis atsižvelgs į realią žmogaus širdį ir nepasiduos iliuzijoms. Yra žmoguje blogio; jis negyvena pagal savo grynai racionalią prigimtį. Štai iškyla problema arba, tiksliau, blogio realumas, esantis žmonijos šaknyse. Kaip įmanoma, kad žmogus apleido protą ir pasidavė egoistiniams siekiams, kad apsisprendė gyventi pagal mažiau negu žmogiškus kriterijus? Kaipgi galėjo žmogus norėti sugriauti savo kilnumą?

Nuostabaus praktinio proto įstatymo aiškiai neįmanoma įgyvendinti. Turime žvelgti į tikrovę neatmesdami

(neslėpdami) to, kas joje neatitinka tikrosios žmogaus esmės. Tačiau „jeigu negyvenama dabar šventai, ar neverta pabandyti? Esama žmogiškajame gyvenime esminio priešingumo tarp pareigos jausmo ir aistrų beprasmybės, bet galbūt tas priešingumas nėra galutinis. „Žmogiškumo amatas“ yra sunkus, bet nėra neįmanomas; jeigu būtų neįmanomas, pats protas turėtų pripažinti, jog yra neįgyvendinamas ir dėl to absurdiškas“¹².

Kaip išspręsti šį žmogaus prieštaravimą?

Knygos „Religija vien tik proto ribose“ antros dalies pirmi puslapiai kalba apie Kristų ir atmeta stoikų teiginį, kad valia esanti pakankamai stipri aistroms sudrausti, jog neleistų joms niokoti žmogiškojo kilnumo¹³. Nenorėdami pripažinti radikalių problemos, stoikai neįžvelgia, kad valia yra palenkta jutiminiams polinkiams. Stoikai svajoja apie valią, tačiau ši apakusi ir neatpažįsta savo panirimo į blogį. Atrodo, stoikai tiki, jog ji

Rembrantas. Kalno pamokslas. 1663

pajėgi išsilaisvinti iš grandinių, kuriomis pati susirakino. Šis sprendimas yra naivus. Valia negali išsilaisvinti iš blogio principo, esančio joje, atvedusio ją į pasirinkimą negyventi pagal jos teisingą suvokimą. Blogio pažeista valia nebeturi jėgų susigrąžinti gyvybę, kurią pati atmetė. Tačiau jeigu laisvė negali būti išlaisvinta iš jos pačios, išsigydyti tos žaizdos, kurią sau atvėrė, ji ne-

¹¹ Kant, I., „Atsakymas į klausimą „Kas yra švietimas““, in: Idem, *Politiniai traktatai*, sud. Alvydas Jokubaitis, iš vokiečių k. vertė Antanas Gailius ir Gediminas Žukas, Vilnius: Aidai / ALK, 1996, p. 48.

¹² Gilbert, P., *op. cit.*, p. 255.

¹³ Žr. Kant, I., *Religija vien tik proto ribose*, iš vokiečių k. vertė Romanas Plečkaitis, Vilnius: Pradai / ALK, 2000, p. 75 ir t.

bebus laisva. Štai esminis prieštaravimas, vyksta valios viduje.

Bet Kanto filosofijoje visuomet lieka tam tikro optimizmo. Laisvė, paneigusi save, netampa visiškai sugadinta. Joje struktūriškai išlieka šiek tiek racionalumo, kuri liudija pareigos jausmas arba sąmoningumas, kad reikia paklusti įstatymui. Nors ir pažeista, laisvė atpažįsta, jog yra pašaukta į šventumą, nors ir herojiška. Prieštaravimas, skaldantis valią, jos nesunaikina. Tačiau kaip ji galės, taip sužeista, siekti šventumo?

Kantas yra ištis realistas. Jis netiki stoikų siulomu sprendimu.

Čia pasirodo Evangelija arba, tiksliau, Kristaus figūra, kuri Kantui yra kovos prieš polinkius, paklusnumo įstatymui modelis. Toks idealus modelis suteikia vilties. Kristus liudija, kad žmogus nėra visiškai sugadintas. Tai dažnai pamirštame. Dėl to svarbu iš naujo atrasti savo žmogiškumą.

Tačiau Kanto Kristus lieka humanistinis modelis, o ne Dievo dovana. Filosofo pasiūlytas Kristaus modelis išlaisvina iš stoicizmo. Kristus žvelgia blogiui į veidą, o stoikas, žvelgdamas anapus, blogio nemato. Stoikas išivaizduoja turis pakankamai tvirtą valią, kad galėtų suvaldyti aistras, nors ir kiltų dėl to kančia. Kristus žvelgia tiesiai į pačią problemos šerdį. Kristaus valia lieka tvirtesnė už stoiko, išvaduoja iš polinkių, kad juos pataisytų ir pradėtų naują istoriją.

Kantas atpažino priešingumą, dalijantį žmogaus širdį, ir sprendimo ieškojo krikščioniškame apreiškime, tačiau niekad nesuvokė, kad žmogaus valia, giliai sužeista ir tai suprantanti, turi atsiverti Dievo malonei. Kantas nesuvokė, kad Kristaus modelis yra daugiau negu idealus modelis, jis – *veiksmingas*. Tačiau Kristaus modelis įgalina viltį ir istorinę mūsų atsakingų valių pastangą.

3. PALAIMINIMAI

Palaiminimų moralė yra visai kitokia, palyginti su kantiškąja. Tačiau esama būdo suvokti ją, nors jis ir atrodytų kantiškas: ar laikant Evangelijos pagal Matą tekstą įsakymų katalogu, Kanto mąstymas nėra perkeliamas į Evangeliją? Palaiminimai – tai kvietimas atpažinti Viešpatį silpniausiuose mūsų visuomenės nariuose ir, remiantis Bažnyčios tradicija, nėra universalūs įsakymai. Jie skelbia Gerąją Naująją Viešpaties, kuris vienijasi su ne itin „įdomiais“, apleistaisiais ir atmes-taisiais bei kviečia sekti jį šiuo keliu. Šios palaiminimų etikos Kantas negalėjo išvaizduoti.

Kristaus tapimas žmogumi gali lydėti mūsų apma-

tymą. Kristaus Įsikūnijimo slėpinys gali būti skaitomas ir filosofiniu žvilgsniu, t. y. remiantis protu ir jo universalumo galia. Argumentas yra paprastas. Kas gi yra universalu? Tai, kas vienija daugybę. O savo gyvenime mažai remiamės tuo universalumu, kuris tačiau nurodo mūsų racionalią prigimtį. Spontaniškai aplink save norime suburti draugų ratą, kuris dažnai nėra labai atviras ir universalus. Kad turėtume draugų, turime paruošti savo širdį juos priimti, paruošti sąvyje erdvę jiems¹⁴.

Vanier pastebi: „žmogišką ir krikščionišką subrendimą ženklina sugebėjimas priimti. Pasitikti kitą – tai ne tik atverti jam savo namų duris. Tai daugiau. Priimti kitą – tai savo širdyje jam duoti erdvės būti ir augti, erdvės jaustis, kad esi priimamas toks, koks esi, ar sužeistas, ar savaip apdovanotas. Tai leidžia manyti, kad mūsų širdyje yra tyli ir taiki vieta, kur kiti gali rasti atgaivos. Netaiki širdis negali priimti kito“¹⁵. Tačiau nėra įgimta ar natūralu priimti kitus kaip kitokius: dėl rasės, kultūros ar ir psichinės sveikatos. Aristotelis „Nikomacho etikoje“ teigė, kad draugai turi būti lygūs; nėra draugystės, kai nelygumas neperžengiamas¹⁶. Štai labai žmogiška tiesa, išryškinanti universalaus racionalumo antipodus. Gyvenime nebūname pasirenkę spontaniškai ir universaliai priimti.

„Nekeista, kad Jėzus prisistato esąs svetimšalis: *Aš buvau keleivis, ir jūs mane priglaudėte (Mt 25, 35)*. Svetimšalis yra skirtingos kultūros, kito tikėjimo asmuo. Svetimšalis trikdo, nes negali tilpti mūsų mąstymo ir papročių rémuose. Priimti – tai padaryti visa, kad svetimšalis jaustųsi pas mus tarsi savo namuose, būtų gero ūpo, o tai reiškia, kad reikia atsisakyti bet kokių išankstinių vertinimų, duoti jam erdvę būti tuo, kuo jis yra. Svetimšalis dažnai yra pranašiškas; jis griaua mūsų užsitvėrimus ir baimę arba bent jau žadina tokią suvokimą. Kito, ypač svetimšalio, priėmimas yra visada rizikingas, nes trikdo. Bet ar Jėzus neateina trikdyti mūsų papročius, komfortą, atsipalaidavimą? Mes turime būti nuolat žadinami, kad labiau už viską vertintume ne saugumą ir komfortą, bet kad tęstume pradėtą žygį iš vergijos nuodėmei ir egoizmui į žadėtą išlaisvinimo žemę.“¹⁷

Ką kontempliuojame, apmąstydami Įsikūnijimo slėpinį? Himnas, kurį šv. Paulius užrašė Laiške filipiečiams, tai tiksliai atskleidžia: „Kristus, turėdamas Dievo pavidalą, nelaikė grobiu būti lygiam su Dievu, bet apiplėšė pats save, priimdamas tarno pavidalą ir tapdamas panašus į žmones“ (*Fil 2, 6–7*). Himnas atskleidžia dievišką veikimo būdą, kuris yra „pagonims – kvailystė“

¹⁴ Žr. Gilbert, P., *op. cit.*, p. 257.

¹⁵ Vanier, J., *Bendruomenė. Atleisti ir švęsti*, iš prancūzų k. vertė Regina Atkočiūnaitė, Jonas Vailionis, Vilnius: Vyturys, 1998, p. 268.

¹⁶ Žr. Aristotelis, *Nikomacho etika*, VIII, 9 (cit. iš Idem, *Rinkiniai*

raštai, iš graikų k. vertė Jonas Dumčius, Marcelinas Ročka, Vosylius Sezemanas, Vilnius: Mintis, 1990, p. 221).

¹⁷ Vanier, J., *op. cit.*, p. 269.

(1 Kor 1, 23). Universali Dievo meilė neturi nieko bendra su universaliu Kanto įstatymu. Kaip tik: „jei kviečio grūdas kritęs į žemę nemirs, jis liks vienas, o jei mirs, jis duos gausių vaisių“ (Jn 12, 24). Gyvenimo Dievas norėjo pažinti mūsų mirtį. Taip Jis įgyvendina tikrą, konkretų universalumą. Tikrą universalumą apreiškia Dievo nuostata, nes Jis Kristuje pasirenka dalyvauti likime tu, kurie yra toli nuo jo šventumo. „Ne sveikiesiems reikia gydytojo, bet ligoniams“ (Lk 5, 31). Tikrasis universalumas yra ne proto norma, bet praktika.

Tačiau šis universalumas atrodo vėlgi esąs tai, ką *privalome* praktikuoti, kad būtume žmonės. Kas nebus geraširdis kitiems, nesielgs racionaliai. Ir iš tiesų, pavyzdžiui, kai kurie išties pasinaudoja šiuo „įsakymu“ prašydami išmaldos prie bažnyčių, sukeldami išeinančiams po maldos kaltės jausmą, tarsi jų sąžinė būtų netyra! Štai rizika, jog vėl grįšime prie Kanto pareigos, prie privalomo klusnumo formaliam įstatymui. Geraširdiskumas yra pareiga. Tavęs prašau išmaldos: privalai man padėti. Galima puikiausiai gyventi palaiminimais, tarsi jie būtų kantiškojo proto įstatymas, pasiremiant jais vien kaip patraukliu modeliu. Tuomet iki fariziejiskumo – vos žingsnis... Būsiu geraširdis, bet nedalyvausiu gyvenime tu, kuriems padedu.

Tačiau, antra vertus, matome, kaip palaiminimai išgelbsti protą nuo išpuikusio formalizmo. T. y. ne protas apima palaiminimus, bet palaiminimai koreguoja protą. Proto universalumas yra formalus. Tačiau protas, skirtas universalumui, dėl to linkęs užmiršti individus; vienydamas tai, kas panašu, pavyzdžiui, kurdamas sąvokas, protas palieka nuošalėje konkrečių individų savitumą. Svarbų vaidmenį moralėje Aristotelis skiria epikėjai (*epicheia*), ši sąvoka lotyniškai išversta kaip *clementia*, t. y. menas universalų dalyką pritaikyti atskiram, bendrą – konkrečiam. Kantas nepažino šios išminties, nurodančios ir gailėstingumą, taip pat darančios sprendimą tobulesnį už tą, kuris formalų ir universalų įstatymą mechaniškai pritaiko visiems atvejams ir vis taip pat. Graiku, romėnų ir, žinoma, krikščioniškasis teisingumas nėra administracinis ar saistomas vien tik formalių universalaus proto normų!

Tad palaiminimų moralė, dėmesinga esantiems už visuomenės normas, sukelia mąstymo konfliktą ir atveria protą tam, ko šis negali redukuoti į savąją formą. Dabar protas turi atsakyti universalaus formalumo, negalinčio būti pagrindu praktikos, kuri grindžiama sandora su paskirais asmenimis. Mąstymas kviečiamas priimti konkrečius individus, nepasitikėti savo imanentinėmis taisyklėmis, tarp savęs ir tikrovės ieškoti neformalaus tarpininkavimo. Gerai žinome: universalus ir formalus mąstymas gali būti labai neteisingas, kai negerbia atskirų asmenų skirtingumo. Romėnų teisė teigia: „teisingumo maksimumas yra neteisingumas“. Mums, krikščionims, labai svarbu kontempliuoti Jėzų,

kuris įgyvendina teisingumo idealą pereidamas nuo šventojo statuso prie bendrystės su nusidėjėliu. Kristus paliko Dievo formą ir jėgą, kad priimtų žmogaus formą ir silpnumą, žmogaus, subjauroto ant mūsų neteisingumo kryžiaus, žmogaus, kuris nebegali parodyti savo panašumo į Dievą. Taip Kristus atskleidžia dievišką universalumą, tikresnį ir radikalesnį už formalų universalumą, kurio žmogus nebūtų išstengęs laikyti įgyvendinamu, aprėpiančiu ir priešingus dalykus. Aišku, žmogus žino, kas yra paskiras asmuo. Tačiau kad mylėtų jo konkretumą, ypač kai šis labai skiriasi, jo širdis turi būti perkeista iš naujo, atgaivinta. Reikia naujos širdies.

Idant galėtume atleisti, visų pirma patys turime išgyventi vidinę atleidimo patirtį. Neįmanoma įžengti į atleidimo pasaulį, jeigu neišsisąmoniname, jog Dievas nutiesė ryšius, sandorą su mumis ir tarp mūsų. Kad įžengtume į šį atleidimo pasaulį, svarbu būti išgyvenus Dievo atleidimą, mums teikiama per Jėzų. Didžioji paslaptis, kurią Jėzus ateina mums atskleisti, yra ta, jog Dievas mūsų nepasmerkia. Jis mūsų neteisias. Jis ateina duoti gyvenimą, duoti jo apščiai. Jis ateina pašalinti neapykantos sienų ir atvesti mus į sutaikinimo šventę¹⁸.

„Vargšo širdies šauksmas, meilės, pripažinimo ir bendrystės šauksmas išlaisvina mūsų meilės sroves ir vidines galias dalyti gyvenimą. Jis taip pat primena mums širdies kietumą ir baimes. Vargšo šauksmas toks reiklus! Dažnai esame papirkti turtu, valdžios ir visuomenėje pripažintų vertybių. Trokštame kopti sėkmės laiptais, norime būti pripažinti dėl savo veiklumo, galios ir asmeninių vertybių. Vargšo šauksmas – tai grėsmė turtuoliui, esančiam mumyse. Kartais esame pasiruošę dalyti pinigus, paaukoti laiką, tačiau bijome atiduoti savo širdį, sukurti asmeninę bendrystę su vargšais. Bendrystę, paremtą meile, nes tuomet mirsime savo egoizmui ir širdies kietumui.“¹⁹

Svarstydami apie palaiminimus, vėl iš naujo galėtume įpulti į formalizmą, darydami iš Jėzaus taisyklę, kurią turime pritaikyti, sektiną modelį. Šiuolaikinis mokslas progresuoja operatyvinių modelių dėka. Jo formalus pažinimas, jo apskaičiavimai vykdomi pagal koki nors modelį. Tad ar pakaks, jei it racionalus žmogus Kantas pritaikys Jėzaus modelį, kad taptų konkrečiai teisingesnis? Ar pakaks atkreipti dėmesį į mažesnius, būti draugiškam silpniesiems?

Karitatyvinė veikla gali būti ir neteisinga, pavyzdžiui, kai atkreipiamas dėmesys į nelaiminguosius tik dėl to, kad Evangelijos įstatymas kviečia taip elgtis, tik dėl paklusimo įstatymui, be mūsų širdies tikros bendrystės su kenčiančiuoju, be nuolankumo ir tikros užuojautos

¹⁸ Žr. Vanier, J., *Le Seigneur te guidera constamment*, 1982, p. 9.

¹⁹ Vanier, J., *Bendruomenė. Atleisti ir švęsti*, p. 102–103.

patiems asmenims²⁰. Be to, ar tikroji gailestingumo reikšmė visų pirma nenurodytų at-kuriančios, at-pažįstančios, priimančios nuostatos to, kas be galo vertinga – asmens – atžvilgiu? Galiu apsimesti, jog „mirštu sau“, ir visi matys gražų pavyzdį, bet jei nebus širdies, trokštančios būti silpnam su silpnu, liks tik išorinis šventumo modelio atitikimas...

Beje, šiuolaikiniai mąstytojai nuolat savitai akcentuoja abipusiškumo svarbą, nuginkluodami uždara *cogito* ar teisuolišką poziciją. Paulis Ricoeuras teigia, kad paėmęs sunkiai sergančio draugo ranką, ne aš kažką jam suteikiu, bet veikia išgyvenu žmogiškumą. Aptardamas Veidą ne kaip ženklą ar nuorodą, bet kaip tiesioginę tikrovę, Emmanuelis Levinas primena, kad Kitas kaip vargšas, svetimšalis, našlė ar našlaitis, Kitas be galo pažeidžiamas dėl savo Veido atvirumo, yra tuo pat metu ir didesnis už mane, Mokytojas, išvaduojantis mane iš uždaros, patogios, gal net ir racionalios totalybės ir sužadinantį at-saką kaip at-sakomybę Begalybėn. Žmogaus kilnumas net esant trapiam ir pažeidžiamam, karališkas vargingumas... ir Jėzaus žodžiai Pilotui: „Mano karalystė ne iš šio pasaulio“.

Stiprus yra veidmainystės pavojus, persmelkiantis dvasią tų, kurie nori gyventi palaiminimais. Juk jie iš tiesų nėra normos, naujos sandoros „įsakymai“; bet patarimai ar, tiksliau, kvietimai, neturintys prasmės gyvenant nevienybėje su Viešpačiu. Vienybė nėra paprastas sekimas. Palaiminimai nepakeičia pirmosios sandoros įsakymų, neduoda jokio moralės kodekso. Be to, kas gi galėtų iš tiesų sekti Kristumi? Palaiminimų moralė nėra išorinis pakartojimas. Kristus nėra modelis. Kantas manė, kad Kristaus nuolankumas yra galingas pavyzdys, galintis padėti kovojant su malonumais ir paklūstant įstatymui.

Bet ši kantiškoji perspektyva neįtikina krikščioniš-

kosios moralės. Mums tikrasis gyvenimas – tai sandora su Dievu, tiksliau, Dievo su mumis. „Esame pašaukti kartu būti meilėje ir atjautoje vandens, trykštančio iš Dievo širdies, vedančio visą žmoniją į amžinosios Meilės puotą, liudytojais ir ženklais. Visuomet turime prisiminti, kad šis vanduo trykšta ne tik iš Aukštybių, iš šviesos, bet ir iš žaizdos žemės: tylūs gyvojo vandens šaltiniai sruvena iš vargšo žmogaus sužeistos širdies ir kūno. Turime išmokti prisiartinti prie jų, kad numalšintume savo troškulį, nes juose gyvena sužeista ir sudaužyta Jėzaus širdis – Nukryžiuotasis.“²¹ Šv. Paulius Viešpaties artume teigia, kad per malonę: „esu nukryžiuotas kartu su Kristumi. Aš gyvenu, tačiau nebe aš, o gyvena manyje Kristus“ (*Gal 2, 19–20*). Taigi svarbu vienybė su Viešpačiu.

„Kam sukurta žmogiškoji būtis? Kokiai laimei? Tai klausimas, kurį sprendė graikų filosofai, tai žydų tautos klausimas, tai centrinis *Palaiminimų* klausimas, būdingas Jėzaus išsūkiui, tai klausimas, kylantis visų laikų, visų rasių ir visų religijų vyrų ir moterų širdyje. Tai amžinas žmogiškosios būties klausimas.“²² Palaiminimų gyvenimas prasideda pripažįstant: Kristus mane atrado, kai buvau toli nuo Jo. „Ne jūs mane išsirikote, bet aš jus išsirikau“ (*Jn 15, 16*). Kristus yra žemės druska; be jo viskas praranda skonį. Tad krikščionis yra atviras viskam, kas gera pasaulyje, nes tiki Tą, kuris yra pasaulio šviesa. Kristus skelbia palaiminimus ir dalijasi su mumis Tėvo pažinimu, kad mūsų širdis būtų pripildyta džiaugsmo²³. Tikrasis atsakas yra ne tik gyventi pagal palaiminimus, bet gyventi su Juo. Mūsų Viešpats nėra vien sektinas pavyzdys ar modelis. Pagal šventųjų tradiciją prašoma, kad Jis duotų naują širdį (žr. *Ps 51, 12; Jer 31, 33*). „Maldoj, tad jau laimingi Jo akivaizdoje, pasirengiame visuose savo darbuose būti ne tik *kaip* Jis, bet ir *su* Juo.“²⁴

²⁰ Žr. Gilbert, P., *op. cit.*, p. 259.

²¹ Vanier, J., *op. cit.*, p. 107.

²² Vanier, J., *Le goût du bonheur. Au fondement de la morale avec Aristote*, Paris: Presses de la Renaissance, 2000, p. 10.

²³ Plg. Häring, B., *The Beatitudes. Their personal and social implications*, Slough (England): St. Paul Publications, 1976, p. 4, 92, 96.

²⁴ Gilbert, P., *op. cit.*, p. 260.

Jean-Luc Marion
ATVAIZDO DOVANA
 žiūrėjimo meno metmenys

„Atvaizdo dovana“ nėra tradicinis meno filosofijos veikalas. Tai praktinio išgyvenimo, patirties knyga. Joje apmąstoma, ką galima pamatyti žiūrint į tapybos kūrinių. Iš kūrinių į žiūrovą žvelgia *Neregimybė*, žiūrovo žvilgnis su ja sutinka arba prailenkia. Tačiau tapybos kūrinyje gali būti ir stabas, uždengiantis dvasinę tikrovę. Kaip žiūrėti į paveiklą, kad jis atkleistų savo prigimtį?

Jeanas-Lucas Marionas – Paryžiaus Sorbonos universiteto profesorius, pripažintų filosofijos ir teologijos veikalų autorius.

APIE PASAULIO PATRIOTUS IR DVASIOS MOKSLUS

Otfriedą Höffe kalbina Nerija Putinaitė

Pirmiausia norėčiau paklausti, ką Jums reiškia „filosofuoti“? Ar ir šiandien dar įmanoma aptikti tokį dalyką, kurį galima būtų pavadinti „filosofavimu“ klasikine prasme, ir kaip jis skleidžiasi?

Filosofija užsiima bendraisiais klausimais, pavyzdžiui, žinojimo, moralinio elgesio. Ji tai apmąsto, mėgindama sukurti arba išaštrinti tai liečiančias sąvokas, surasti arba naujai išplėtoti argumentus. Tai dalykai, kurių nežinome iš anksto. Filosofijai savo ruožtu uždavinys klausti kyla tuomet, kai tikima turint žinojimą, nors savaime giliai apmąščius ten jokio žinojimo nesama.

Jūs taip pat minite, jog „filosofavimui“ ar „filosofams“ reikia tokio dalyko kaip „gebėjimo“ klausti, kas žinoma. Tai reiškia, kad ne kiekvienas gali imtis filosofijos, o gal šį gebėjimą filosofuoti galima išlavinti?

Filosofija gali užsiimti kiekvienas, tačiau nebūtinai privalo užsiimti. Reikia išmokti minėtą „gebėjimą“ abstrahuoti sąvokomis, argumentuoti ir reflektuotai išskleisti. Žinoma, tai yra bendrojo žmogiškojo proto pagrindas, tad šis filosofavimo uždavinys yra atviras visiems. Tačiau negalima neturint jokio pagrindo paprasčiausiai pradėti filosofuoti.

Filosofijos istorija yra stipriausia filosofavimo pradžios atrama. Ką Jums reiškia „didieji filosofai“ arba, kaip Jūs sakote, „mirę filosofai“?

„Didieji filosofai“ paprasčiausiai parodė, kaip reikia

OTFRIED HÖFFE (g. 1943) – dr., Tiubingeno universiteto filosofijos profesorius, knygų „Immanuelis Kantas. Gyvenimas–veikla–poveikis“ (1983), „Politinis teisingumas“ (1987), „Kategoriniai teisės principai“ (1990), „Demokratija globalizacijos amžiuje“ (1999), „Medicina be etikos“ (2002) autorius, „Etikos leksikono“ (1977) sudarytojas. Tyrimų laukai: Aristotelio, Kanto filosofija, moralės, politinė filosofija, taikomoji etika, pažinimo teorija. Pokalbis įvyko 2002 m. spalio 11 d.

tai daryti – filosofuoti. Antra, jų veikalai yra žmonijos dvasios istorijos dalis, netgi pasaulinės literatūros dalis. Trečia, jie mus apsaugo nuo pavojaus tam tikra prasme iš naujo išradinėti dviratį, tai yra plėtoti pernelyg paprastas mintis ir jausti pasididžiavimą, nors ir net nepasiekus ankstesnės filosofijos lygio. Šiandienos filosofija yra atsakinga už klasikinių tekstų aktualizavimą. Pirmiausia dėl minėtos priežasties, kad toks yra jos filosofinis ir dvasios istorinis tikslas. Kita vertus, senuosius filosofus galima pavadinti ankstesnių laikų iškiliais intelektualais. Tad tas, kuris ir šiandien nori dirbti šioje „iškilių intelektualų“ lygoje, turi paprasčiausiai žinoti, kaip tai daroma, kokių lygiu privalu veikti.

Jūs polemizujete su Rawlso teisingumo samprata, ją išplėsdamas. Kaip suvokiate „teisingumą“?

Pirmiausia, bendra su Rawlso teisingumo samprata yra pamatinė žmonių bendrabūvio dorybė. Kitaip negu Rawlsas, aš manau, kad teisingumo branduolys yra ne skirstomasis teisingumas, kad teisingumas yra plati tema, kurioje dalis tenka ir veiksena teisingumui arba mainų teisingumui. Kaip tik dėl to, kad skirstomasis teisingumas savo pamatiniais principais yra ginčytinas, aš pamėginau teisės ir valstybės teisingumą išplėtoti iš mažiau ginčytino atvejo – mainų teisingumo.

Ar teisingumo principas ribojasi tam tikromis žmogiškos praktikos sritimis, pavyzdžiui, valstybe?

Teisingumas liečia labai plačią žmogiškosios praktikos sritį. Visoje žmogiškojo elgesio erdvėje, asmeniškai elgiantis, kolektyviniame elgesyje ir instituciniame elgesyje, kur esama koordinavimo ir, visų pirma, konfliktų, ten, kur žmonės ginčijasi, taip pat ten, kur esama teisiųjų principų ir normatyvių idėjų apie teisę, reiškiasi teisingumas.

Kaip apibūdintumėte santykį tarp teisingumo ir etikos?

Santykis yra sudėtingas, kadangi pati teisingumo teo-

rija yra etikos dalis. Be to, kiekviena etika remiasi tuo, jog žmonės pripažįsta, kad yra vienas kitam skolingi. Tai yra teisės etika, etika, susijusi su teise ir valstybe. Kita vertus, esama ir asmeninio nusistatymo etikos, asmeninių dorybių, asmeninės pozicijos, – tai galima vadinti asmenine etika ar dorybių etika. Šia prasme etika apima pamatines sritis: institucinę etiką, susijusią su teise ir valstybe, bei asmeninę etiką. Teisingumas paklausus abiejose srityse: institucinėje – kaip įprastų principų principas, antro lygio principas, o asmeninėje srityje – kaip viena pamatinių dorybių, kuria žmogus turi disponuoti. Esama ir grupės kitų dorybių. Galima išvardyti klasikinį svarbiausių dorybių sąrašą arba drauge su Aristotelium pateikti platesnį sąrašą, kurį visuomet galima, atsižvelgiant į pokyčius šiuolaikiniame pasaulyje, papildyti kitomis dorybėmis, pavyzdžiui, tolerancija.

Savo veikaluose, antai „Politiniame teisingume“, minite „tarpkultūrinį teisingumo diskursą“. Kokiu pagrindu galima apie jį kalbėti?

Pirmiausia, tarpkultūrinis teisės ir teisingumo diskursas yra vienas svarbiausių šiandienos uždavinių. Teisė yra socialumo gramatika, teisingumas – normatyvi moralinė teisės idėja, tiek, kiek žmonių bendrabūviui globalioje plotmėje keliamas uždavinys formuotis pagal teisės ir teisingumo principus. Tačiau šie principai gali įtikinti tik tuomet, kai jie negrindžiami tam tikros kultūros savitumais. Tuomet jie prieštarautų vienas kitam, teisingumo vardu atstovautų atskirus interesus, o ne gintų nepartiškumą, su kuriuo ir sietinas teisingumas. Manau, kad esama įvairių priežasčių, įgalinančių atskleisti, kad šis tarpkultūrinis teisingumo diskursas yra ne tik reikalingas, tačiau ir iš tiesų galimas.

Tyrinėjant žmonijos idėjų istoriją, galima aptikti daug elementų, bendrų skirtingiausioms kultūroms. Jiems priklauso veiksena teisingumo elementai: auksinė taisyklė, teisingumo esmė – nedaryk kitiems to, ko tu nenori, kad tau darytų – stulbinamai gausios vienos teisės besilaikančios ištisos teritorijos, kurių po Hamurabio kodekso paskelbimo prieš keturis tūkstančius metų aptinkama visur. Visose kultūrose, kurias žinome, esama tų pačių įvardytų nusikaltimų. Tai reiškia, kad turime nuomonę apie tai, kas yra nusizengimas, visai elementarus nusizengimas, už kurį turi būti baudžiama: tai nusikaltimai prieš kūną ir gyvybę, prieš nuosavybę, gerą vardą ir garbę; taip pat draudimas nuodyti šaltinius, ankstyvas baudžiamosios aplinkos apsaugos teisės pavyzdys. Čia mūsų aptinkamos bendrybės yra didžiulės.

Mes iš dalies pasiduodame perspektyvistinėms iliuzijoms, kurios mus skatina abejoti bendrybėmis.

Kita vertus, šiandien galime sistemiškiau parodyti, kaip iš jau minėto mainų teisingumo sąsajos su bendrais žmogiškaisiais interesais atsiranda galimybė žmonių gebėjimo veikti sąlygas (*conditions of agency*) suderinti su pamatiniais teisingumo principais. Pagrindiniai principai kristalizuojasi mąstant apie žmogaus orumą ir žmonių teises. Žmonių teises, apimančias tris dimensijas: laisvės teises, t. y. negatyvias laisvės teises ir pozityvias laisvės teises socialinių ir kultūrinių teisių prasme, ir taip pat, žinoma, demokratines bendradarbiavimo teises.

Ar politinis mąstymas bei politinė filosofija šiandien vis dar aktualūs platesnei publikai? Neretai manoma, kad filosofai, net politiniai filosofai, filosofuoja patys sau ir neturi ryšio su tikrove.

Bent jau politinės filosofijos atžvilgiu tai nėra teisinga. Klaidingai suprantama, sekant Marxo pakartota Feuerbacho teze, kad filosofai skirtingai interpretavo pasaulį, o dabar jį reikia pakeisti. Tačiau filosofai visuomet manė, tai sako *motto philosophico*, kad pasaulį interpretuojant pasaulis ir pa-

sikeičia. Bent jau Platonas ir Aristotelis, o svariausia – to siekė Hobbesas. Ir tai yra filosofijos, kurios atsiranda tam tikromis istorinėmis situacijomis ir šias situacijas veikia. Hobbeso filosofija buvo taikos filosofija pilietinio karo metu. Kanto „amžinosios taikos“ teorija vėlgi yra globalios teisės ir taikos tvarkos teorija, kilusi tuo metu, kai to kaip tik trūko. Ir keliant laiką pirmyn, gyvename metu, sekusiu po Huntingtono „kultūrų susidūrimo“. Knygos turinys atskleidžia tiksliai diagnozę, kuri šiandien kaip tik tyrinėjama filosofinėmis priemonėmis, net jei Huntingtono aprašymas ir yra klaidingas.

Kartu ji išskleidžia strategiją, pritaikomą tam tikriems kultūrų kovos atvejams, t. y. tarpkultūrinio teisinio diskurso strategiją. Jai padedant, ši kultūrų kova iš dalies įveikiama, iš dalies paverčiama visai neesminiu dalyku. Juk vienas šiandien svarbiausių klausimų yra šis: ar Vakaruose ginamos vertybės, žmonių teisės, demokratija, valdžių paskirstymas, yra tipiški vakarietiškos, ar vis dėlto universalios vertybės? Aš manau, kad galima puikiai parodyti, kad kilme ir ribomis jos yra vakarietiškos, tačiau keliant klausimą apie jų galiojimą, paaiškėja, kad šios vertybės negali apsieiti be universaliųjų vertybių. Todėl, kad apeliuoja kaip tik į bendruosius žmonių interesus: privataus teisingumo ir

Otfried Höffe

teisinę valdžią turinčiojo interesus, kad teisė būtų viešos instancijos rankose, kurios sprendimuose turėtų teisę dalyvauti jos paliestieji.

Kita vertus, atitinkamų pradmenų galime aptikti ir kitose kultūrose. Pavyzdžiui, demokratijos idėją galime atrasti afrikietiškoje „palavų“ institucijoje, kurios nederėtų išivaizduoti kaip nepabaigiamo plepėjimo vietos: čia mėginama ilgai tarpusavyje kalbant priesti bendrą konsensą. Esama ir kitų apčiuopiamų pradmenų, kad ir klausimas kaip galėtų atrodyti globali teisinė tvarka. Čia filosofijai suteikiama galimybė, tačiau taip pat ir iškeliamas uždavinys išplėtoti principus, kurie įtikintų kitas kultūras, ir todėl iš esmės įgalintų sukurti tarptautinę teisinę tvarką.

Ar „globali teisinga valstybė“ yra tik idėja, kurią galima filosofškai išskirti, ar manote, kad šią idėją galima realizuoti?

Šią valstybę aš pavadinau „pasaulio subsidiarine federacine respublika“ ir esu įsitikinęs, kad ši respublika yra tikroviška vizija. Tai vizija, nes šiandienos situacija ją labai išryškino, o „tikroviška“, nes, viena vertus, šiandien mes esame pakeliui šia kryptimi, kita vertus, šios idėjos išplėtojimas remiasi pradmenimis, kurie jos principų paiso. Jų nepripažinę mes taip pat neprisidėtume prie to, kad galėtume laimingai ir protingai gyventi kartu vieni su kitais.

„Neteisingumo valstybė“ galėtume vadinti Sovietų Sąjungą. Galbūt šios valstybės istorija atveria tam tikrą politinės praktikos apmąstymų perspektyvą?

Manau, kad ilgainiui teisingumo mintis išgalės, net jei vis kils grėsmė iš dalinių interesų, partiškumo ir galios pusės. Tačiau ji išgalės būtent todėl, kad bendrasis žmogiškas protas teisingumo idėją laiko svarbiausia. To, ko sau reikalaujama iš kitų (kad būtų elgiamasi pagal teisę ir teisingumą), negalima ilgainiui neduoti kitiems, nes toks gyvenimas, kai matuojama dviem matais (kai kas nors traktuojamas kitaip negu kiti), nors ir būtų paskiram žmogui labai mielas, tačiau nesulauks pritarimo iš kitų, todėl privalės būti atitinkamai koreguojamas.

Galima pateikti įvairiausių diagnozių, mėginant nurodyti, kas iš tiesų Sovietų Sąjungą privedė prie griūties. Galiausiai dėl to kaltas akivaizdus sovietų kvailumas. Jie nepajėgė valstybėje leisti reikštis daugeliui interesų, jie nesurado pakankamai gyventojų, kurie būtų visa jėga angažavęsi ekonomikos, mokslo ir kultūros plėtojimui, ir todėl šiais minėtais atžvilgiais negalėjo neatsilikti nuo Vakarų. Kita vertus, ilgainiui jiems prireikė pernelyg daug kontroliuojančiųjų asmenų, o šiems ilgainiui tapo per sunku palaikyti diktatūrą, tironiją. Kaip

moko pasaulio istorija, diktatūros ir tironijos gali būti nepaprastai žiaurios ir netikusios, bet galiausiai nugalėtos, o teisės ir teisingumo pajauta.

Bet ir pati Sovietų Sąjunga buvo vadinama „federacija“. Praktika atskleidžia, kad tais pačiais vardais gali būti vadinami skirtingi dalykai. Ar nemanote, kad filosofija, skirianti savo jėgas šiems dalykams išaiškinti bei viešai tai skelbti, yra pavojingas užsiėmimas?

Žinoma, tam tikromis aplinkybėmis tai iš tikrųjų gali būti pavojinga. Dar kartą paminint filosofą Hobbesą, prisimintina, kad jis du kartus turėjo bėgti gelbėdamas savo gyvybę. Pirmiausia išvyko iš Didžiosios Britanijos į tremtį Paryžiuje, po to privalėjo palikti Paryžių, kad grįžtų į tėvynę. Ir vėl būdamas tėvynėje buvo priverstas iškelti į tremtį. Tokiose diktatūrose kaip Sovietų Sąjungos ar Hitlerio, Pietų Amerikos ar Afrikos, Korėjos ar Vietnamo ir Kinijos laisvas filosofinis žodis yra pavojingas. Mes, laimė, gyvename ne šiomis sąlygomis. Pavojus tik tas, kad gali užpulti kolegos ar žiniasklaida, turintys kitą nuomonę, tačiau tam reikiamos drąsos filosofas jau privalo rasti. Jam kyla uždavinys ne tik mokytis, bet ir viešai reikštis: atlikęs pamatinę refleksiją ir išskleidęs mintis, jis turi jas iš dalies pareikšti viešai, idant jos būtų pastebėtos.

Tačiau juk esama gausybės įvairiausių filosofinių nuomonių, kurios gali būti destruktivos. Kokia yra viešo politikos veikimo riba?

Pirmiausia klausimas nurodo į teisingą valstybę. Nuomonių laisvė, diskusijų laisvė, draudimas cenzūruoti galioja ne tik filosofams, kitiems intelektualams, tačiau ir visiems žmonėms. Pavojaus, kad filosofai išplėtos destruktivias teorijas, žinoma, esama, tačiau reikia apmąstyti, kas yra „destruktyvi teorija“. Jei prisimintume pradžioje nurodytą filosofijos uždavinį (užklausti tai, kas žinoma), tai jau jame esama tam tikro destruktivaus prado. Apie tai, kas žinoma, yra klausama pirmiausia, o susiklosčius aplinkybėms tai net sunaikinama, sugriaunama. Žinoma, abiem šiems žingsniams reikia gero pagrindo. Reikia turėti pagrindą, kad klaustum to, kas žinoma; turi būti pagrindas, kodėl šis, o ne anas klausia; turi būti pagrindas pasitelkti priemones sugriauti tam, kas žinoma. Galiausiai pati destrukcija gali būti tik vienas tarpinių uždavinių, kadangi filosofas rūpinasi bendrabūvio bei žmonijos gerove ir todėl negali būti patenkintas vien destrukcija, nes mąsto, kokiais principais remiantis gali būti sukurta geresnė teisinga visuomenė.

Stebint vyksmą visuomenėje, susidaro išpūdis, kad žmonės (pvz., Lietuvoje) labiau įsiklauso į vienadienės

vertės pareiškimus žiniasklaidoje, o ne į gilesnes politines analizes bei apmąstymus. Ar nesama pavojaus, kad politiniai filosofai nebus išgirsti?

Dažniausiai „žiniasklaida“ suprantama kaip „masinės“ informavimo priemonės, pirmiausia televizija, ir tam tikra prasme laikraščiai. Jie ir gali konkuruoti su filosofija, tačiau būtent tose visuomenėse, kuriose šie dalykai išplėtoti. Kaip pavyzdį pasitelkime Vokietiją. Čia esama tarpregioninių laikraščių, kuriuose nuolat pasisako ir filosofai. Jiems užsakomi esė, komentarai, progai pasitaikius jie reiškiasi ir televizijoje. Kita vertus, reikia išvelgti pačios žiniasklaidos skirtumus. Informavimo priemonės turi ir pramoginę funkciją. Todėl galvoti žmonės neretai labai skeptiškai žiūri į televizijos įnašą aptariant dienos ar metų aktualijas. Filosofija šia prasme ir yra kontrapunktas. Greta kitko, esama ir filosofinės žiniasklaidos: pokalbis, straipsnis, publikacija jau savaime yra reikšmingi. Jie yra žiniasklaidos pasaulio dalis. Tad be žiniasklaidos filosofija neišsiverčia, ir priešingai, žiniasklaida, „filosofa“ suprantanti ne pernelyg siaurai, palieka vietas ir tokiems filosofams, kurių iš apmąstymų kilęs balsas tarnauja tam, be ko neišsiverčia jokia visuomenė, būtent švietimui. Drįsdamas išsakyti savo spėjimą, kad jei Lietuvoje yra kitaip, tai galima tik tikėtis, kad tenykštis dienraščiu, savaitraščiu, mėnraščiu peizažas taip išsiskleis, kad iš apmąstymų kilusiam balsui, intelektualams, kritiniams filosofams bus suteiktas žodis.

Lietuvoje neretai viešumoje, dažniausiai iš kai kurių filosofų, pasigirsta nuogastavimų dėl Lietuvos valstybės likimo globaliame pasaulyje. 1999 m. Jūs parašėte knygą „Demokratija globalizacijos amžiuje“, kur skleidžiate globalios demokratijos idėją. Kokia vieta šiame globaliame pasaulyje, Jūsų nuomone, tenka nacionalinėms valstybėms?

Viena konkrečia forma nacionalinė valstybė atsiranda XVIII ar XVII a., o vienas jos pavyzdžių, Prancūzija, turi senesnes šaknis. Tačiau filosofas mato kiek platesnę perspektyvą ir pastebi, kad tai, ką neutraliau galėtume pavadinti „paskira valstybe“, paskira bendrija, yra daug senesnė. Šia prasme net senasis rytietiškas Egiptas arba antikinė Graikija, ne tiek Graikija, kiek Atėnai, kitaip negu Sparta arba Korintas, buvo dariniai, panašūs į „nacionalines bendrijas“. Tai istoriniai dalykai.

Antra, galima klausti apie piliečio identitetą. Ši identitetą sudaro istorija, tradicija, papročiai ir kalba ar daugiakalbiškumas, tam tikri religijos ar filosofijos pradai, kurie daugiau ar mažiau susiję su paskira valstybe, ir kurių mes negalime paprasčiausiai nepaisyti. Visų bendrijų galutinis pagrindas yra paskiras, bet ne atsiskyres žmogus. Žinoma, žmogus yra susietas ne tik su minė-

tais dalykais, esama ir valstybių ribas peržengiančių elementų – religijos nesiriboja valstybių sienomis, kalbos jose išsitenka tik iš dalies, prie valstybių ribų nėra prišti ir pretenzingi hobiai bei profesijos. Ir, svarbiausia, tokie dalykai kaip kultūra, pasaulinė literatūra, filosofija, gamtos mokslas, medicina, technika niekada nelieka nacionalinių sienų rėmuose. Kaip ir ekonomika, deja, ir terorizmas, tarptautinis nusikalstamumas, didelės gamtos katastrofos ir gausybė kitų elementų atskleidžia, kaip nuolat peržengiamos valstybių sienos.

Kaip jau užsiminiau, esama trijų globalizacijos dimensijų: globali pasaulio bendrija, daugiasluoksnė turtinga globali kooperacinė bendrija ir globali liūdesio bei skurdo bendrija. Visais šiais atžvilgiais žmogus neišsiverčia nepažvelgęs anapus paskiros valstybės sienų. Mano projektas, kurį išskleidžiau „Demokratijoje globalizacijos amžiuje“, kaip tik siekia pripažinti neišvengiamus globalius elementus, tam tikra prasme ir poreikį globaliai veikti, bet, nepaisant to, pripažinti ir mažesnių politinių bendrijų bei iki paskirų valstybių išaugusių, kur tai yra pavykę, pripažinimo vertų bendrijų teisę. Todėl politinė struktūra yra daugiama- tė. Žmogus, pvz., pirmiausia yra lietuvis arba vokie- tis, tik po to europietis, ir, trečia, globalios teisinės pasaulio bendrijos narys. Tad esama meno dabar ir artimoje ateityje gyvensiančiai žmonijai atskleisti globalią teisės ir taikos tvarką, kuri kaip tik ir atlieka šį dvigubą uždavinį: pirma, patenkina poreikį globaliai veikti, po to – sukurti pripažinimo vertą teisinę erdvę, ir, antra, aš tai vadinu diferencijos teise – paskiroms bendrijoms pripažinti jų savitumą.

Tad negalima būti pasaulio piliečiu, jei nesi paskiros valstybės pilietis?

Esama atsitiktinių įsivaizdavimų, kad kuris nors esąs „pasaulio pilietis“, o ne paskiros valstybės pilietis. Tai susiję su įsivaizduotu moraliniu pranašumu, kad aš esu ne vokie- tis, prancūzas, italas ar lietuvis, o pasaulio pi- lietis. Tačiau tai yra, švelniai tariant, nesąmonė. Žmo- gus yra užaugęs tam tikroje bendrijoje. Po to jis gali ją pakeisti, gali net keliose bendrijose jaustis kaip namie, gali turėti keletą pilietybių. Tačiau žmogus nėra, siaurą- ja ar griežtąja prasme, visų pasaulio tradicijų, religijų, kultūrų ir kalbų narys. Esama selekcijos, padedančios formuotis tapatybei ir atsiskleisti žmogui. Tačiau toks pasirinkimas neturi būti suprstas išskirtinai arba ag- resyviai: kai lietuvis save priešpriešina arba užpuola kaimynus; ir ne išskirtinai: kai mano, kad yra tik lie- tuvis ar tik vokie- tis, bet ne drauge ir europietis bei glo- balios teisinės pasaulio piliečių bendrijos narys.

Ką šiame kontekste reikėtų būti „pasaulio patriotu“, ar galimas toks konstruktas?

Jei tai įmanoma, tai ne kaip konstruktas, o kaip tai, ką galima išgyventi, ir aš manau, kad tai labai įtikimas išgyvenimas. Pakanka peržvelgti Europos istoriją ir landšaftą, kad pamatytume joje gausybę bendrumų, įgalinančių žmogų vienu metu būti ir valstybės piliečiu, ir vis dėlto europiečiu. Istoriskai ir geografiškai keliaudami per pasaulį, taip pat galime aptikti daug bendrybių kultūros, teisės, ekonomikos, švietimo srityse, galime su pasitenkinimu pasakyti, kad štai esu lietuvis, taip pat europietis, taip pat pasaulinės žmonių šeimos narys.

Šiandien kita itin aktuali praktinė ir vieša tema yra etika. Jūs pats aktyviai reiškėtės viešojoje su etika sietinoje veikloje, pernai pasirodė Jūsų knyga „Medicina be etikos“. Ką šiandien reiškia „etika“?

Nustatytasis etikos uždavinys yra iš naujo apmąstyti vertybes, normas ir gyvensenas kritiškumo apimtais laikais, krizių metais. Vertybes, normas ir gyvensenas apmąstyti iš vidaus. Ar kritiškumas yra pagrįstas, kas tiksliai šią krizę sudaro, ar ją galima įveikti iš vidaus, ar jai reikia kitų išorinių požiūrio taškų. Ši diagnozė ir filosofinės intelektualinės terapijos uždavinį filosofija sau visuomet kėlė. Jį atlikdama, filosofija visuomet pasitelkia bendrąjį žmogiškąjį protą ir jo instrumentus: sąvoką, argumentą ir refleksiją. Kaip po to žmonės apie šiuos rezultatus sužino, kaip juos žmonija perima – jau kitas klausimas. Domėjimasis filosofija ir, laimė, moralės filosofija yra didžiulis. Filosofams tai reiškia uždavinį, dėl kurio jie turi būti pasirengę išeiti už siaurų specialybinių filosofinių debatų ribų ir rašyti viešuo-menei, jai pateikti suprantamai.

Straipsniuose ir knygoje žmogaus orumą priešpriešinate „pagalbos etikai“. Koks Jūsų santykis su taikomąja etika?

Kai kada linkstama sureikšminti mano nuostatą priešinti pagalbos etiką ir žmogaus orumą. Tačiau taip nepaliečiamas pats dalykas. Mat su žmogaus orumu ar žmogaus teisėmis, apskritai su humaniškumu dera tai, kad žmonės gali patekti į bėdą, o į juos panašūs gali jiems pagelbėti. Moralinė pareiga yra padėti kitam tiek, kiek aš pajėgiu. Tačiau, stengiantis pagelbėti patekusiam į bėdą, neprivalu mokėti pakenkimo kitiems kainą. Uždavinys nepakenkti yra net svarbesnis negu pagelbėti. Kaip tik medicinoje, kur šis klausimas yra keliamas, esama šių dviejų aspektų, būtent iš Hipokrato perim-tame principo: *nil nocere et salus est prima lex*, – kad sergančiojo sveikata yra aukščiausiasis įstatymas. Pirmoji dalis yra suprantama kaip antrosios prielaida. Negalima nei pacientams, nei kitiems pakenkti dėl įsakymo pagelbėti. Tai apskritai neleistina žmonių gyvenime.

Esama painių klausimų, kai pagalbos būtinybė ima konkuruoti su kitų interesais. Drauge nereikia pamiršti, kad daugeliu atveju, kai pagalba pažadama, ji negali būti suteikta. Tad numatoma pagelbėti ateityje, labai tolimoje ateityje, o dabartyje pradedama kenkti. Tai, protingai apgalvojus ir moralės filosofinėje tradicijoje, niekada nebuvo leistina.

Jūsų etiniuose apmąstymuose aptikau „metafizikos“ sąvoką. Ar Jūsų minimas žmogiškasis orumas priklauso etikos metafizikos sričiai?

„Metafizika“ yra sudėtingas dalykas, nes filosofijos istorijos eigoje ši sąvoka buvo įvairiai vartojama. Pastaruoju metu ji dažniausiai laikoma keiksmazodžiu. Remtis metafizika reiškia elgtis nepadoriai. Kai ji suprantama pirmine žodžio prasme kaip meta-fizika, tai, kas yra anapus to, kas fiziška, anapus gamtos, tai galima sakyti, kad moralė apskritai yra metafizinės prigimties. Moralė paliečia žmogų ne tiek, kiek jis turi interesų, poreikių, aistrų, instinktų, o kiek yra ir sugebėjimas igyti distanciją šių dalykų atžvilgiu, ir iš šios distancijos nuspręsti, kaip teisinga elgtis. Šia nataline prasme moralė ir etika visuomet yra metafizinės. Kiti šiuo žodžiu numano kažką kita, manydami, kad jis žymi pasitelktą religinį ar filosofiskai neleistiną pagrindą. Kalbant apie žmogaus orumą, žmogus yra būtybė, kuri, gebėdama veikti, prisiimti atsakomybę ir būti morali, pati sau yra tikslas. Šis „pats sau tikslas“ ir sudaro jo orumą, atremiantį norą instrumentalizuoti jį kitų žmonių interesams.

Vokietijos spaudoje Jūs ne kartą esate labai ryžtingai pasisakęs dėl dvasios mokslams iškilusio pavojaus išnykti. Dauguma Lietuvos filosofų filosofijos išmoko iš vokiečių, todėl labai keista girdėti, jog dvasios mokslai nėra saugūs net šalyje, kurioje jie turi bene stipriausią tradiciją.

Jūs visiškai teisi, dvasios mokslai Vokietijoje klestėjo daugelį kartų, jie veiksmingai rodė pavyzdį daugeliui šalių. Gaila, tačiau šiandien Vokietija turi finansinių sunkumų. Iškilus šiems sunkumams ir susiklosčius sudėtingoms aplinkybėms, esama nemažai politikų, kurie nėra toliaregiai, kad išvelgtų, jog dvasios mokslų atsisakymas, žvelgiant iš laiko perspektyvos, labai kenkia jiems patiems. Daugelis siekia ypač skatinti vadinamųjų „gyvenimo mokslų“ plėtojimąsi, nes jie tariamai žada atnešti didelius pinigus. Ir juos skatina taip, kad visai be reikalo padaro žalos dvasios mokslams. Tai prasideda nuo to, kad dvasios mokslų sąskaita įsteigiami gyvenimo mokslai, kurie suabejoja dvasios mokslams būdingų instrumentų, antai habilitacijos arba publikacijų, reikalavimu arba tuos reikalavimus likvi-

duoja. Ir tai, deja, vyksta tiriančiosiose visuomenėse. Šitai reiškiasi dar ir tuo, kad bent jau gamtos mokslininkai mano, kad dvasios mokslai nėra tokie svarbūs kultūros klestėjimui.

Provokuojamai klausiant, gal nebėra tokio dalyko kaip Apšvietos idealas, paskatines atsiskirti dvasios mokslams? Ar šiuolaikiniame informacijos pasaulyje vis dar galima apginti aukštas dvasios mokslų pozicijas?

Pirmiausia paminėsiu tai, ką dvasios mokslai gali laiduoti. Visų pirma jie palaiko išsavinimo kultūrą. Tad menų mokslai moko matyti, muzikos mokslas moko klausyti, literatūros mokslai ir filosofija moko skaityti tekstus. Antra, savime supranta dvasios moksluose prisiminti skirtingas viso pasaulio kultūras. Tad jie garantuoja atsiminimo kultūrą, nes domisi skirtingomis kultūromis. Trečia, prisimindami skirtingiausias kultūras, jie reikalauja anamnetinio teisingumo; ketvirta, ugdo gebėjimą spręsti; penkta, prisideda prie švietimo, ir šešta, bet ne mažiau svarbu, – prie debatų apie prasmę ir orientavimąsi.

Kad išryškintume vieną dalyką, siekdami parodyti, kokie svarbūs gali būti dvasios mokslai, pasitelksime islamiškų kraštų ir konkrečiai pasauliniu mastu besireiškiančio fanatizmo, kuriam kai kurie jų gyventojai yra pasidavę, pavyzdį. Jeigu šiose šalyse klestėtų dvasios mokslai – ne siaurame aukščiausiam visuomenės sluoksnyje, o plačiau, – tada jie susipažintų su kitų kultūrų žmonėmis, išmoktų pripažinti kitas kultūras ir tolerancijos kitų kultūrų atžvilgiu. Be to, ateityje jie išmoktų taip traktuoti savo šventuosius tekstus, kaip yra išmokusi krikščionybė, žvelgdami kritiškai hermeneutiškai, jie pajėgtų matyti tikrai dvasinius dalykus ir jų daugiasluoksniškumą. Jie išmoktų reliatyvizuoti valstybės, visuomenės ir religijos ryšį bei nesinaudoti religija saviems interesams. Trumpai tariant tai, kas šiandien kainuoja milijardus, bus ar būtų plėtojant dvasios mokslus atlikta, ko gero, daug mažesnėmis sąnaudomis.

Geras dvasiamokslinis išsilavinimas visais laikais rečiau buvo prieinamas tik mažai visuomenės daliai. Gal ir šiandien negalime reikalauti, jog daugelis žmonių būtų apsišvietę dvasios mokslų požiūriu?

Aš jokių būdu nemanau, kad visi turėtų studijuoti dvasios mokslus. Pats aš mokykloje labai domėjausi gamtos mokslais ir matematika, mano vaikai studijavo mediciną, fiziką ir biologiją. Tad čia kalbama ne apie dvasios mokslų įtvirtinimą gamtos ir gyvenimo mokslų atžvilgiu, bet priešingai, apie protestą prieš dvasios mokslų išstūmimą. Be to, nereikia užmiršti, kad, palyginti su medicina ar veterinarija, dvasios mokslai yra daug pi-

gesni, dar pigesnis yra dvasios mokslų tyrimas. Jei mes žmones parengiame gyventi komplikuoatame pasaulyje, jį suprasti, tuomet dvasiamokslinis formavimas ir lavinimas yra netgi atsiperkanti galimybė.

Jūs minėjote ne vieną „naudą“, kurią visuomenei atneša dvasios mokslai. O kokias problemas, kurių nepajėgia išspręsti gamtos ir gyvenimo mokslai, pajėgtų išspręsti dvasios mokslai?

Šiame lauke, į kurią Jūs nurodėte, dvasios mokslai turi gausybę užduočių. Pirmiausia – tyrimus liečiančių debatų viduje. Kai komisiniai mokslai nori išaiškinti, kas yra žinojimas, pažinimas, išradimas, jiems reikia kalbėtis su filosofija, kuri jau labai seniai mąsto apie šias sąvokas. Pavyzdžiui, kad ir keliant klausimą apie kūną ir dvasią. Kita mokslo sritis, pirmiausia medicina, išplėtoja naujas galimybes, kurios būna tokios radikaliai naujos, kad nebežinoma, kaip jas reikėtų įvertinti iš etinės pozicijos. Tad idant atsakytų į šį įvertinimo klausimą, jai prisireikia biomedicininės etikos, kuri vėlgi neišivaizduojama be dvasios mokslų, netgi be filosofinės etikos. Trečia, pas mus esama muziejų, koncertų, teatrų, operų. Čia reikia dvasios mokslų leidžiant katalogus, kurie atlieka meno vadovų vaidmenį. Dvasios mokslų atstovų prisireikia restauruojant senus pastatus arba siekiant žmonėms parodyti, kaip gali būti suprasta muzika. Penkta, mes negalime net išivaizduoti, kad žmonės, kurie galiausiai pasirenka bioinformatiką, pradėtų neturėdami tam tikro išsilavinimo, pirmiausia dvasiamokslinio išsilavinimo. Praėjusį semestrą pas mane atėjo bioinformatikos studentas, o bioinformatikos studijos Tübingene yra labai selektyvios. Jis pasakė, kad būtinai nori lankyti filosofijos paskaitas, kadangi informatika yra iš principo bekalbis mokslas ir jo neišmoko to, ko jam būtinai reikia, būtent kalbėti. „Kalbėti“ reiškia ne plepėti ar taukšti, o sau susidėlioti ir išsakyti iki galo apmąstytus argumentus.

Ar universitetuose gali vykti dvasinio lavinimo procesas? Neretai pastebima, kad šiandien universitetai tampa tik specialybes suteikiančiomis vietomis. Pavyzdžiui, Lietuvoje dauguma studentų studijuoja dėl diplomo, bet ne dėl dvasios.

Tiesa, kad nemaža dalis studijų yra nukreipta įgyti specialybę, ir kyla pavojus, turbūt visose pasaulio šalyse, kad dauguma stengiasi tik dėl egzaminų. Tačiau tuo patys save žaloja, nes be kontrapunkto, be tam tikro dvasinio tobulėjimo tampama tuo, kas vadinama „specialistu idiotu“. Tokie studentai įvaldo amatą, tačiau labai siaurą amatą, kuris nieko neduoda jam pačiam, jo formavimuisi, lavinimuisi. Gyvendami visuomenėje, jie nepajėgia nuspręsti, kur savo žinias galėtų geriau panaudoti.

Nekeliant šio tikslo, ilgainiui bendrija praras bet kokius sugebėjimo spręsti pagrindus.

Akivaizdu, kad šiandien Tiubingeno universiteto studentai kelia sau visai kitus tikslus, negu juos kėlė XIX a. čia studijavęs Hegelis. Kaip patys universitetai gali paskatinti studentus ugdyti savo asmenybę?

Universitetai pasikeitė, tai tiesa. Dalį bendrojo išsilavinimo, kilusio iš dvasios mokslų, ypač pastaraisiais metais, perėmė mokyklos. Be to, taip pat ir universitetas turėtų peržengti vien tik specialybinių studijų ribas bei pasiūlyti plačias studijas. Aš galiu kalbėti tik apie Tiubingeno universitetą, kuris čia nėra išskirtinis pavyzdys. Jame esama labai gausios *studium generale* pasiūlos: kiekvieną vakarą vyksta daugiau nei vienas užsiėmimas, kur susirenka besidomintys studentai, asistentai, profesoriai, taip pat publika iš miesto, net iš apylinkių. Domėjimasis yra toks didelis, kad, pavyzdžiui, paskaitų kurse apie filosofijos istoriją dalyvavo daug šimtų klausytojų, tad jiems reikėjo skirti kelias paskaitų sales. Taigi domimasi. Iš dalies šį domėjimąsi reikia pažadinti, kita vertus, ir tai svarbiausia, turi būti sukurama ir pasiūla, kad šis domėjimasis galėtų kilti. Be to, nereikia visai užmiršti, kad studentai yra galvoti

piliečiai, suaugę žmonės, kurie patys turi teisę pasirinkti, kaip jie susiplanus savo studijas. O ir universiteto užduotis yra taip suplanuoti studijas, kad sudarytų galimybę peržengti specialybiškai būtino lavinimosi ribas, kas gali būti ir neįmanoma, jei būtų atsisakyta platesnės studijų perspektyvos ar stigtų laiko.

Paklausiu gal kiek pernelyg asmeniškai. Jūs, kaip filosofas intelektualas, pats labai dažnai reiškiate viešumoje, paaštrindamas neretai ir ne visai malonius kultūros bei visuomenės gyvenimo dalykus. Ką Jums reiškia būti „viešuoju filosofu“, „viešuoju intelektualu“?

Aš, kaip asmuo, manau esąs atsakingas, tačiau priežastis yra ne biografinė ar susijusi su asmenine ankstesne patirtimi, o su mano filosofijos samprata. Ji yra amatas, kuriame bendrojo žmogiškojo proto pagalba siekiama susikurti pažiūras. Manau, kad ne tik verta šias pažiūras pranešti, bet šį pranešimą laikau atiduotina skola visuomenei. Taip pat manau, kad kiekvienas filosofas privalo sau kelti šį uždavinį. Be abejo, filosofų bendrijai, žinoma, ir man asmeniškai tai daryti dar ir smagu.

Ačiū už pokalbį.

AIDAI

Marija Matuškaitė

APRANGA

XVI–XVIII A. LIETUVOJE

Kuo vilkėjo ir avėjo, kaip puošėsi ir lukavosi mūsų krašto žmonės XVI–XVIII a.? Ieškant atsakymų į šiuos klausimus, pirmą kartą senosios dailės tyrimų istorijoje apreiškiami tokie platus socialiniai sluoksniai: valdovai ir didikai, kariai ir bajorai, miestiečiai ir valstiečiai, vyrai ir moterys, jaunuoliai ir vaikai, lietuviai ir kitataučiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos gyventojai. Tarp gausių monografijos iliustracijų nemažą niekada neskelbtų dailės kūrinių, veikalas vertingas ir įdomus ne tik dailėtyrininkams bei scenografams, bet ir visiems neabejingiems mūsų kultūrai.

Politinės filosofijos grįžimas

MANTAS ADOMĖNAS

Skaitydamas kone prieš metus pasirodžiusią „Tradacijos likimo“ recenziją, kurios kopiją, rausdamasis tarp senų popierių ir laiškų, kitądien atsitiktinai aptikau stalčiuje, pamaniau, kad joje prasišviečia kone klasikinė politinės filosofijos kritika iš pragmatinės politikos mąstymo pozicijų. Toji „konservatyvios minties metmenu“ apybraiža interpretuojama kaip konservatyvios (pirmiausia – partinės) politinės veiklos epifenomenas, kaip įrankinis diskursas, artikuliuojantis tos veiklos tikslus ir kuriantis jai „receptus“. Politiką apmąstantis diskursas pačios politikos atžvilgiu turįs užimti antrinę, tarno poziciją – kitaip jis, nesuprasdamas politikos realijų, vien tik bergždžiai bandys ją „užtempti“ ant primesto išankstinio teorinio „kurpalio“, nieko bendra su pirmine jos tikrove neturinčio. O politikos tikrovę geriausiai supranta, be abejo, politologija, galinti visapusiškai ir įtikinamai (nors dažniausiai, atrodo, *post factum*) išaiškinti politinių įvykių raidą lemiančius procesus.

Šiai nuostatai antrina ir kur kas tiesmukesnės pačių „praktikuojančių“ politikų pastabos – „Straipsnių rinkiniais rinkimų nelaimėsi“.

Kritika nenauja – panašiai dar iš Talio šaipėsi traktetė tarnaitė: domėdamasis dangiškaisiais dalykais, jis nematęs to, kas po kojų. Kokia nauda iš filosofijos, jeigu ji mūsų neįgalina sėkmingiau veikti praktiniame gyvenime? Arba iš politinės filosofijos, jei ji nepadeda laimėti rinkimų? Ir ar praktikai netarnaujanti filosofija neprarado ryšio su tikrove? Tad kam reikia – ir kuria prasme galima – kal-

bėti apie politinės filosofijos grįžimą?

Situacija iš tiesų gana dviprasmė. Viena vertus, politinė filosofija, kaip akademinė disciplina, lyg ir niekur nedingo. Kaip ir daugelyje kitų sričių, turbūt niekad per metus politinės filosofijos temomis nebuvo parašoma tiek disertacijų ir straipsnių.

Kita vertus, politinės filosofijos santykio su vadinamąja „tikrove“ plotmė vis siaurėja. Politinės filosofijos kaip akademinės disciplinos istoriškėjimas ir formalėjimas, regis, rodo vis menkstantį susidomėjimą empirine politikos tikrove. Be to, politinė filosofija vis labiau užleidžia pozicijas visuomenės mokslams: sociologijai, politologijai, ekonomikai, – arba į juos išsilieja. Rinkimų rezultatus, visuomenės raidą, būseną, netgi savimonę ir joje vykstančius procesus gali aprašyti sociologiniai, politologiniai ir ekonominiai modeliai – o ką nauja ir naudinga visuomenei gali pasiūlyti filosofas? Ne itin panašu nė tai, kad imtume kvestionuoti fundamentalias

politinės sąrangos duotybės – diskutuoti dėl geriausios visuomeninės santvarkos ar pan. Mat, kiek parafrazuojant poetę, ateina santvarkos ir vėl išeina – atėjo demokratija, berods, visiems laikams. O ir partijoms bei politinėms jėgoms politinė filosofija nebeatrodo reikalinga: vieni sėkmingai nusitvėrė „apolitinio“ „technologinės politikos“ idealo, kitiems užtenka brutalaus *Realpolitik* be filosofinių mezginių apkraštavimo, o ir konservatoriai apsisprendę būti partija anapus bet kokių politinių filosofijų, suvokiamų kaip „ideologijos“.

Tačiau galbūt veikiau turėtume

klausti – o ką politinė filosofija „mums daro“? Koks yra – ar turėtų būti – politinės filosofijos uždavinys?

Skaitydamas naują istorinį Mario Vargas Llosa romaną, aptikau sceną, pateikiančią galimo atsakymo apybraižas. Šamokslo prieš Dominikos diktatorių naktį vienas iš konspiratorių, Salvadoras Estrela Sadala, pravardė Turkas, prisimena įvykius, paskatiniusius jį apsispręsti veikti. „Turkas nerimastavo ir bėgštavo, kai pasibeldė į nunciatūrą – elegantišką vilą Maksimo Gomezo aveniu. Nuo pirmosios susitikimo akimirkos Bažnyčios kunigaikštis nuramino ir grąžino pasitikėjimą tam nedrąšiam milžinui, varžomam marškinių ir kaklaraiščio, kuriais pasipuošė eidamas į audienciją pas Popiežiaus atstovą. [...] Nuncijus nusivedė jį į kabinetą, pasiūlė gaivinanti šaltą gėrimą ir paragino išlieti tai, ką nešiojasi širdyje, palydėdamas paraginimą lipšniais žodžiais, – jo ispanų kalba, tariama su itališku muzikalumu, darė Salvadorui angeliškos melodijos išpūdį. Nuncijus klausėsi, kaip jis sakėsi nebegalįs daugiau kentėti to, kas vyksta, kaip režimo veiksmai prieš Bažnyčią ir jos vyskopus varantys jį iš proto. Po ilgos pauzės jis sugriebė žieduotą nuncijaus ranką: „Monsinjore, aš nužudysiu Trujilo. Ar mano sielai kada nors bus atleista?“ Jo balsas užlūžo. Sėdėjo, nuleidęs akis, ir tankiai alsavo. Pajuto ant savo pečių tėvišką Monsinjoro Zanini ranką. Kai galiausiai ryžosi pakelti akis, nuncijus rankose laikė šv. Tomo Akviniečio knygą. Jo gaivus veidas šiek tiek šelmiškai jam šypsojosi. Vienas pirštas rodė į paragrafą atverstame puslapyje. Salvadoras palinko į priekį ir per-

skaitė: *Dievas maloningai žvelgia į fizini žvėries sunaikinimą, jeigu šitaip išvaduojama tauta*“ (Mario Vargas Llosa, *Ožio puota*).

Citata, be abejo, kiek iškreipta ir suliteratūrinta (žr. II *Sent.* 2.2.2.5). Dėl epizodo istoriškumo irgi galima ginčytis – Estrella Sadhala buvo sušaudytas netrukus po pavykusio pasikėsinimo, o kad pats nuncijus būtų kada apie tai kalbėjęs, irgi nepanašu. Tačiau aišku, kad politinė filosofija jame įgyja santykį su tikrove – nors gal ir ne tokį, kaip paprastai išivaizduojama. Politinės filosofijos vaidmuo čia – ne pateikti „receptą“ sėkmingai veiklai, o įprasminti konkrečią situaciją, išversti ją į universalias kategorijas, įgalinsiančias politinį apsisprendimą. Toksai ir turėtų būti politinės filosofijos uždavinys – ne reaguoti į dirgiklius, ne treniruoti sėkmingai politinei praktikai, o įprasminti tai, kas vyksta: kitaip tariant, pateikti didžiąją praktinio silogizmo premisą.

Politinės filosofijos tikslų negalima supainioti su politine technologija. Jeigu vienintelis politinės filosofijos uždavinys būtų ištreniruoti pergalei, politinei filosofijai nebūtų prasmės bergždžiai spyriotis prieš pozityvių socialinių-politinių mokslų spaudimą: jie turėtų pakeisti politinę filosofiją lygiai ryžtingai, kaip chemija pakeitė atgyvenusią alchemiją. Tačiau politinės filosofijos ir politinių mokslų santykis su savo objektu nėra analogiškas. Politologija, kaip ir kiti mokslai, yra pasyvi savo objekto atžvilgiu, nuo jo priklausoma taip, kaip filosofija toli gražu nėra.

Netgi atvirkščiai: jeigu vienas iš bet kokios politinės veiklos sąmoninių fundamentalių imperatyvų neabejotinai yra siekti politinės galios (kitaip norima politinė transformacija būtų neįmanoma), tai politinė filosofija turi būti pakankamai teoriškai nuo politinės veiklos atsieta. Idant išliktų nuosekli ir sau ištikima, ji turi būti aukščiau žmogiškųjų jos praktikuoju, nesusitapatindama su jokia kon-

krečia politine jėga ar grupe, traktuodama jas kaip tarnus ar įrankius. Praradusi šį suverenumą, ji nebebus filosofija tikraja prasme, o politinių interesų tarnaitė – ideologija, filosofuojančios retorikos kauke dangstanti politinę pragmatiką. Viena iš didžiųjų šiuolaikinės politinės filosofijos klaidų, kylanti iš klaidingos ir vienpusės krikščionybės tiesų interpretacijos, – sutapatinti demokratinio rinkėjo pasirinkimus su vertės kriterijais, suabsoliutinti jo pasirinkimus ir sprendimus, paverčiant juos politinės filosofijos aksioma, nekvestionuojama duotybe, pastatant rinkėją į politinės tikrovės arbitro vietą ir taip laipsniškai išstumiant filosofiją į antrinį vaidmenį.

Filosofija turi būti suvereni žmogiškosios politinės tikrovės atžvilgiu – būtent šia prasme dera suprasti Platono ištara: „Jei filosofai neims karaliauti miestuose arba tie, kurie dabar vadinami karaliais ir valdovais, neims autentiškai ir pakankamai filosofuoti, [...] nuo blogio nebus atilsio nei miestams, nei žmonių giminei“ (*Rep.* 473c-e). Ši pastraipa dažniausiai suvokiama ir cituojama kaip išsenėjusio intelektualų valdžios troškimo išraiška. Tačiau veikiau jau ji artikuliuoja išvalgą, kad vienintelis būdas filosofijai įgyti suverenumą politinių patvarkymų atžvilgiu – priversti valdovus filosofuoti, šitaip per jų išsipareigojimą tiesai pasiekiant visos politinės sąrangos radikalias transformacijas.

Mat pagrindinė filosofijos atsakomybė yra prieš tikrovę, prieš tiesą, ir būtent todėl ji gali būti laikoma suverenia politinės tikrovės atžvilgiu. Panašų santykį Piloto akivaizdoje įvardija Jėzus – paklaustas, ar jis yra karalius, atsako „Taip yra, kaip sakai: aš esu karalius. Aš tam esu gimęs ir atėjęs į pasaulį, kad liudyčiau tiesą. Kas tik brangina tiesą, klauso mano balso“ (*Jn* 18, 37). Jame iš pagrindų sutampa tai, kas Platonui iškyla tik kaip siekiamybė: buvimas karaliumi ir tiesos liudijimas yra neatski-

riami Jėzaus egzistencijos pavidale.

Galiausiai, pažvelgus į dabartinės filosofijos žemėlapi, galima teisėtai teigti, kad politinė filosofija bene labiausiai turi teisę filosofija vadintis, nes ji vienintelė tebeturi sąlytį su tikrove ir atsakomybę prieš ją; ji vienintelė vis dar interpretuoja ir aiškina pasaulį. Profesionaliai filosofijai panirus į akademinės galios (ar negalios) žaidimus, monadiškus paskirų sričių pasaulėlius, kur ji skleidžiasi poetinės saviraiškos bei retorinių diskursų puokštėmis, kai jau nesyk radikaliai atsisakyta tiesos klausimo kaip filosofinę veiklą bent jau transcendentaliai vienijančio reguliatyvaus principo, vien tik politinė filosofija dar išsaugo tam tikrą išsipareigojimą tikrovei. Politinė filosofija dar išlaiko tam tikras universalijas, į kurias galima apeliuoti ir kuriomis galima remtis – tačiau kokios tos universalijos ir iš kur jos kyla?

Politinę filosofiją varžo tokie tikrovės paisymo reikalavimai, kurie „grynosios“ filosofijos tam tikra prasme nevaržo. Joks politinis filosofas negalėtų atlikti tokio radikalaus tvirtinimo, tokio radikalaus tikrovės saitų atmetimo kaip Jacques'o Derrida „Nėra nieko anapus teksto“. Taip yra veikiausiai todėl, kad bet kuri autentiška politinė filosofija nuolat susiduria su savo teorinės veiklos riba – neredukuojama kitų žmonių tikrove, pasireiškiančia per jų laisvę.

Galiausiai politinė filosofija turbūt vienintelė dar moko, kaip gyventi. Jeigu tikėjimas ir moralė dabartinėse politinėse konsteliacijose paliekami kiekvieno sąžinei ir yra iš esmės privatus dalykas, tai politinė filosofija, išskeldama klausimą apie politikos sferos – tikėjimo ir moralės raiškos sąlygas aprėpiančios struktūros – sąrangą, drauge netiesiogiai kelia klausimą ir apie teisingo gyvenimo pavidalą: apsukusi rata, politinė filosofija galų gale grįžta prie klausimo, kuris buvo viso klasikinio politinio mąstymo išeities taškas: „Kaip turio gyventi?“

Advokatų privilegija

Nuo šių metų pradžios įsigaliojo naujasis Civilinio proceso kodeksas (toliau – CPK). Bene daugiausia kalbų kol kas sukėlė jo nuostata, kad atstovauti teismuose galės tik advokatai (advokatams leidus galės atstovauti ir jų padėjėjai). Bylos šalys nuo šiol turės arba ginti savo teises pačios (juridinius asmenis galės atstovauti jų vadovai arba įgalioti darbuotojai), arba samdytis advokatą. Ši CPK nuostata neabejotinai yra naudinga advokatams. Išskirtinės teisės visada suteikia pranašumą prieš konkurentus, šiuo atveju – juridines paslaugas teikiančias įmones.

Šioms įmonėms (vien tik Vilniuje jų yra per tūkstantį) pasikeitimai labiausiai pakenks. Joms sumažės darbo, tikėtina, kad reikės mažinti darbuotojų skaičių.

Vis dėlto vargu ar CPK autoriai vien tik tenkino advokatų užgaidas. Matyt, yra ir kitų tokios nuostatos atsiradimo priežasčių. Svarbiausia jų, ko gero, ta, kad advokatus lengviau kontroliuoti. Jiems galioja tam tikri darbo etikos reikalavimai, už kurių nesilaikymą Advokatų garbės teismas gali taikyti drausmines nuobaudas.

CPK įsigaliojimas turės įtakos ir teisinių paslaugų vartotojams. Tiesa, asmenys, turintys aukštąjį teisinį išsilavinimą, galės atstovauti savo artimiems giminaičiams arba sutuoktiniui, tačiau, pasak vieno mano draugo, „uošvis, kuris kažką „raukia“ apie teisę“, padėti savo žentui nebegalės. Teks arba eiti į teismą pačiam, arba samdytis advokatą. Kita vertus, juridinių paslaugų kaina ir kokybė smarkiai keistis neturėtų. Ir advokatai, ir juridinių paslaugų įmonės iki šiol teikė panašaus pobūdžio paslaugas už panašią kainą. Taip tikriausiai bus ir toliau. Baimintis, kad advokatų paslaugos labai pabrangs, nėra pagrindo, nes paprastai mokestis nustatomas pagal Lietuvos advokatų tarybos

pirmininko ir Teisingumo ministro patvirtintas rekomendacijas.

Žodžiu, pasikeitimai į gera. Teikiant teises paslaugas, šioje srityje atsiras daugiau tvarkos ir kartu bus žengtas dar vienas žingsnis Europos link, nes ten vyrauja nuomonė, kad atstovauti teisme turi tik advokatai. – B. G.

Samuolis prieš Samuolį

Šių metų vasario 8 d. „Maldžio“ galerijoje Vilniuje atidaryta paroda nepretenzingu, tačiau kiek tautologišku pavadinimu – „Nauji atradimai“. Kelis mėnesius tvyrojusi įtampa sprogo, dar neseniai ramiose Lietuvos dailės istorijos menėse paskleisdama sumaištį, jaudulį ir ginčus. Muziejininkai, dailės istorikai, kritikai, dailininkai, jų šeimų nariai bei draugai – visi virto ekspertais, skvarbiais žvilgsniais varstančiais pajuodusias drobes.

„Samuolis ar ne Samuolis?!“ – tokį provokuojantį klausimą iškėlė kolekcininkas Edmundas Armoška ir dailėtyrininkas Viktoras Liutkus, ku-

Antanas Samuolis (?). Saulėgražos. 1935. Edmundo Armoškos kolekcija

rie publikos teismui pateikė beveik tris dešimtis nematytų aliejinių paveikslų kartu su žinomais garsaus tapytojo darbais, pasiskolintais iš Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės ir Lietuvos dailės muziejų fondų.

Renginio organizatorių užminta mįslė žiūrovus iškart padalijo į dvi priešiškas – optimistų ir skeptikų – stovyklas. Optimistų koziris – restau-

ratorės Teresės Blažiūnienės paliudijimai apie drobių senumą ir pigmentų atitikimą Antano Samuolio naudotiems dažams. Tuo tarpu skeptikai baksnoja į pačią tapyseną, nurodami kūrinii manieros skirtumus. Priešininkams įnirtingai besigrumiant, pakvimpa skandalu.

Neatrodo, jog dramatiški įvykiai žada greitą ir lengvą kurios nors pusės pergalę. Tačiau kad ir kaip būtų, tam tikra prasme visuomenė jau laimėjo. Nuo praeities dailės nupūstos nuobodulio dulkės, ir visi patyrė, jog ne tik šiuolaikinė kūryba gali tapti intriga, viliojanti emocinio bei intelektualinio nuobodulio kankinamą inteligentą. Antra, senosios dailės eksponavimo istorijoje bene pirmą kartą įveiktas valstybės monopolis ir ryžtingai imtasi privačios iniciatyvos. Maža to, pademonstruota privačios institucijos ir valstybinių muziejų bendradarbiavimo galimybė, kuri ateityje tarytum leistų tikėtis naujesnių ir įvairesnių parodinės veiklos formų.

Galų gale ne taip svarbu, koks nuosprendis bus paskelbtas. Jei pripažinsime Samuolio autorystę (kas, tiesą sakant, mažai tikėtina), lietuviškojo van Gogho kolekcija praturtės. Jei paneigsime (būtent taip veikiausiai atsitiks), galėsime džiaugtis pagaliau sulaukę svarių įrodymų, kad Lietuvoje esama rimtos meno rinkos, o žodžiai „šedevras“ bei „kapitalas“ – anaip tol ne tušti plepalai. – J. M.

Už nuopelnus Lietuvai

Š. m. vasario 16-ąją Prezidentas įteikė pirmus ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ ženklus. Kas privertė įsteigti naują apdovanojimą? Firma – krentantis DLK Gedimino ordino prestižas. Šio ordino įvairiais laipsniais dabar džiaugiasi per 800 Lietuvos ir užsienio piliečių. Statistikos mėgėjai įrodinėja, kad Vakarų šalyse apdovanojimai dalijami proporciškai dar gausiau negu pas mus, bet Lietuva –

Už nuopelnus Lietuvai ordino kryžius.
Aut. Antanas Vaičekuskas

tai ne Vokietija. Mažoje šalyje ir gera, ir bloga labiau matyti. Dabar dalį pagerbtinų asmenų bus galima papuošti mažiau prestižiškais, bet tikrai prabangios išvaizdos kryžiais bei kaspinais. Antra – reikalas diferencijuoti nuopelnus šaliai. Iki šiol mogulo pasaulio čempionato *x* vietos laimėtoją ar kurioje nors sostinėje gražiai pagriežusį mūsų muzikantą tekdavo apdovanoti tuo pat žymeniu, kaip ir iškilų valstybininką, visuomenininką ar intelektualą už viso dešimtmečio darbą. Dabar problema lyg ir išspręsta – naujasis ordinas teikiamas „už Lietuvos vardo garsinimą“. Deja, užkliuvo už varčios, ir vėl iš pradžios: Šcedrino ir Pliseckajos šeima nežinia kaip garsinę tą vardą gavo po „Nuopelnu“ Didįjį kryžių drauge su neabejotinai nusipelnusiais žmonėmis, o mažesnių kryželių pažerta be saiko – nekoks pavyzdys ateinančiam prezidentui. Gaila tik, didžiausias poetas ir visų premijų laureatas nebebus papuoštas dailia žvaigžde, mat Vytauto Didžiojo didžiojo kryžiaus kavalieriaus nederės darsyk pagerbti net ir aukščiausiu žemiausio ordino laipsniu. – V. A.

Fotografijos klasiko paroda

Henri Cartier-Bressono (g. 1908) paroda „Paralelinės progresijos 3“ (2003 01 24 – 03 09) Vilniaus Šiuolaikino

meno centre kam ne kam atrodė kiek netvarkinga. Kritikai sakė, kad būtų buvęs geresnis chronologinis eksponavimo principas. Tiesa, gal tai atskleistų C.-B. fotografuoto gyvenimo kaitą, tačiau ne menininko raidą. Tarp jo fotografijų, pradedant anksčiausiomis, atsitiktinių nėra, galima sakyti, kad jas atrinko pats autorius. Tad chronologinis principas nebuvo svarbu – svarbiau parodyti bresoniškų nuotraukų srautą. Pats C.-B. išsisukinėjo klausiamas, koks jo metodas. Žiūrint istoriškai, jis buvo po pasaulį pasklidusios *magnum* grupės kūrėjas. Jai būdingas išėjimas iš studijos, portatyvinių kamerų naudojimas, reportažo metodai sukūrė naują fotografijos tipą. C.-B. fotografija vadinama „lemiamo momento fotografija“ – kiekvienas judesys turi savo kulminaciją, kurią fotografas ir parodo. Vietoj stacionarios kameros ir susitelkimo vienam režisuotam kadru, C.-B. daro kadram po kadro, vos ne filmuoja ir atrenka tai, kas kompoziciškai tobula. Būdamas reportažinės fotografijos virtuozas, drauge sąmoningai vengė atsitiktinumo. Jis buvo vienas pirmųjų fotografijos ir piešimo sintezės meistrų – save net labiau lai-

Henri Cartier-Bresson. Akvilos kaimas, 1951

kė piešėju, idėmiai studijavo paveikslų kompoziciją. C.-B. norėjo pačiame gyvenime pamatyti paveikslus. Fotografija, anot jo – šokis, piešimas – meditacija. Ėjimas link idealios paveikslinės kompozicijos derėjo su išskirtiniu „netapybišku“ švarumu, iracionalaus emocinio chaoso vengiant atsisakyta spalvos. Gal net justų prancūzų racionalistinės tradicijos poveikis, ne vieną prancūzų intelektualą pastūmėjęs į politinę kairę (beje, C.-B. buvo privilegijuotas Sartre'o fotografas, fotografavo Kinijoje bei SSRS). Tačiau net būdamas kairiųjų žmogus, jis išlaikė tikrą ryšį su gyvenimu. Klasikiniame sovietiniame reportaže irgi siekta paveikslškumo, tačiau tikrovė ten patiria prievartą, dažnai tiesiog klasuojama, naudojama jos imitacija, net montažas. C.-B. kūriniuose, nepaisant rūpestingos kadru atrankos, išlieka gyvenimo žavesys ir pulsas, išsaugomas spontaniškumas ir netikėtumas. – A. L.

Vilniaus knygų mugė

Knygos vis dar perkamos, šiek tiek dėmesio tenka ir rašytojams. Tokią išvadą galima daryti pasibaigus Vilniaus knygų mugėi (2003 02 21–23). Šiomet jai buvo prikabinta skambi „Baltijos“ etiketė, tačiau kitų dviejų „brolišku respublikų“ stendai buvo blankūs ir menkai pastebimi. Pirkėjai tampa vis reiklesni ir taupesni – leidėjų svajonė apie tai, kad žmonės ieseitų iš *Litexpo* rūmų pilnomis kuprinėmis, vis sunkiau pildosi. Krenta net enciklopedinio pobūdžio leidinių paklausa, ką ir kalbėti apie grožinę literatūrą. Ilgai laukta žinia – lietuviškai pasirodė Joyce'o „Ulisas“, tačiau šis įvykis liko nepažymėtas: turbūt pačių leidėjų nuogaustaujama dėl vertimo kokybės. Šiomet sunku pasakyti, kas yra mugės „bestseleris“ – ažiotažas dėl *Visuotinės enciklopedijos*, regis, nuslūgo, o anksčiau kilusio istorinių knygų bumo pabaiga turbūt sietina su vis skurdėjančia praeities recepcija. Mugė vyko modernesnėje salėje nei pernai, daugiau plecto teko ir kultūriniais renginiais,

pristatymams bei iliustracijų parodai. Žymiausia iš kviestinių svečių – „rožinių“ romanų autorė madam Kubelka, jos draugijos nesibaidė ir solidesnį populiariosios kultūros tyrinėtojai. Išmoningai naudodamasis vokiškos greitakalbės fonetinėmis galimybėmis, eiles skaitė Michaelis Lentzas, kurio kalbos ritmą lietuvių ausiai adaptavo Parulskis ir Grajauskas. Nacionalinės literatūros lentynėlę prieš mugę papildė Ivanauskaitė, Čepaitė ir Parulskis savo leidėjų buvo be saiko aukštinauti, šį nekuklų spektaklį iš pasalų stebint aštriančiams kritikai. Nepasisėkė kiek subtilesnės akustikos reikalaujantys projektai. Aplinkos triukšmas puikiai tiko Pečiūros-Atsuktuvo pankams, tuo tarpu Kernagio gitara tai pasigirdavo, tai nutildavo. Kai paskutinę mugės dieną *Banchetto musicale* kartu su Narbutu pristatinėjo vagantų poezijos rinktinę *Carmina burana*, išpūdis buvo toks, lyg muzikantai griežtų geležinkelio stotyje: šurmuliuoja ratu slenkanti minia, kavinėje tarška padėklai, griausmingai aidi anonsų pranešėjos balsas, slopinantis giedamas eiles apie

greitai praeinančią jaunystę, meilę, vėną, kasmet grįžtantį pavasarį. Viešai nuskambėjo net naivokas klausimas: kodėl reikia mokėti už įėjimą į šią didelę parduotuvę? – M. Ž.

Jurgio Lebedžio skaitymai

Lietuvių literatūros ir tautosakos institute įvykę *Jurgio Lebedžio skaitymai* (2003 01 24), skirti jo 90-osioms gimimo metinėms, išskėlė Lebedžio reikšmę lituanistikai 1947–1970 m. ir jo aktualumą šiandieniniam lietuvių literatūros mokslui.

Pranešimus skaitė Sigita Narbutas, Rita Repšienė, Mikas Vaicekuskas, kalbėję Vanda Zaborskaitė, Juozas Girdzijauskas, Leonas Gudaitis, Albinas Jovaišas ir kt. dar kartą sutartinai pabrėžė, kad Lebedžio reikšmė lituanistikai neabejotina. Lietuvių raštijos, kaip tam tikros sistemos, supratimas, ypatingas dėmesys stilistikai padėjo pagrindus senosios Lietuvos literatūros tyrinėjimams. Kai kurie Lebedžio pradėti darbai, idėjos, samprotavimai duoda postūmį ir šių dienų literatūros specialistams. Pavyzdžiui čia gali būti lietuvių kalbos

XVII–XVIII a. LDK viešajame gyvenime tyrinėjimai, pastangos ieškoti priežasčių, lėmusių senosios literatūros pobūdį. Aktualus tebėra ir gyvenimo pabaigą pradėjęs formuotis naujas, priešingas tradicinei nuomonei (beje, gyvai dar iki šių dienų), Lebedžio požiūris į XVIII a. LDK katalikišką raštiją ir jos kalbą – ne neigiamas vertinimas, o mėginimas suprasti, atsizvelgti į to meto socialines ir kultūrinės visuomenės gyvenimo sąlygas.

Ar Lebedys „paseno“? Iš dalies taip. Ar jis šiandien tebeaktualus? Iš dalies taip. Vieni jo tekstai šiandien tikrai bus visiškai pasenę ir nebeaktualūs, nes atlikta naujų tyrinėjimų, parengta naujų šaltinių. Dalis tekstų beviltiškai sugadinta *anų laikų* ideologinio balasto. Tačiau esama ir tokių temų, kurių aktualumas jaučiamas iki šiol. Jos Lebedžio buvo palietos pirmo ir – kol kas – vienintelio, jose iškeltos tiems laikams radikalios mintys skatina šiandien toliau diskutuoti ir jas plėtoti. *Jurgio Lebedžio skaitymai* parodė jį esant patį tikriausią lituanistikos klasiką. – M. V.

Naujasis ŽIDINYS
AIDAI

KNYGŲ AIDAI

PRENUMERATA 2003 m.

ŽURNALĄ GALIMA PRENUMERUOTI
VISUOSE „LIETUVOS PAŠTO“ SKYRIUOSE
NUO KIEKVIENO NUMERIO. INDEKSAS 5063
VIENO NUMERIO PRENUMERATOS KAINA 4,80 LT
PRENUMERATOS KAINA METAMS 57,60 LT

UŽSIENYJE PRENUMERATOS KAINA METAMS
(ORO PAŠTU) \$ 50 (51 €)
ČEKIUS SIŪSKITE | REDAKCIJĄ ADRESU:
TILTO G. 8/3, LT-2001 VILNIUS, LIETUVA

KNYGŲ RECENZIJŲ ŽURNALAS
IŠEINA KETURIS KARTUS PER METUS
IEŠKOKITE LIETUVOS KNYGYNuose

UŽSIENYJE PRENUMERATOS KAINA METAMS
(ORO PAŠTU) \$ 20 (20 €)
ČEKIUS SIŪSKITE | REDAKCIJĄ ADRESU:
TILTO G. 8/3, LT-2001 VILNIUS, LIETUVA

„Lobizmas nėra kunigų ar vyskupų pareiga...“

RŪTA TUMĖNAITĖ

Katalikų santykiai su politika visada svyravo tarp meilės ir neapykantos. Vieni jų taip trokšta būti išrinkti į valdžios postus, jog meta į šalį savo religinę tapatybę, kiti taip bjaurisi politinės sistemos korupcija, kad atsisako balsuoti ar turėti ką nors bendra su politika. Taip vienas amerikiečių žurnalistas atsilies apie kai kurių savo tikėjimo brolių požiūrį į politinę veiklą. Tikėjimo ir politikos santykio problema yra sena kaip krikščionybė. Kristaus žodžiai apie duoklę Dievui ir ciesoriui jau daugiau kaip du tūkstančiai metų sulaukia pačių įvairiausių interpretacijų. Kaip turėtų politikoje elgtis katalikas, ypač jei jam lemta atsidurti priešakinėse tos politikos gretose? Ar jam laikytis dangiškuoju politikų globėju paskirto šv. Tomo Moro pavyzdžio ir likti ištikimam Bažnyčiai iki kankinio mirties, ar... eiti į kompromisą? Juk ne veltui politika vadinama „kompromisų menu“. Tačiau jei šiandien visi politikai katalikai Vakarų šalyse staiga imtų ir pasektų savo šventojo globėjo pavyzdžiu, kažin ar daug jų liktų gyvųjų gretose, mat problemos, su kuriomis jiems tenka grumtis kaip katalikams, yra tokios opios ir lemtingos, kad galima sakyti, jog nuo jų, kaip katalikų, tvirtumo priklausys jei ne viso pasaulio, tai pakankamai didelės jo dalies likimas. Kaip kitaip reikėtų suprasti sausio 16 d. Vatikano Tikėjimo mokslo kongregacijos paskelbtą „Doktrininę notą kai kuriais klausimais, liečiančią katalikų dalyvavimą politiniame gyvenime“? Juk pagrindinis „mūšio laukas“, kuriame katalikams politikams šiandien tenka paliudyti savo įsitikinimus, yra kova už gyvybę. Abortas, eutanazija, žmogaus embriono tyrinėjimai, klonavimas, manipulavimas genais – eksperimentų su gyvybe sąrašas nesustabdomai ilgėja, draug su tuo stiprėja ir mėginimai visa tai įteisinti įstatymais, krikščioniškojo mokslo supratimu, pažeidžiant patį švenčiausią – prigimties įstatymą. Pamažu nyksta ribos tarp gėrio ir blogio, jas pakeičia visuotinė toleranci-

ja viskam, teisėtas demokratinės santvarkos elementas – nuomonių pliuralizmas – imamas painioti su moraliniu reliatyvizmu, kur daugumos sprendimas tampa vieninteliu gėrio ir blogio matu. Ypač Europos kraštuose, kur dauguma gyventojų yra katalikai, bandoma tokio pobūdžio politinius debatus pateikti kaip ginčą tarp demokratijos šalininkų ir mėginančiųjų primesti visuomenei Bažnyčios mokymą. Vatikanui susirūpinimą kelia tai, jog ir krikščioniškų įsitikinimų politikai dažnai pasiduoda vyraujančioms nuotaikoms ir savo tikėjimą praktikuoja tik asmeniniuose dalykuose, tuo tarpu politikos reikalus traktuoja kaip tikėjimo ir sąžinės neliečiančią sritį. Tokiems Amerikoje sugalvotas net specialus terminas *cafeteria Catholics*, „švediško stalo katalikai“, iš visos krikščioniško mokslo visumos įsipareigojantys tik tiems dalykams, kuriuos išsirenka pagal savo skonį ir patogumą (pavyzdžiui, JAV sąjūdis už gyvybę atvirai kovoja su kai kuriais senatoriais, kurie skelbiasi esą *pro-choice* katalikai). Todėl Vatikano dokumentas pabrėžia, jog demokratinėje santvarkoje katalikai turi teisę ir pareigą balsuoti pagal krikščionišką sąžinę ir kad tokia nuostata neturi nieko bendra su politikai svetimu „konfesionalizmu“, atvirščiai, tik taip krikščionys gali prisidėti kuriant visuomenę, kuri būtų teisingesnė ir labiau gerbtų žmogaus orumą. Bažnyčiai priekaištaujama, kad ji savo skelbiamais moraliniais priesakais nepalieka apsisprendimo laisvės ir taip pažeidžia žmogaus teises, tačiau ar pagarba žmogaus gyvybei ir orumui bei noras juos apsaugoti prieštarauja bendram gėriui ir reiškia nepamatuotas pretenzijas? Vatikano paskelbtame dokumento komentare vokiečių kardinolas Joachimas Meisneris rašė, kad „Bažnyčios tikslas ir idealas yra ne teokratija, bet demokratija, kur gerbiama žmogaus gyvybė ir orumas bei siekiama bendro gėrio“.

Kad autentiška demokratija negali būti neutrali ar abejinga žmogaus gėriui, pripa-

žino ir patys katalikai politikai, komentavę jiems skirtą Vatikano laišką¹. O kadangi krikščionys gina tiesą apie žmogų, kuri išplaukia iš pačios žmogaus prigimties, jie tiesiog gina tai, kas gera visiems žmonėms, tad ragindami ir savo kolegas ginti tą gėrį, anaipol neverčia jų tapti krikščionybės išpažinėjais. Galiausiai viskas yra pačių katalikų rankose. Kol jie drovėsiai ar gėdysis savo tapatybės, tol ir kiti jų rimtai nepaisys, ir jų balso politikoje nesigirdės. Kol patys katalikai tarp savęs neišsiaiškina, kas pagaliau yra ir kas nėra tikrasis katalikiškas mokymas, tol jie nesulauks dažnai reikalingos agresyvesnės Bažnyčios paramos, apie kurią užsiminė vienas diskusijos dalyvių, senatorius iš Australijos Johnas Hoggas. Kita vertus, krikščionys politikai neturi pamiršti, kad Dievo vardo linksniavimas niekaip neužpildys išprusimo ir politinės kultūros spragų. Ten, kur susikirs politikų nuomonės žmogaus gyvybės klausimais, vien metafizika, net ir krikščioniška, negelbės, jei katalikai politikai nesugebės autoritetingai pateikti savo pozicijos, remdamiesi mokslininkų išvadomis. Lietuvoje kai kas irgi mena laikus, kai atsikuriant krikščioniškosios demokratijos partijai, jos gretas masiškai užpildė žmonės, kuriems bažnyčios lankymas automatiškai reiškė narystę partijoje.

Ar Vatikano notoje išdėstyti dalykai tinka ir Lietuvos situacijai? Kardinolas *Audrys Juozas Bačkis* komentavo naująjį dokumentą Katalikų radijo „Mažajai studijai“. Pokalbis įvyko šių metų sausio 24 d.

Jūsų Eminencija, ar perskaitėte šioje Tikėjimo mokslo kongregacijos notoje ką nors nauja, ko Bažnyčia iki šiol nebūtų skelbusi apie katalikus, dalyvaujančius politikoje? Į akis krinta gana įsakmus dokumento tonas, kokios galėtų būti priežastys?

Teisingai pastebite, kad toje notoje nieko nauja nėra, lyginant su Vatikano II Susirinkimo dokumentais ar enciklika *Christifideles laici* apie Bažnyčios ir visuomenės santykius bei katalikų dalyvavimą politiniame gyvenime. Šį dokumentą aš supran-

¹ ZENIT nuomonių forumai, 2003 02 02, 06, 17.

tu kaip aliarmo ar išpėjimo skambutį, raginantį katalikus politikus ir katalikus apskritai nepasiduoti aplink tvyrančiai apatijai ir aktyviau dalyvauti politiniame gyvenime. Tas dokumentas atliko savotišką dabartinės visuomenės reakcijų diagnozę: katalikai, ypač katalikai politikai, šiaudien labai dažnai atskiria savo asmeninį tikėjimo gyvenimą nuo politinės veiklos. Išsikerojęs individualizmas atsispindi ir politinėje veikloje. Pavyzdžiui, aš esu prieš abortą, bet politiniame gyvenime balsuoju už, nes dauguma visuomenėje taip mano, ir jei noriu būti išrinktas, privalau manyti kaip visi. Panašiai, girdėjau, būdavo anais laikais Lietuvoje: pavogti iš kaimyno – nuodėmė, o štai iš valstybės – ne. Dokumentas aiškiai parodo, kad prarajos negali būti, turi būti vientisumas.

Kitas dalykas – daug kalbama apie pliuralistinę visuomenę. Mes gyvena-

taip: ką nuspręs parlamento dauguma, tai ir bus nauja moralinė-etinė norma. Čia gal daugiau filosofinė, kultūrinė problema, nes atmetama tai, kas anksčiau buvo vadinama prigimties įstatymais, kuriuos visi atpažįsta. Taigi pabrėžiamas ir pavojus krikščionims politikams, kurie nebeieško tikrųjų vertybių, nebeginą žmogaus, jo orumo, šeimos.

Laiške įdomiai aptariama pasaulietiško sąvoka. Štai ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje pasakyta, kad mokykla yra pasaulietinė, tačiau kartais tas pasaulietiškas interpretuojamas taip, lyg būtų opozicija Bažnyčiai. Mes sutinkame, kad Bažnyčia ir valstybė savo sferose yra autonomiškos, tačiau tai nereiškia atskyrimo nuo pagrindinių etinių vertybių. Tuo tarpu šiaudien pasaulietiškas reiškiasi kaip laicizmas ta prasme, kad jau yra netolerantiškas kiekvienai idėjai, ateinančiai iš krikščiony-

nes, girdi, laisvas žmogus yra tas, kuris gyvena be Dievo ir pats sau nustato vertybes. Esą mokykla atskirta nuo Bažnyčios, todėl mokyklose negali būti mokoma tikybos. Ačiū Dievui, Lietuvoje pripažįstama tėvų teisė ugdyti vaikus pagal savo religinius įsitikinimus.

Bet šiaudien Europoje toks pasaulietiškas labai paplitęs. Pavyzdys – Europos žmogaus teisių chartija, iš kurios prancūzų socialistų prašymu buvo išbrauktas žodis „religinės vertybės“ ir paliktos tik „dvasinės vertybės“, o juk dvasingumas gali reikšti ir muziką, ir poeziją, bet ką. Todėl dar viena priežastis, dėl ko Vatikanas paskelbė notą šiaudien, yra ta, kad mes žengiamo į Europą. Atsibuskime, juk mes statome naują Europą, į kurią susieis milijonai žmonių, o mes norime visiškai išstumti tas humanistines ir krikščioniškas vertybes, ant kurių Europa išaugo.

Kardinolas Audrys Juozas Bačkis su prezidentais Algirdu Brazausku, Valdu Adamkumi ir Rolandu Paksu. 2003 02 26. ELTA

me demokratijoje, pripažįstame, kad turi būti nuomonių įvairovė, o politinėje srityje – sprendimų įvairovė. Tačiau Bažnyčia mato, kad tas pliuralizmas tiesiogiai painiojamas su moraliniu reliatyvizmu. Yra vos ne

bės ar Evangelijos. Aš, užaugęs Prancūzijoje, tai jaučiu labai gerai, nes Prancūzijoje laicizmas tiesiogiai nusistatęs prieš Bažnyčią: tik Bažnyčia ką nors pasakys, tuoj viskas bus atmesta kaip grynai konfesinė idėja,

Ar minėta nota taikoma labiau Vakarų situacijai, ar matote ir Lietuvoje konkrečių atvejų, į kuriuos tiesiogiai apeliuoja dokumentas?

Visų pirma nota skirta katalikų politikams, pašauktiems dalyvauti demokratinės visuomenės politiniame gyvenime. Ji tinka visų tautų politikams, ypač tiems, kurie kuria bendrus ES namus, kad jie pamatytų galimus pavojus ir Europos gyvenimą kurtų ant tvirtų krikščioniškų pamatų. Nors dokumentas skirtas labiau Vakarų politinės visuomenės diagnozei, tačiau ir mūsų krašte egzistuoja panaši situacija. Per mažai ir per silpnai yra girdimas katalikų politikų balsas, per mažai matome jų įtaką politiniams sprendimams. Aš kalbu ne apie tuos, kurie tik vadina save katalikais, tačiau nepriima arba nežino Bažnyčios nuostatų.

Mano manymu, Bažnyčios pareiga yra ugdyti sąžines, kad užaugtų krikščionių bendruomenė, turinti savo žmonių – savotiškų apaštalų politikos, visuomenės ir kultūros srityse. Tiems, kurie jau yra politikoje, patar-

čiau apmąstyti ne tik šį dokumentą, bet atsiversti ir šiandien aktualumo nepraradusią Vatikano II Susirinkimo konstituciją apie Bažnyčią šiuolaikiniame pasaulyje *Gaudium et spes*. Yra ir Bažnyčios socialinė doktrina. Kodėl gi jaunimas būreliuose negalėtų prisėsti ir pastudijuoti Bažnyčios socialinės doktrinos? Kodėl ji plačiau nedėstoma mūsų universitetuose, katalikų teologijos fakultetuose, religijų studijų centruose? Juk ši doktrina nėra konfesinis dalykas, ten pasakyta daug vertingų dalykų apie žmogų, taiką, teisingumą, lygybę, darbo apsaugą ir pan. Kai atsiras daugiau veiklių katalikų, tesiburia jie į partiją ar nebūtinai į partiją, svarbu, kad tikrai gintų savo principus, pamatines vertybes. O šiaip jau raginčiau žmones prisimti pilietinę atsakomybę ir eiti į politinį gyvenimą. Pastarieji rinkimai rodo, kad labai daug žmonių Lietuvoje neatlieka savo pilietinės, moralinės pareigos. Gal jie nesuvokia tos pareigos, gal nesupranta, kad gyvena demokratijoje, kur jų balsas yra svarbus? Man nusibodo girdėti politikų šnekas: ką hierarchai mano apie šitą ar kitą įstatymą? Ne man pasisakyti, ar tas, ar kitas įstatymas yra geras ar blogas, tarkim, kazino yra geras ar blogas dalykas. Katalikas jau žino, kokių pavojų kelia tokie dalykai, ir turėtų turėti savo nuomonę, o ne laukti, kad Bažnyčia oficialiai paremtų vienokią ar kitokią poziciją. Lobizmas nėra kunigų ar vyskupų pareiga. Turi užaugti tokia katalikų karta, kuri politikoje įgyvendintų humanistinius ir krikščioniškus principus.

Vėl sugrįžtame prie klausimo apie Bažnyčios įtaką Lietuvos visuomenėje. Štai vyskupai pabrėžė pareigą aktyviai dalyvauti rinkimuose, tačiau patys žinome, koks buvo rinkėjų aktyvumas. Tas pats ir kitais klausimais – Bažnyčia suformuluoja savo poziciją, o žmonės gal ir pritaria, bet didesnio poveikio vis vien nematyti...

Tai tiesa, bet ir apskritai kalbant,

Bažnyčios balsas šiandien yra per mažai girdimas: tik per „Mažąją studiją“, vieną kitą žurnalą ar laikraštį, bet iš didžiosios žiniasklaidos katalikai yra beveik išstumti. Tačiau ir mūsų balsas dar yra per silpnas, kad galėtume pramušti tą sieną ir turėtume savo nišą, todėl mūsų pareiga – ruošti žmones, ypač žiniasklaidai, kad galėtume laisvai ir kuo geriausiai perteikti savo žodį. Kalbant apie vyskupų priešrinkiminį laišką: kas jį matė, kas girdėjo? Gal kai kurie klebonai ir perskaitė jį savo bažnyčiose. O gal žmonės nereaguoja į mūsų balsą? Ko gero, mūsų visuomenė dar nepribrendo normaliai ir kultūringai diskusijai idėjų plotmėje. Tai nėra tik Lietuvos, bet ir visos Vakarų Europos problema.

Kiekvienas bendresnio pobūdžio dokumentas prašosi suaktualinamas. Ar manote, kad būtų tikslinga šios notos pagrindu Lietuvos vyskupams parengti kreipimąsi į politikus?

Aš labiau tikiu asmeniškais santykiais, pokalbiais su politikais ar jų grupėmis, kurie remiasi krikščioniško gyvenimo principais. Tokia veikla būtų daug reikšmingesnė už oficialų dokumentą, kuris jau paskelbtas ir bet kas gali jį pasiskaityti. Atskiro kreipimosi neįsivaizduoju, nes jis būtų suprstas kaip kišimasis į politiką. Manau, kad mūsų katalikams atėjo metas pabusti iš miego ir reikšmingiau eiti į politinį gyvenimą. ☒

Šeimos bastionas

PAULIUS SUBAČIUS

Ar kada kam šovė į galvą mintis, jog kur nors tolimame užjūryje Lietuva gali būti pirmiausia žinoma kaip kraštas, iš kurio kilusi Šventojo Tėvo motina? Būtent šiuo netikėtumu pasitiko Filipinai lietuvių delegaciją 4-ame Pasauliniame šeimų susitikime (2003 01 22–26)¹. Tačiau pakako vos kelių Maniloje praleistų dienų, kad dėmesys popiežiaus biografijos momentams imtų atrodyti natūrali labai plačios ir margos bažnytiškumo sferos detalė. Sferos, apie kurią bylojo ir pakylėti, ir visai buitiski dalykai – ypač nuolanki pasauliečių pagarba dvasininkams, nepaprastai gausus iš-

kilmingų pamaldų dalyvių skaičius², katalikiškais simboliais apipiešti ir rožiniais apkabinėti miesto autobusiukai – džipniai, su odą balinančio muilo reklamomis konkuruojantys gigantiški pakelės stendai, raginantys nė akimirka nepamiršti Dievo arba aukoti karitatyviniams Bažnyčios projektams. Lietuvoje dažnai be pagrindo priešpriešinama moderni / archajiška, dvasinga / davatkiška katalikybė. Filipinuose tokios perskyros apskritai neturi jokios prasmės.

Tenykštis supratimas, kas yra sakralu, o kas profaniška, pavyzdžiui, kaip dera elgtis per pamaldas, taipgi

¹ Patyrus, kad krepšinis, nepaisant kuklaus vidutinio filipiniečių ūgio, yra mėgstamiausias septynių tūkstančių salų šalies sportas, antroji Lietuvos atpažinimo etiketė – Sabonis – nustebino kur kas mažiau. Tie sutikti Manilos gyventojai, kuriems Lietuvos vardas nieko nesakė, nežinojo nė Švedijos, Lenkijos, Vokietijos..., o paminėjus Vidurio Europą bent

keli ištara – „a, tai ten tolyn už Rusijos“...

² Manilai priklauso gausiausios į pamaldas susirinkusios bendruomenės rekordas – 1995 m. per Pasaulinę jaunimo dieną Šventojo Tėvo aukojamose Šv. Mišiose dalyvavo 7 milijonai žmonių. Per šeimų susitikimo baigiamąsias pamaldas toje pačioje Rizalio parko Quirino estradoje buvo per 1 milijoną tikinčiųjų.

gerokai skiriasi nuo mūsų. Per beveik penkis šimtus Ferdinando Magelano pradėtos kristianizacijos metų filipiniečiai išlaikė nuostatą, jog Dievui garbinti ypač tinka šokis ir plati šypsena. Tad jais ir palydi svarbiausias Šv. Mišių dalis. Tačiau kitais požiūriais jie kur kas griežtesni už europiečius – net alinančiame karštyje nepamatysi maldininkės ar maldininko trumpesniu, atviresniu apdaru. Krikščioniški papročiai su atsivadavimu puoselėjami kasdieniame gyvenime, pavyzdžiui, visi vairuotojai žengnojasi kaskart prieš užvesdami variklį. O tai, jog šalies įstatymai netoleruoja skyrybų, abortų ir išvis beveik be išlygų atitinka Bažnyčios doktriną gyvybės apsaugos, santuokos bei panašiais klausimais, leidžia Filipinus vadinti tikėjimo bastionu labai plačia prasme.

Būtent bastiono ar forposto sąvokos dažniausiai minėtos bažnytiniuose sluoksniuose svarstant, kodėl Filipinai pasirinkti kas trejus metus nuo 1994 m. vykstančiam (dusyk Romoje

no evangelizacijos tikslu, atrodo per siaura. Daugeliu požiūriu vakarietiškai, ypač amerikietiška gyvenimo sandarą perėmę ir mėginantys ją gilinti Filipinai tradicinės šeimos tvirtumu lieka pavyzdys ir Vakarams, ir Rytams. Taigi jie – tolimojo jūrų kelio tarp sekularizuotos Europos ir Amerikos vidury „apsikasęs“ katalikybės bastionas. Prozelitizmo krikščionims priešiškame kontinente motyvą neigtų ir tai, kad viena iš trijų *Teologinio pastoracinio kongreso* – centrinio Šeimų susitikimo renginio – dienu buvo skirta ekumeniniam judėjimui bei tarpreliginiams kontaktams. Kelių kalbėtojų mintys, kaip tradicinės šeimos dorybės ir tarpusavio supratimas gali būti puoselėjamas net tuomet, jei vyras ir žmona priklauso skirtingoms religijoms ar vaikai nusprendžia pereiti į kitą konfesiją, ypač suerzino laicistus komentuotojus, kurie pasigedo panašios tolerancijos gėjų ir lesbiečių atžvilgiu³. Filipinuose veikia ir prieš Šeimų susitikimą protestavo feminis-

Filipinai kaip krikščionybės bastionas per Šeimų susitikimą iškilo dar vienu požiūriu – jie priešpriešinti artimiausiai kaimynei, komunistinei Kinijai. Ateistinio tikinčiųjų persekiojimo klausimas skambėjo kur kas aštriau, nei skundas dėl katalikiškų šeimų patiriamų sunkumų musulmoniškuose kraštuose. Pirmasis iš muzikinių intarpų, kuriais prasidėdavo kiekviena teologinio pastoracinio kongreso sesija, vadinosi „Kristus Azijoje, Kristus Kinijoje“. *Nekaltojo Prasiždėjimo akademijos* studentų atliktoje pantomimoje vaizduota, kaip besimeldžiančias mergaites užpuola velniai. Savo kailiu išgyvenusiems *blogio imperiją* nebuvo sunku atpažinti, ką simbolizuoja juodai raudoni pragaro personažai. Kinijos režimas vadintas priešiškiusiu krikščionims net komunistinių šalių kontekste. Pavyzdžiui, kongrese susipažinę su šeima iš Vietnamo, patyrėme, kad 5 mln. katalikų bendruomenė (6% visų gyventojų) šioje šalyje tvarkosi gana laisvai, daug tikinčiųjų išitraukę į atsinaujinimo judėjimą „Sutuoktiniai – Kristui“.

Prie Azijos šalių specifikos stabtelėjome ne atsitiktinai. Nors pavadintas pasauliniu, Manilos Šeimų susitikimas tokiu gali būti laikomas tik su išlygomis. Ir ne pati svarbiausia jų, jog 78 užsienio šalių delegatai tesudarė vos dešimtadalį iš penkių tūkstančių kongreso dalyvių. (Paraleliai suaugusiųjų sesijoms vykusiame *Sūnų ir dukterų kongrese* užsieniečių buvo dar mažiau: viduriniojoje amžiaus grupėje pora australų ir pora lietuvių vaikų buvo vieninteliai tarp dviejų šimtų filipiniečių.) Kur kas svarbiau, kad gerokai skiriasi iššūkiai, su kuriais krikščioniška šeimos samprata susiduria senajame žemyne ir sparčiausiu demografinio augimo tempu išsiskiriančioje Azijoje. Todėl kai tik svarstybos kryo prie konkretesnių problemų ir jų įveikos, kongresas ro-

Svarbiausia Filipinų viešojo transporto priemonė – džipnis su užrašu „Tikime Viešpatį“. Manila. 2003 01 23. Pauliaus Subačiaus nuotr.

bei vienas Brazilijoje jau buyusiam) Šeimų susitikimui surengti. Žiniasklaidos kartota prielaida, kad pasaulinis forumas vienintelėje krikščionių dominuojamoje Azijos valstybėje (83% gyventojų – katalikai, 9% – protestantai) buvo Vatikano inicijuotas žemy-

čių, seksualinių mažumų atstovų organizacijos, tačiau jų vadovai pripažįsta – Bažnyčios pozicijos pernelyg stiprios, idant pavyktų įregistruoti šalies parlamente kokį nors su krikščioniškais principais prasilenkiantį įstatymą⁴.

³ Žr. url: <http://www.proutworld.org/news/feb/20030205rom.htm>.

⁴ *Philippine Daily Inquirer*, 2003 01 26.

dėsi esąs skirtas santuokos padėties viename kontinente apmąstymui dalyvaujant stebėtojams iš kitų kraštų. Tokį išpūdį dar sustiprino ne kartą prasikišęs filipiniečių kalbėtojų pasididžiavimas, jog jų šalyje šeimos politika yra ypač krikščioniška, o šeimos labai tvirtos ir gausios. Iš tikrųjų ne daug valstybių turi atskirą konstitucijos skirsnį „Šeima“, – tai pabrėžė Filipinų aukščiausiojo teismo pirmininkas Hilario Davide jr. Tačiau beveik prikišamas raginimas sekti Manilos modeliu vargiai įkvėpė katalikus iš tų šalių, kur visuomeninė ir religinė situacija visiškai kitokia.

Trumpai ir supaprastintai apibendrinant būtų galima teigti, kad Europoje, Australijoje ir Amerikoje – tiek Šiaurės, tiek Pietų – didžiausia grėsmė tradiciniam šeimos modeliui yra kintantys žmonių įsitikinimai, vidinis nukrikščionėjimas. Azijoje šeimos krizę sukėlė iš šalies primestos, vakariečių finansuojamos agresyvios gimstamumo reguliavimo programos, ir prelegentai kaip lemiama nurodė valdžių „prolaifinė“ ar „antilaifinė“ nuostatą bei socialinių rūpestį dėl skurstančiųjų. Pastarasis motyvas ryškiai nusvėrė visus kitus, kai buvo prabylama apie situaciją Afrikoje. Vienos iš aštriausių kalbėtojų Kathrynos Hauwa Hoomkwapos pranešime buvo tiesiai pasakyta – ar daug verti subtilūs vakariečių svarstymai apie šeimos dydį ir tėvų pareigas, kai šimtai tūkstančių vaikų pasaulyje kasmet miršta iš bado.

Provokuojančių, naujus šeimos erozijos ir jos įveikos būdų aspektus iškeliančių kalbų nebuvo daug. Tiesa, išanginiame pranešime Manilos arkivyskupas kardinolas Jaime'as L. Sinas popiežiaus suformuluotą optimistinį renginio devizą „Krikščioniška šeima – Geroji Naujiena trečiajam tūkstantmečiui“ performulavo kaip klausimą – ar ji taps Gerąja Naujiena? Tačiau paminėti didžiausi skauduliai – skyrų infliacija, tos pačios lyties asmenų „santuokos“ – įvardyti toli gražu ne pirmą sykį. Kaip ir keliai katalikiškai šeimai stiprinti – ji

turi tapti svarbiausiu naujosios evangelizacijos taikiniu (Šventojo Tėvo legatas kard. Alfonso Lopezas Trujillo) ir šios evangelizacijos nešėja (kard. Crescenzo Sepe). Laterano universiteto rektorius vysk. Salvatore Fischella ragino atmesti idėją apie tradicinės šeimos destrukciją drauge pripažįstant šeimos modelio evoliuciją, bet nedetalizavo, kokios tos evoliucijos kryptys bei mastai išsitetų Bažnyčios mokymo ribose.

Į Šventojo Sosto kongregacijų prefektų kalbas atsiliepiantys įvairių šalių delegatų pasisakymai buvo iš anksto parengti – tokio masto renginyje negali tikėtis eksromptų, – todėl netikėtas mintis buvo galima suskaičiuoti ant vienos rankos pirštu. Bene labiausiai suintrigavo evangelizuotų iš Kenijos Andrew ir Jane Kiura kritika dėl daugelyje šalių inicijuojamų katalikiškų paauglių lytinio švietimo, rengimo santuokai programų. Jie teigė, kad tai liudija kapituliacinę Bažnyčios laikyseną, jos pripažinimą, jog šeima nebegali atlikti savo funkcijų. „Brandi krikščioniška šeima pati pajėgi vaikams perteikti santuokai svarbių dalykų patirtį, net ir natūralių šeimos planavimo metodų išmokyti, todėl reikia padėti tėvams ir seneliams, o ne steigti už šeimos ribų dirbtines jaunosios kartos ugdymo institucijas“, – kalbėjo sutuoktiniai Kiura.

Po kongreso svečius iš užsienio pasiskirsčiusios priėmė keliolika Manilos parapijų. Viena tokia grupelė buvo suformuota iš italų, lenkų bei lietuvių delegatų. Ir tuoj pasigirdo laki pasta – „tai juk trys popiežiaus tautos“. Šventojo Tėvo vaidmuo buvo išskleidžiamas komentuojant menkiausius Šeimų susitikimo momentus. Antai didžiausias Filipinų angliškas dienraštis pabrėžė, jog asmeniškai Jono Pauliaus II nurodymu į Teologinio pastoracinio kongreso programą paskutinę minutę buvo įtrauktas Krokuvos arkiv. kard. Franciszekas Macharskis⁵. Vargu ar pagrįstai, tačiau užkuli-

sių kalbose popiežiaus pasirinkimui buvo priskirta ir tai, jog šventiniame šeimų liudijimų vakare Europos vardu apie savo tikėjimo patirtį kalbėjo šeima iš Lietuvos. Televizijos tilto Manila – Vatikanas dėka Šventasis Tėvas stebėjo šį vakarą ir kreipėsi į milijonių Rizalio parke susirinkusiųjų minią, o visa tai dvi valandas tiesiogiai transliavo Italijos ir keliolikos kitų šalių

Procesijoje į bažnyčią nešama Santo Niño statulėlė. Jono Bosko parapija, Manila. 2003 01 25. Pauliaus Subačiaus nuotr.

televizijos. (Lietuvos žiūrovai per didžiausias nacionalinių TV žinias nepamatė nė pusės minutės reportažo.)

Minėjome, kad tradicinės šeimos situacija įvairiuose kontinentuose nevienoda. Tačiau Susitikimo delegatai iš visų pasaulio pakraščių pajuto tą pačią šeimos sampratą puoselėjančių, taip pat savo misiją suvokiančių katalikų sutuoktinių bendrumą. Gal paradoksalu, bet šį bendrumą padėjo išgyventi kontrastas tarp gana panašios – nepaisant kultūrinių skirtumų – šeimyninio gyvenimo patirties ir itin skirtingos, kur kas labiau nesutampančios religingumo raiškos bei

⁵ *Philippine Daily Inquirer*, 2003 01 22.

liturginės praktikos. Kitaip tariant, buvo situacijoje, kai šeimos jautėsi artimesnės vienos kitoms ne bendros maldos metu, o per pokalbius apie vaikų auklėjimą ir panašius dalykus. Ryškiausias savito, nelengvai svetimšalių priimamo religijos ikultūrinimo patyrimas buvo baigiamosios šv. Mišios, koncelebruotos maždaug tūkstančio dvasininkų. Paminėsime tik vieną momentą. Ižangos procesijoje paskui du šimtus vyskupų buvo įneštas Santo Niño, Vaikelio Jėzaus statulėlė, Filipinuose labiausiai gerbiamas šventas atvaizdas, kuri, kaip tikima, Magelanas padovanojęs jo pakrikšty-

tai Sebu salos valdovo žmonai. Apeigyneleje buvo paaiškinta, kad statulėlė įneša vienam iš Filipinų regionų būdingo ritualinio šokio *caracol* atlikėjai. Regėdami pagal valsfolkės melodiją smagiai linguojančius šokėjus su spalvotomis vėduoklėmis ir ant šokio žingsneliu trypčiojančių nešikų pečių smagiai krypuojančią statulėlę, delegatai europiečiai nesusitvardė ir reikšmingai žvalgėsi tarpusavy. Gal neblėstančios šypsenos bei traukte įtraukianti karnavalinė liturgija – Azijos krikščionių šeimų tvirtumo, milijonų lūšnyų gyventojų optimizmo laidas?

nio gyvenimo vietas ir nesibijo drumsinti vandens), kitur tvyro gūdi tyła: visiems viskas aišku, taškai ant „i“ sudėlioti ir tarsi nebėra ką pridurti. Tokio oficialaus sausumo ir kronikinio atpasakojimo dar esama kai kuriose „7 meno dienu“ publikacijose: lyg ir jauti, kad skaitomas straipsnis atitinka visus informacijos pateikimo kriterijus, bet jis neskatina reflektuoti – užuot komentavę, skaitytojai perbėga tekstą akimis, kartais spustelėdami mygtuką *Page Down*, ir tyliai išsiskirsto, t. y. spaudžia kitą hipernuorodą. Idomesnis atvejis: anoniminiai skaitytojai, pagauti įkvėpimo („didelis čia daiktas... ir aš taip paraščiau!“), imasi dekonstruoti spausdinamus tekstus (ypač poeziją), sulaukdami suirzusių autorių atsako. Internetinėse savaitraščių versijose paskelbus vieno rimtesnių jaunosios kartos poetų Lauryno Katkaus eilių pluoštelį, čia pat atsirado kažkieno ranka perdirbti ar parodijuoti tekstai, iliustruojantys *Copy-Paste* technologijos, dar besiformuojančios Lietuvoje, veikimą: tekstas priklauso visiems, tad autoriaus teisės ironiškai kvestionuojamos, tekstai tobuliami skaitytojų nuožiūra. Internetas, kaip kažkada tautosaka, – kolektyvinės kūrybos laukas. Na, poetas Katkus nuo tokio akibroko nelabai nukentėjo – išleido rinkinį „Nardymo pamokos“, kuriame įtvirtintas „kanoninis“ tekstas, be jokių paslaptingo anonimo-internauto „pagerinimų“. Jei eilėraščių rinkinys nebūtų pasirodęs, diskusija „kas geriau parašė“ grėstė užsitęsti. Spausdinta knyga, nepaisant technologinės pažangos, visuomenės akyse vis dar yra patikimesnė kultūrinės informacijos sklaidos priemonė nei virtualūs produktai.

Anksčiau nepratusius prie kibernetinės erdvės sąlygiškumo kankino nuolatinis netikrumo ir nepasitikėjimo jausmas: interneto nepačiūpinėsi, jo informacijos patikimumas – skelbėjo sąžinės reikalas. Pamažu fobijos sklaidosi, susiklosto nauja situacija: silpnėja komunikacinės grandinės ad-

Tekstas.lt: savo vietos ieškojimas

JONAS VAINEIKIS

Magiškas vaizduoklio švytėjimas

Sklaidant milžiniškos ir sveiku protu neaprepiamos interneto knygos lapus, tenka stabtelėti prie lietuvių literatūros tekstams ir kontekstams skirtų svetainių. Šiuo metu patogu rasti pagrindinius kultūros savaitraščius („7 meno dienas“, „Literatūra ir menas“, „Šiaurės Atėnus“) neišeinant iš namų, tik spustelint nuorodą portale www.culture.lt. Šitaip apie naujas knygas, parodas ir dailės tendencijas, muzikos įvykius sužino ne tik naujų technologijų gerbėjai, bet ir lietuvių kultūros vartotojai, pasklidę tolimiausiuose planetos kampeliuose. Bene įdomiausias reiškinys virtualiame kultūros pasaulyje – skaitytojų komentarai, parodantys, į ką dažniausiai reaguojama, kuo domimasi ir piktinamasi. Internetinės žiniask-

laidos etiketas ir garbės kodeksas dar tik formuojasi (nuolat išplieskia ginčai dėl lietuviškų raidžių rašybos ir pasirašinėjimo slapyvardžiais), gimsta ir išvirtintina šios specifinės bendruomenės žargonas (nepraustaburniams siūloma traukti pas „delfinus“, t. y. į labiau masinei auditorijai skirtus www.delfi.lt puslapius), vyksta dialogas tarp redakcijos ir skaitytojų (kai kada pereinantys į susierzintą žadėtu laiku nesulaukus eilinio numerio).

Besidžiaugiantieji kol kas nemokamos informacijos srautu gali įsitikinti, kaip veikia į viešą erdvę paleistas diskursas, ir aptikti tam tikrų dėsninųjų. Vienur skaitytojo išiveržimas į „svečių knygas“ ar komentarų skiltis išprovokuoja virtualias diskusijas (tai ypač pastebima „Šiaurės Atėnų“ puslapiuose; kyla įspūdis, kad šis savaitraštis aptinka jautriąsias kultūri-

resantas–kūriny–adresatas ryšiai. Internete galima rašyti vien sau, nesirūpinant, ar daug atrasi bendraminčių. Kita vertus, visus besiskelbiančius virtualioje erdvėje apnikusi slapta viltis, kad jie bus išgirsti ir suprasti, o puslapiuose, kuriuose palikta vietos „žmonių iš gatvės“ nuomonėms, autoriai gali tiesiogiai stebėti, kokią audrą stiklinėje gali sukelti nepavykęs jų tekstas (po „Literatūroje ir mene“ pasirodžiusio Ramučio Karmalavičiaus liūdno atminimo straipsnio apie Herkų Kunčių piktojų komentarų buvo daugiau nei 50). Pasaulinis tinklas – utopinė valstybė, kurioje nebūna problemų dėl honorarų, mokesčių, spaustuvų, nesupratimų leidėjų, nerangių knygynų, reklamos, šykštaus ketvirtosios valdžios dėmesio (o gal visų išvardytų faktorių stygiaus ar nesuderinamumo). Kiekvienas į viešumą paleistas žodis čia teoriškai gali sulaukti atgarsio, skirtingos nuomonės skatina prieštarauti. Interneto pasaulyje skaitytojas nustoja tenkintis vien blankoka komunikacijos adresato funkcija ir minties aštrumu ima lenktyniauti su skaitomų tekstų autoriais.

Žvilgsnį įrėmus į mirguliuojantį vaizduoklį, galima stebėti, kaip kartu su tobulėjančia kompiuterine technika gimsta nauji literatūros sąjūdžiai, veikia jaunoji literatūro kartą, atpratusi nuo plunksnakočio ir rašalo, apie save pranešanti klavišų kaukšėjimu. Jų kūryba matuojama nebe puslapiais, o kilobaitais, jiems nereikia braukyti, plėšyti sugadintų lapų – pakanka paspausti mygtuką *Delete* ir vėl rašyti: klaidos ir kalbos riktai tarsi išnyksta be pėdsakų, suklupus galima atsitiesti, įkurdinti tinkle naujausią nepavykusiu laikyto teksto versiją. Jų tekstas yra begalinis, jie žino niekad neišeikvosia visos kietojo disko atminties, ir ta begalybė jų negniuždo.

Gimę aštuntą dešimtmetį

Pažvelkime į jaunuosius kūrėjus kiek iš arčiau, nors siekius analizuoti kiekvieną jų atskirai kol kas riboja apžvalgos apimtis. Savo kūryba jie vengia išipareigoti bendruomenei: nors tarp jaunųjų esama tiek antiglobalistinio sąjūdžio aktyvistų, tiek laisvos rinkos šalininkų, asmeninės pažiūros kūryboje beveik neatsispindi ir yra nustumiamos į asmeninio sprendimo sritį. Visi jie pradėjo panašiai – gimę „brandžios“ sovietinės stagnacijos epochoje, debiutavo jau Nepriklausomybės metais, rimčiau eksperimentuoti su kalba ėmė studijuodami, juos veikė universitetinė lektūra, o jei ieškotume svarbiausios idėjinės atramos, turbūt visi keliai nuvestų prie Atviros Lietuvos fondo vartelių (pažymėtina, kad neretas studijavo tada, kai VU senas tradicijas atspindintys „kūrybos būreliai“ buvo išsivėpę ar nustoję egzistuoti). Tai saikingai apsiskaičiusi karta – klasikinės filologijos išmanymas (išskyrus gal tik Andrių Jakučiūną) ir supratimas apie visuotinės literatū-

Tai turbūt paskutinė karta, rusiškai skaitanti ir susikalbanti lengviau nei angliškai, nors ne vienas naudojasi kelionių ar studijų Vakaruose galimybėmis (antai Vokietijos patirtis svarbi Katkui). Reikšmingi šiai kartai buvo vieši poezijos skaitymai, surengti jau tais laikais, kai poezijos leidinių tiražai sparčiai krito, visuomenė staiga apkurto bet kam, kas priminė sudėtingesnę metaforą ar buvo panašus į eilėrašį. Pirmiausia virpančiais balsais skaityta bendraamžių publikai, ypač per VU „Filologijos rudens“ šventes, kur skaitovai pirmąsyk išgyvendavo viešai skelbiamos poezijos žodžio jaudulį ir patirdavo bohemiško gyvenimo vilionių. Nemaža jų dalis jau „suskaičiuoti“, minimi literatūros enciklopedijoje, kai kurie moka Rašytojų sąjungos nario mokestį, išleidę pirmąsias knygeles, net verčiami į kitas kalbas ir turi teisę laikyti save naujosios lietuvių literatūros „ambadoriais“ (pavyzdžiui, Frankfurto knygų mugėje pristatyta su jaunaisiais kūrėjais glaudžius santykius palaikančio ir jų užmojus moraliai skatinančio amerikietiško modernizmo jaunat-

viško „patriarcho“ Kerry Shawno Keyso parengta antologija *Six Young Lithuanian Poets*). Kažin ar galima kalbėti apie vieningą mokyklą, stilių ar vieną reikšmingą tekstų sutelktinę, kurią galima būtų įvardyti kaip jaunosios rašytojų kartos manifestą. Kritikai, įpratę viską lyginti ir rūšiuoti, nutiesė temų ir formos panašumą išryškinančias linijas tarp Tomo Venclovos ir Katkaus, Sigitos Gedos ir Gyčio Norvilo, Vytauto Bložės ir Mariaus Buroko. Įtakų laikas dar

nesibaigęs, nors nuvertinti šių poetų kaip epigonų irgi nevertėtų: postmodernizmo etiketas tiesiog reikalauja skolintis ir cituoti.

Šiuo metu jaunuosius kūrėjus, išsibarsčiusius po Lietuvą, pasirinkusius skirtingas darbo vietas, o neretai

Internetinis puslapis

ros procesus praėjusiais amžiais gan menkas, tačiau XX a. avangardas ir *undergroundas* neblogai įsisavintas, persmelkęs kai kurių kūrėjų gyvenimo būdą (gyvas pavyzdys – šiuolaikinės Lietuvos klajojantis poetas-vagantas, gatvės dainius Nikodemus).

ir neradusius sau vietos, liberaliosios demokratijos pasaulyje pasilikusius autsaideriais, sutelkia internetas. Tai bene svarbiausias jų susitikimo taškas, jei paliksime nuošaly atskirus pasirodymus, primenančius ankstesnių laikų Vakarų kultūroje madingus performansus, hepeningus (pavyzdžiui, parodomąjį rašymą ant sniego per „Literatūrinės sostinės žiemos“ renginį, „Poetinio Druskininkų rudens“ smagias kartų bendravimo pastangas). Paskutiniais mėnesiais nuolatine literatū užuovėja tapo svetainė www.tekstai.lt (ne visi jos „gyventojai“ priklauso šiai kartai – čia buvo gailėstingai priglauti ar savo apsilankymu šią „kūrėjų respubliką“ pagerbė ir kai kurie vyresnieji – Alvydas Šlepikas, Tomas A. Rudokas). Krenta į akis, kad svetainėje trūksta komentarų iš šalies, nors gal jiems tiesiog nėra techninių galimybių. Svetainės vinjetė – Leonardo da Vinci anatominis žmogaus gemalo piešinys; kūrėjai nuolat kalba apie idėjas „gimimą“, kalkėja ir klišėmis virsta poetiniai junginiai: *dainos gimimas* ar *milžinų pagimdžiūsi epocha...* Atėjimas į literatūros pasaulį – daug kam lemtingas ir drąsus biografijos įvykis, prilygstantis iniciacijai į dainių ir pranašų luomą. Ne tik žmogus ima ir pasijunta naujai gimęs kaip poetas – jo per bemiegę naktį sukurtas eilėraštis ar prozos tekstas taip pat gali būti vadinamas naujagimiu. Tik šis „vaikelis“ beveik nereikalauja globos ir dėmesio: jis gali būti gyvybingas ir tada, kai autorius-„gimdytojas“ jį bus seniai pamiršęs.

Biologinis gimimas paties gimstančiojo neprisimenamas, nereflektuojamas. Svetainės rengėjai teigia, kad su literatūros „kūdikiais“ yra kiek kitaip: jiems trūksta galutinės formos, jie nėra išsivystę iki galo ir turi teisę tokie išlikti. Galbūt kilniaširdis skaitytojas sutiks „prisijaukinti“, „išivaiškinti“ tekstus-naujagimius, kurių lengvabūdiškai atsikratę „tėvai“ (autorai) ir „pribuvėjai“ (redaktoriai). Jei nesutiks, tekstai neišsivystę – kai kurie iš jų net nesiekia kontakto su

adresatu, atrodo, lyg šie „kūdikiai“ būtų gimę negyvi arba kad vietoj aktyviai mus veikiančio teksto kažkas pakišo tuščiaavidurę vaškinę lėlę.

Autoriai tekstams negailėstingi: atlieka su jais bandymus, išardo ir nebemoka sudėti, skaldo sekvencijomis arba pamiršta bet kokią skyrybą. Atsklandoje skelbiama: „raides, žodžius ir tekstus galima suskaičiuoti, / ištartai, išgirsti, užrašyti arba perskaičiuoti / galima to ir nedaryti / nuo to tekstai nepasikeis / tekstai yra“. Svetainės „herbu“ pasirinktas gemalo atvaizdas – tai ir hermetiško užsidarymo šiltame ir saugiam savo pasaulyje, aptvertoje žaidimų aikštelėje archetipas. Kiek jaunieji autorai pritaiko seniai nuaidėjusio modernizmo, avangardizmo, estetizmo dėsnius, kiek bando išvengti vergiško epigonų likimo, nevykusiai mėgdžioja ar užsima tuščiais žaidimais, turės aiškintis ateities literatūrologai. Žodžių žaismo, žaidimo prasmėmis sureikšminimas nėra neturėjimo ką veikti išpaikintų šiandienos intelektualų išradimas: magiškas, su realybe nesusietas poetų ištarmes vertino senovės graikai, iki pat klasikinės epochos pabaigos tobulintas retorikos puošmenų, praturtinančių, kartais užtemdančių pirmines prasmes, menas, prisimintina ir Hanso Georgo Gadamerio estetikos studija „Menas kaip žaidimas, simbolis ir šventė“ – šiam mąstytojui, net ir labai stengdamiesi, neprilipdytume postmodernisto etiketės. Visi avangardiniai sąjūdžiai iki pat šių dienų „žaidė“ su gyvenimo medžiaga, pabrėždami savito žiūros tašką, kurį rinkosi autorius, reikšmę.

Anarchija, erotika ir kiti žaidimai

Postmodernistinio „žaidimo“ įrankiai – daug įvairesni, o pati teksto kova su kontekstu virsta kečo imtynėmis. Į areną paleidžiama viskas, ką tik galima ironiškai išjuokti ir sutriuškinti – tradicijos, taisyklės, moralės normos. Tekstas sukuria save ir sunaikina vienu mostu. Iš tikrųjų

tekstai nepasikeičia nuo to, kad kas nors juos skaito, tad ir pati jų vertė ar vieta reliatyvi. Pasaulis suvokiamas kaip visą laiką be užsikirtimų veikianti binarinių opozicijų švytuoklė: skaityti *vs* neskaityti, suprasti *vs* nesuprasti ir t. t. Naujoji generacija demonstruoja išmananti ankstesnių epochų palikimą, bet lygiai teisus bus ir teigiantis, kad interneto karta yra revoliucinė, anarchistinė, negatyviai nusiteikusi. Tradicijų dialogą ar mišrainę gali pajavairinti citatos iš mitologinio, religinio konteksto (tiesa, jos sterilizuotos, jų pirminis turinys kruopščiai išplautas): „Esu strėlė Sebastijono kraujyje / kaulinis pieštukas / išslydęs iš pirštų / nenuvaldomo rašymo berserko“ (Marius Burokas). Anarchizmas ir panika logikai lyg šešėlis seka paskui poetus jau beveik nuo romantizmo laikų. Paskutiniuoju dešimtmečiu tolstama nuo visko, kas galėtų būti blaiviai suvokiama – metamosi į keiksmų, narkotinių vizijų, smagaus „snukiadaužio“, kai net neaišku, už ką „gaunama į snukį“, verpetą. Ar daug atsiras ištvėrusių Manto Gimžausko poemos „Acid is sweet“ herojaus Tado Blindos, su antiglobalisto iniršiu besišvaistančio po planetą, sproginėjančių lietuviškų-angliškų riksmų laviną? Nesvarbu. Tekstas tiesiog yra, jis nepajudinamas, nebent išilaužėliai apkrestų interneto puslapį neišgydomais virusais...

Kaip įprasta jaunystėje, poetai šia galva puola į erotinių aistrų sukurį, nors ir suvokia, kad meilės motyvai – pavojingi: juk apie širdies slaptus virpesius prirašyta tiek daug anti-poezijos, kad šia tema sunku pasakyti ką nors šviežia, negirdėta, autentiška. Keista, bet apie meilę tenka kalbėti tik kaip apie šalutinę temą, dažnesnę moteriškos giminės atstovių kūryboje. Apie jausmus kalbama puse lūpų, kūniškumą pridengia puošnios, perregimos draperijos: „nepatiklus mano meilužis / kas rytą sugirdo / skysto aksomo / kad nesugundyto niekas / lūpų vynais“. Meilės žaidimai vyksta nelyginant teatro scenoje, kur pasidalijami vaidmenys, paskirstomos

naivią vaikystę primenančios kaukės: „žaisliukus išsitraukiam, pradėsime: // – jo – vienaragiai sidabro, / mano – banginiai dumblėti“ (Agnė Žagrakalytė). Toks žaidimas svetimas prozininkams, nors jie irgi lyg prisidengia kaukėmis (populiariausia – nevykėlio meilužio, degraduojančio Kazanovos), tik tų žaidimų taisyklės sunkiai apibrėžiamos: pavyzdžiui, Jakučiuonas „Laiškuose Katerinai“ lyg ir mėgina prisiminti epistolinio romano triukus – tiesioginį adresanto kreipimąsi į adresatą (kartu ir į skaitytoją), išsisiūnio, neartikuliuoto srauto formą, kurią galėtų motyvuoti nuoširdus rašančiojo meilės laišką susijaudinimas, intymios išpažinties situacija. Deja, ilgiau paskaičius, ši laisvai srovenanti teksto upė virsta neišbrendama klampyne, kurioje murdosi popieriuje gimę ir popieriniais likę personažai.

„Tekstų.lt“ vertimų skyrelyje greta muziejinių iškasenų (senovės indėnų poezijos ir *Malleus maleficarum*) puikuoja Ludvigas Wittgensteinas ir Samuelis Beckettas, nors daugiausia čia prikimšta rusų avangardistų ir šiaip alkoholikų tekstų, neapeinant net nacionalbolševiko Edičkos Limonovo ar kultinio animacinio filmuko „Ežiukas rūke“. Vertimai surinkti pagal seną principą „Ko mes nesimokėme mokykloje“, jaučiant stiprų pasipriešinimą viskam, kas dvelkia oficialumu, kanonu, vertybine atranka. Ar šie verstiniai eilėraščiai ir pro-

zos fragmentai naujai lietuvių kūrėjų kartai yra gero rašymo pavyzdys, ar tik dar vienas koziris absurdiškame žaidime, kurio laimėjimas – ką tik gimęs tekstas, neprisimenantis savo gimdytojų? Kol kas neatrodo, kad atidus Wittgensteino skaitymas būtų kaip nors paveikęs lietuvių literatūros „naująją bangą“.

Senamadiškas Jonas Aistis tvirtino, kad maišyti poeziją ir filosofiją – tas pats, kas bandyti suplakti aliejų su vandeniu. Bet jis nenujautė, kaip sparčiai bus kryžminami žanrai, metodai ir menai, kokių klonavimo operacijų imsis poetai, norėdami būti matomi, išsiskiriantys iš minios. Norvilas, sekdamas Gedos (gal dar Eduardo Mieželaičio ar Jurgio Mačiūno) grafinių-figūrinių eilėraščių „darymo“ technologijomis, apimtas ekstazės terlioja prirašytus popieriaus lapus, pateikdamas šį procesą kaip ciklą „Penktavėjis“. Dainius Gintalas rimtu veidu fotografuoja kaimo tapyklas, atpažindamas jose mažosios architektūros „šedevrus“. Tai irgi tekstai – kalbantys, reikšmingi, perskaitomi be vertėjo, vien remiantis savąja patirtimi. Kuo jie blogesni už literatūrinius?..

Aišku, į minimą interneto svetainę pakliuvo ne visi, kam tiktų atstovauti šiai kartai. Čia nesisvečiuoja ne tik jau minėtas Katkus, bet ir Neringa Abrutytė, Arnas Ališauskas, Marius Ivaškevičius, Darius Šimonis – gal

pritrūko laiko užsukti, gal nerado kelio, gal draugija pasirodė per prasta. Kelių į pripažinimą ir savęs realizavimo būdų būna įvairių, kartais net nebūtina pačiam rinktis, užtenka iškinti kitus (leidėjus, žiniasklaidą), kad esi vertas investicijų. Pasitaiko, kad komercinių leidyklų vadai išvelgia jauno rašytojo veide genialumo aurą ir tuoj pat pradeda jo adoracijos kampaniją. Tačiau stebuklo laukiama bergždžiai: jei literatas geba tik lieti beformes poetinės prozos akvareles, jokiais paskatinimais ar pagrūmojimais nepavyks įteigti jam, jog jis gabus ir, tarkim, istorinės epopėjos žanro rėmuose. Na, jei skatinimas būna pernelyg įkyrus, jei tampomasi po kūrybines laboratorijas ir tarptautines konferencijas, galop „būsimasis genijus“ atlyžta, ir ant leidėjų stalo su trenksmu krenta tokia knyga kaip Ivaškevičiaus „Žali“ ar teatro repertuarą įtraukiama silpnutė to paties autoriaus pjesė „Malys“: nori – verk, nori – juokis, tik neieškok čia gyvo žmogaus, personažo, kuris atrodytų lyg iš kūno ir kraujo, ir juolab nesiimk rimtai ir nuosekliai svarstyti apie istoriją. Ivaškevičiaus atvejis rodo, kad madingiausia laikysena istorijos atžvilgiu šiuo metu yra atsainus rankos mostas ir atlaidi šypsena: nieko neišmanau ir nesigilinu, net nesuprantu, kas jums nepatinka. Juk tai tik žaidimas, nejaugi nesuprantate? Tai juk tik tekstas... ❧

Jean Grondin
FILOSOFINĖS HERMENEUTIKOS ĮVADAS

Ši knyga išsamiai pristato filosofinę hermeneutiką nuo Antikos iki dabarties. Lietuviškasis vertimas atliktas iš antro pataisyto ir papildyto leidimo (2001).

Jeanas Grondinas – Monrealio ir Otavos universitetų profesorius, knygų apie Kanto, Heideggerio, Gadamerio filosofiją autorius, parolė naujausią studiją apie Gadamerį.

Prezidento inauguracijos prasmė

GINTAUTĖ LIDŽIUVIENĖ

Maždaug pusė Lietuvos gyventojų dėl vienokių ar kitokių priežasčių prezidento inauguracija nesidomėjo, tačiau mintis, kad kone visą dieną trunkanti ceremonija yra nereikalingas laiko ir pinigų švaistymas, daugeliui tautiečių turbūt atrodytų šventvagiška. Juk lietuviams reikia pompastikos. Tad kalbėsiu apie ką kita – apie inauguraciją kaip reginį, ritualą, atskleidžiantį tam tikrą Lietuvos įvaizdį ir pristatantį jos naujojo prezidento asmenybę.

Svarbiausiu, išliekamąją vertę turinčiu inauguracijos elementu laikomos kalbos, tačiau paradoksalu, kad inauguracijos reginys laikomas vos ne vienadieniu reiškiniu, jis iš esmės neanalizuojamas ir pamiršamas – bent iki kitos inauguracijos. Tačiau inauguracija nėra paprastas renginys, tai visų pirma ritualas, tam tikras pasakojimas, kuriuo ne tik pristatoma valstybė ir jos prezidentas, bet ir projektuojamas adresatas. Juolab kad lotyniškasis *in-auguro* reiškia „stebėti ženklus, spėti iš paukščių skrydžio; spėjant skleisti, pašvesti, įvesdinti“; inauguravimo ritualo atveju tai reikėtų ženklaish pranešti, perteikti prasmę (simbolių gausioje šiemetinėje inauguracijoje itin ryškus aspektas). Šį ritualą būtina analizuoti bent dėl keleto priežasčių – nes tai ir savimonės apraiška, ir jos ugdymas, nes jis tebeformuojamas, galiausiai – nes jame tebėra dalykų, jau nebeįsivaizduojamų politikų kalbose.

Mano tikslas – aptarti inauguracijos reginio prasmę, atkreipti dėmesį į problemiškas išgalinčio Lietuvos prezidento inauguravimo ritualo vietas, pažiūrėti, kaip tai, kas sakoma, dera su tuo, kas „rodoma“. Siekiu ne

tiesk detaliam išanalizuoti, kiek panagrinėti tam tikrus elementus, kadangi trečią kartą surengtose iškilmėse matyti progresas, ir jei ne vienas kitas nesusipratimas, gal jau ir būtų galima stebint „bent nepiktai šyptelėti: vis dėlto – Lietuvos prezidentas...“¹

Inauguravimo tradicijos

Prezidento inauguracija – iškilmingas prezidento įgaliojimų suteikimas. Ceremonija sietina su monarcho karūnavimo apeigomis (nors pastarosios taip nevadinamos), ji ženklina naujo vadovo darbo pradžią. Inauguracijos esmė – vienaip ar kitaip išreiškiamas valdžios perdavimas; dažnas, bet nebūtinai to palydovas – karinis paradas. Tolesnė pirmosios darbo dienos dienotvarkė – šalies tradicijų reikalas, kartu ir galimybė pademonstruoti naujojo prezidento skonį, jo stilių. Įvairių šalių vadovai savo darbą pradeda skirtingai: JAV prezidento inauguracija švenčiama ypač pompastiškai, o Prancūzijoje, pasirodo, nėra net žodžio tokioms apeigoms įvardyti, mat ten nėra „inauguracijos“ reiškinio. Prezidento darbo pradžia įforminama tam tikra kuklia, bet iškilminga ceremonija, kurios ašis – valdžios perdavimas: asmeninis dviejų prezidentų pokalbis ir valstybinių paslapčių perdavimas, patvirtinantis teštinumą ir demokratijos stiprumą; jokių oficialių visuotinai transliuojamų apeigų ten nėra (beje, pirmą kartą išrinkus François Mitterrand'ą, bu-

¹ „Vis dėlto – Lietuvos prezidentas...“: Virginis Valentinavičius kalbina Saulių Žuką, in: *Naujasis Židinys-Aidai*, 1995, Nr. 2, p. 155.

vo padaryta išimtis ir surengtos gana pompastiškos iškilmės). Veikiausiai būtent dėl analogijos su karūnavimu prancūzai nuo pat Prancūzijos Respublikos gyvavimo pradžios atsiskakė valstybės vadovo įgaliojimų suteikimo apeigų; matyt, dėl tos pačios analogijos prezidento inauguracija taip sureikšminama Lietuvoje ir kai kuriose kitose šalyse.

Šis sureikšminimas kelia papildomų uždavinių – mat, pasirinkus ne kuklią priesaikos davimo ceremoniją, o daugybės etapų inauguraciją, kuriamas sudėtingas ritualas, ir kiekvienas „pasakojimo“ „sakinyš“ turi būti prasmingas ir korektiškas, ne tik „gražiai atrodyti“, bet ir *reikšti* – ne kažką, net ne ką nors, o tai, kas numatyta, ką tu norima pasakyti. Tad ne veltui ilgą pompastiškų inauguracijų rengimo tradiciją turinčioje Amerikoje kiekviena inauguracijos šventė kaip nors pavadinama, taip nusakant viziją (įgyvendinimas – jau kitas klausimas).

Lietuviškas ritualas

Inauguravimo ritualas – simbolių veiksmų seka, kuria siekiama išryškinti ritualu atkuriamo įvykio teštinumą, gyvavimą ir kasdieniame laike. Kaip ir kitų valstybių, Lietuvos prezidento inauguravimo ritualu siekiama pabrėžti istorijos teštinumą (istorinės detalės: LDK laikų kareivių uniforma; Vytauto Didžiojo ordino grandinės teikimas; karinis paradas (su lėktuvais ar be jų) kaip tarpukario Lietuvoje; per pastaruosius dešimt metų suformuotos inauguracijos detalės), žemių vientisumą (vienaip ar kitaip minimi keturi Lietuvos regionai, miestų ir miestelių vėliavos), bent akimirškai sužadinti vienybės ir patriotizmo jausmus.

Visą lietuvišką inauguracijos ritualą galima laikyti tarsi sulipdytu iš dviejų dalių: pirmoji dalis, priesaika Seime, labiau „prancūziška“, dalykiška, joje svarbiausia – demokratinės valdžios teštinumas. Antroji dalis – labiau „amerikietiška“ (o gal tarpu-

kario Lietuvos?), nevienalytė ir prieštaringa, su pompastiniais elementais.

Šiomet iš esmės pakartota prieš penkerius metus vykusio prezidento Valdo Adamkaus inauguravimo ceremonija, taip patvirtinant ir įtvirtinant ritualą: iškilmingas Seimo posėdis (kadenciją baigiančio prezidento kalba, išrinktojo prezidento priesaika ir inauguracinė kalba, Seimo pirmininko kalbos, premjero kalba), Lietuvos ginkluotųjų pajėgų paradas (šiomet perkeltas iš Katedros aikštės į Nepriklausomybės aikštę ir papildytas kariniais lėktuvais bei sraigtaparniais), šv. Mišios už santarvę Arkikatedroje ir prezidento vėliavos pašventinimas, prezidentūros perdavimo ceremonija (prezidento vėliavos pakeitimas, kadencijos pabaigos ir kadencijos pradžios dekretai, didžiojo prezidento antspaudo perdavimas), inauguracinė naujojo prezidento kalba žmonėms, XVIII a. Lietuvos kariuomenės patrankos salvės (trys salvės už tautą, valstybę ir prezidentą pakeitė keturias ankstesnės ceremonijos salves už keturis Lietuvos regionus; šiomet keturi regionai buvo pagerbti fejerverkais vakarinio koncerto metu), prezidento susitikimas su premjeru, vakarinis pobūvis prezidentūroje ir koncertas su fejerverkais Katedros aikštėje. Keletas pakeitimų (karo lėktuvai, patobulinta naujojo prezidento vėliavos išskleidimo ceremonija, pakeistas salvių skaičius, inauguracinė sveikinimo daina ir kt.) ritualo esmės nekeičia, tai veikia naujojo prezidento portreto štrichai.

Rolando Pakso inauguracija išryškino keletą ja įtvirtinto (nes pakartoto) ritualo netolydumų, ne visai pagrįstų elementų, rodančių prezidento institucijos ir asmens lygmenų suliejimą.

Lietuvoje turbūt dėsninga (ir ne tik dėl to, kad prezidentas – vienintelis tiesiogiai renkamas vadovas), jog prezidento inauguracijos ceremonija apskritai sureikškina prezidentą kaip asmenį (pvz., ar per inauguraciją atsinešama, o baigus kadenciją išsinešama prezidento vėliava reiškia, kad tai – ne institucijos, o asmens, „vardi-

nė“ vėliava?). Deja, Pakso inauguracijos reginiuose šiuo požiūriu painios dar daugiau: vienas iš ryškiausių šiemetinės inauguracijos bruožų – asmeninio ir oficialaus lygmenų painiojimas. Prezidento žmona taip pat yra tam tikra institucija, kuriai numatyta tam tikra veikla ir oficialios pareigos. Tačiau ceremonijoje sureikškinant ne tik patį prezidentą, bet ir jo šeimą, susilieja oficialusis ir asmeninis lygmenys, o ceremonija ima panėšėti į karališkosios šeimos pristatymą visuomenei. Būtent taip tam tikrais momentais atrodė prezidento Pakso inauguracija (žinoma, tokių išpūdį dar labiau sustiprino „asmeninei gydytojai“ skirtas vaidmuo).

Tarsi savaime suprantamas, bet ne visuomet pagrįstas dažnos ceremonijos (ne tik inauguracinės) akcentas – lietuviškas stilizuotais tautiniais drabužiais. Nesu nusiteikusi prieš tautinį kostiumą, prilyginamą aukščiausios klasės vakariniam apdarui, tačiau susidaro išpūdis, kad lietuviškosios dažnai yra dekoras, kuriuo puošiamas nežinia kas ir nežinia kodėl (vakarietiškesnėje šalyje feministės, ko gero, jau būtų pareiškusios savo nuomonę). Galbūt jos ir džiuginia kieno nors akį, tačiau visiškai neaišku, ką jos simbolizuoja, pvz., klasicistinio interjero prezidentūros Baltojoje salėje „saugodamos“ stalėlį, ant kurio padėtas Vytauto Didžiojo ordinas. Ar jos simbolizuoja „Lietuvą“ (jei taip – tai kokią, ir ar to reikia, kai šalia trispalvė), ar tiesiog neharmoningai „puošia“ interjerą? O lietuviškas Arkikatedroje? Rituale niekas negali būti nepagrįsta, ypač simbolių naudojimas. Regioni-

niai (o ne tautiniai, abstraktūs) kostiumai labiau tiktų miestų ir miestelių vėliavų nešėjams (taip būtų ir autentiškiau, ir skoningiau).

Žodžiai ir simboliniai veiksmai

Taigi inauguravimo ritualas – valstybės suformuotas pasakojimas, kurį kiekvienas prezidentas papildė savais ženklais, atskleisdamas savo skonį, požiūrį į tautą, ne tik inauguracinėmis kalbomis, bet ir pačios ceremonijos elementais rodydamas prioritetus. Kalbant apie problemišką Lietuvos

Žmonės Rolando Pakso inauguracijoje. Vilnius, 2003 02 26. Tomo Vyšniausko nuotr.

įvaizdį inauguracijoje, įdomiausia, kad akcentuojamais simboliais rodoma visai kitokia Lietuva nei ta, kuri nuskamba kalbomis. Žurnalistai suskaičiavo, kad vienas iš dažniausiai Pakso ištartų žodžių buvo „Lietuva“. Kalbos, be abejo, buvo stipresnioji inaugura-

cijos pusė; kalbėdamas jis nusakė dabar susiskaldžiusios „savus“ ir „svetimus“, ateityje – sutarsiančios pilietinės Lietuvos visuomenės viziją. Tačiau ir šv. Mišiose už santarvę, ir visur kitur *pamatyti* galėjome tik prezidentui „sava“ – „lietuvišką katalikišką“ Lietuvą. Žinoma, dauguma Lietuvos gyventojų prisipažįsta esą katalikai (nevisai aišku, kaip pats Paksas, į klausimą apie religiją atsakęs „tikintis“, kai Adamkus atsakė „Romos katalikas“), tad katalikiškas akcentas nelabai stebina. Vis dėlto reikia prisiminti, kad inauguracija turi būti universali – kas būtų, jeigu Respublikos prezidentu būtų išrinktas netikintis (kas mažai įtikima) arba ne katalikas (pvz., rusas stačiatikis, kas labiau tikėtina) pilietis?

Gal kiek keista, bet iš anksto kritikuotas išplėstas karinis paradas simbolių veiksmų ir žodžių santykio požiūriu yra nepaprastai darni ceremonijos dalis. Karo lėktuvai ir sraigtasparniai, greitomis šmėkstelėję virš Vilniaus, buvo ne vienintelis karo pajėgų akcentavimas: prezidentas valdingu tonu pasakė trumpą, dalykišką kalbą kariams, taip ir žodžiais, ir veiksmais parodydamas, kad šiai sferai jis rengiasi skirti daugiau dėmesio nei ankstesni prezidentai. Karinės aviacijos dalyvavimas sukėlė daug ginčų, bet net jei jis ir išryškina asmenines prezidento ambicijas (ar nemaloniai primena situaciją pasaulyje), vis dėlto tai – visiškai pagrįstas ritualo elementas, ir ne tik todėl, kad prezidentas yra vyriausiasis visų karo pajėgų vadas ar kad taip pratęsiama tarpukario Lietuvos tradicija. Mat lėktuvai privertė visus pakelti akis, pažiūrėti į viršų, taip atverdami minėtą *in-auguracinį*, spėjimo iš ženklų matmenį (žvilgsnio nukreipimas aukštyn ypač gerai matomas dienraščiuose pateiktose inauguracijos nuotraukose, kuriose – ir galvas pakėlę prezidentai, ir vilniečiai ant kalvų).

Kadangi naujasis prezidentas yra laikūnas, šie karinės aviacijos ženklai kartu ir pristato jo asmenį bei tam tikrus jo politikos bruožus, taip tapdami talpiu simboliu. Bet tai – ne vienintelis (nors vienintelis pagrįstas ir vykęs)² karinis inauguracijos akcentas – omenyje turiu inauguracinę dainą, kurią dar aptarsiu.

Aukščiau aptariau „rodomo“ ir „nusakomo“ Lietuvos vaizdo neatitikimą, kitas, gal kiek komiškas simbolių veiksmų ir žodžių disonansas sunkiau pastebimas, mat viena jo dalis priklausė uždaram pobūviui. Daukanto aikštėje kalbėdamas apie patriotizmą, Paksas klausė: „Ar šiandien suvirpėtų jaunos širdys, jeigu moksleiviai savo klasėse staiga išvystų valstybės vėliava?“³ Atsakymas veikiausiai būtų neigiamas, tačiau pusiau juokais galima paklausti, ar virpėjo vakarinio pobūvio prezidentūroje svečių širdys jiems valgant Lietuvos kontūrų formos trispalvę puoštą tortą? Ir ar toks simbolinis judesys, net jei ir pusiau viešas, skatina jaunų širdžių virpėjimą?

Vienas iš ryškiausių ir kone tragikomiškas šiuometinės inauguracijos akcentas – specialiai ta proga sukurta daina, padovanota Lietuvai. Keistoka jau pati idėja, primenanti Amerikos ir Rusijos prezidentų inauguracijų pompastiką (JAV inauguracijos proga sukurta eilėraščių, Boriso Jelcino inauguracijai buvo sukurta odė), ir vėlgi – karūnavimą. Neaiški tos dainos paskirtis – ar ji turėtų tapti ir vėlesnių inauguracijų ritualo dalimi (bet juk turime puikius Prezidento fanfarus, be to, ji tam netinka, nes prieta tam tikrą santykį su visuomene), ar tai – tiesiog proginė, vienkartinė daina? Tačiau labiausiai stebina dainos žodžių pasirinkimas ir, žinoma, dainos vieta ceremonijoje: pirmieji žodžiai – „Nuaidėjo karo pabūklai / Gyva ir graži per stebuklą“ – nuskamba iškart po trijų senovinės patrankos salvių. Mažant nuosekliai ir ceremo-

niją suvokiant kaip vientisą, iš kalbų, judesių, muzikos ir veiksmų nu-austa pasakojimą, neaišku, ar garbės salvės buvo tie „nuaidėję karo pabūklai“ (jei taip – kodėl ir kokią grėsmę jie kėlė Lietuvai, kad ji „gyva per stebuklą“; gal tai – daug ginčų sukėlę karo lėktuvai, o gal – rinkimų kampanija?). Jei tai ne salvės – tai su kuo dabar buvo kariauta, kokia prasme apie tai kalbama šiandienėje Lietuvoje? (Vilijos Šulcaitės eilėraštis, tapęs dainos pagrindu, paimtas iš maždaug prieš trisdešimt metų išleisto rinkinio. Pats eilėraštis buvo dedikuotas sovietinei veikėjai Michalinai Meškauskienei.) Kakofoniją dar labiau sustiprina pasirinkti dainos atlikėjai – profesionalūs Nacionalinės operos solistai, kiek dramatiniai dainuojantys, švelniai tariant, sentimentalų dainą (ką ir kalbėti apie kitas detales, pvz., fonogramą, kadangi atvirame šaltame ore profesionalai nedainuoja). Ši daina – pats tikriausias lietuviško „Norėjom – kaip geriau, išėjo kaip visada“⁴ įrodymas, kai imamasi ko nors iki galo nesuformulavus idėjos. Tai ypač akivaizdžiai parodo inauguracijos dieną ne kartą transliuotas šios dainos vaizdo klipas, kur juodame fone tiesiog atplaukia ir nuplaukia rudenėjančios Lietuvos peizažai ir parašytos dainos žodžių nuotrupos... Ir ką tu norima pasakyti?

Ši daina, emocinė „neoficialiosios“ ceremonijos kulminacija, išryškina dar vieną aspektą – ritualo adresatą (sentimentalų? naivų?). Ar taip pradedamas ką tik užsibrėžtas darbas: „žadinti pilietinius jausmus, ugdyti patriotizmą ir tautinį orumą“⁵, ar tai – rinkimų kampanijos palikimas?

Inauguracija – šventė?

Kaip matome, šiuometinėje inauguracijoje itin gausu asmeninių ženklų. Jie iš tiesų pristato ir naujojo prezidento asmenybę, ir santykį su visuomene,

² Beje, vienas artimų prezidentui žmonių Gintaras Šurkus jį vertino kritiškai: „Oro pajėgų lėktuvai sostinės Nepriklausomybės aikštėje pasirodė 10 sekundžių anksčiau ne-

palankioje stebėti pusėje, prieš saulę ir ne tokia rikiuote, kaip įsivaizdavome“ (*Lietuvos rytas*, 2003 03 13).

³ <http://www.lrp.lt/one.phtml?id-3578>.

⁴ Pz., kad ir didžiojo kunigaikščio Gedimino paminklas Katedros aikštėje.

⁵ <http://www.lrp.lt/one.phtml?id-3578>.

istorija; tačiau kartu parodo jo stiliaus nevienalytiškumą: simbolinių veiksmų lygmenyje labiau išlaikomas tam tikras rinkimų kampanijos tęstinumas, o kalbomis parodomi ir stiliaus pokyčiai, beveik grįžtama prie įprasto pastarųjų metų politinio diskurso.

Asmeniškumas šiandieniam mene ir filosofijoje – vyraujantis reiškinys, mat tik mūsų pačių asmeninė patirtis mums gali būti prieinama. Tačiau politikoje tebėra svarbu skirti asmeninį ir oficialųjį, institucinį lygmenį – ne tik dėl to, kad pernelyg didelis asmeninio lygmens sureikšminimas tampa nepagrįsta aliuizija į „karališkąją šeimą“ ar „asmens kulto“ formavimą, bet ir dėl to, kad taip šeima tampa atvira visam politinės kasdienybės purvui.

Taigi inauguracija, o ne kukli įgaliųjų perdavimo ceremonija, suteikia galimybę ritualu ne tik parodyti demokratijos, istorijos ir kitų Lietuvai svarbių dalykų tęstinumą, ne tik pristatyti naujojo prezidento asmenybę ir prioritetus, bet ir modeliuoti pre-

zidento ir visuomenės santykį, simbolinėmis formomis interpretuoti Lietuvos dabartį.

Jau minėjau, kad prezidento sureikšminimas Lietuvoje turbūt dėsningas, galbūt dėsninga ir tai, kad iš valstybinių švenčių žmonėms mieliausia, atrodo, ne Vasario 16-oji ar Kovo 11-oji, o Karaliaus Mindaugo karūnavimo diena. Todėl kas penkerius metus kartojama prezidento inauguracija, kad skeptikai jos nelaikytų visišku laiko ir pinigų švaistymu, galėtų tapti Lietuvos žmonių švente – demokratinės valdžios tęstinumo švente (juk dabar jau vargu ar įmanoma inauguraciją pakeisti prancūziškuoju valdžios perdavimo variantu). Žinoma, sukurti ne tik išpūdingą, bet ir visiškai prasmingą, logišką ir korektišką inauguravimo ritualą – ne dienos ir ne poros inauguracijų darbas, bet tai nėra neįmanoma, tereikia aiškiai apsisibrėžti, *ką ir apie ką* norima tuo ritualu pasakyti, ir kritiškai įvertinti kiekvieną ritualo žingsnį. ❧

mia Ispanija ir Italija bei Vidurio Rytų Europos šalys. Karui atkakliai priešinasi Vokietija, Prancūzija ir Belgija, jam nepritaria daugumos Europos valstybių gyventojai. Tai panašu į Ronaldo Reagano sparnuotųjų raketų išdėstymo Europoje kovų *déjà vu* – milijoninės demonstracijos gina revoliucinę, socialistinę Sadamo Huseino vyriausybę nuo JAV imperializmo ir Izraelio sionizmo užmačių. Anuomet kairė neorganizavo demonstracijų prieš SSRS branduolinę grėsmę, dabar kairė nedemonstruoja prieš Sadamo socializmą. Kaip visada vandenį drumsčia golistinė Prancūzija, o Vokietijos užsienio reikalų ministras Joschka Fischeris yra abiejų kampanijų veteranas – Reagano laikais per antiraketinius protestus jis mušėsi su policininkais.

JAV ir Didžioji Britanija būtinybę pulti Iraką bando grįsti dorovine būtinybe nuversti žiaurų tironą, keliantį grėsmę savo pavaldiniams ir kaimynams, pirmiausia netolimam Izraeliui (apie strateginius Irako karo motyvus žr. š. m. *NŽ-A*, Nr. 1–2). Paryžius ir Berlynas priešinasi karui visais būdais, tačiau kiekvienas dėl savų sumetimų. Pasinaudodamas Iraku, Jacques'as Chiracas praktiškai bando kurti pasaulinę antiamerikinę sąjungą ir pretenduoja tapti jos vadovu. Pervilioti į savo pusę nuolatines JTO Saugumo tarybos nares Kiniją ir Rusiją – dar ne viskas. Per kovo pradžios vizitą Alžyre Chiracas tapo arabų gatvės didvyriu. Musulmonų pasaulio nereikia mokyti nekęsti Amerikos ir Izraelio, ir Alžyre Chiracas nė nebandė tramdyti šių aistrų, veikiau priešingai.

Kaip Izraelis neslepia, jog Irakas yra jo mirtinas priešas, taip ir Prancūzija neslepia, kad jai tai mažai rūpi. Galų gale Chiraco nuopelnai arabams seni. Antai 1975-ųjų balandžio mėnesį Huseinas Maskvoje nesėkmingai prašė SSRS vadovų padėti pastatyti branduolinį reaktorių. Tuometinis Prancūzijos ministras pirmininkas Chiracas turėjo mažiau skrupulų – per Sadamo vizitą Paryžiuje tų pačių metų rugsėjį jis pardavė Sadamui re-

Apie karą ir taiką

VIRGIS VALENTINAVIČIUS

Kariauti be prancūzų – tas pat, kaip medžioti elnius be akordeono.

(Normanas Schwartzkopfas, generolas, vadovavęs pirmajai Persų įlankos kampanijai)

Kai Reaganas buvo prezidentas, niekada nekildavo įspūdžio, kad jį motyvuoja fundamentalizmas – jis buvo išsiskyręs, jis dirbo Hollywoode. Bet šitas Georgas Bushas mums visiškai svetimas – kas antrą ar trečią sakinį cituoja Bibliją.

(Alainas Frachonas, *Le Monde*)

Prancūzai yra panašių į beždžiones neūžaugų padermė. Apskritai jie rengiasi ne geriau negu vidutinis Baltimorės gyventojas.

Teisybė, Paryžiuje galima sėdėti lauko kavinėje ir gerti kavą iš mažyčių puodelių, bet nesuprantu, kodėl tai yra stilingiau nei sėdėti viduje ir gerti iš didelių stiklų viskį.

(P. J. O'Rourke)

Jei tikrai vyksta civilizacijų karas, tai atrodo, kad dėl Irako Vakarų civilizacijoje prasidėjo pilietinis karas. Nors pernykštė JTO rezoliucija Nr. 1441 buvo priimta vienbalsiai, dabar Irako klausimu Saugumo taryba ir pasaulis susiskaldė. Per Atlantą skraido kaltinimai: „jūs – sūriaiėdės kapituliantiškos beždžionės“ – „o jūs – Teksaso kaubojai“ ir pan., ir t. t., ir dar stipriau, o epigrafinių citatų iš abiejų fronto pusių galima parinkti šimtus.

Sausio ir vasario mėnesiais susiformavo gana aiški takoskyra. Kariauti su Iraku rimtai besiruošiančias JAV be išlygų remia Didžioji Britanija, re-

aktorių ir urano. Irakas jau seniai būtų turėjęs branduolinę bombą, bet 1979 m. Izraelio agentai prie Tulono sunaikino du į Iraką plukdomus reaktorius, o 1981 m. Izraelio karo lėktuvai subombardavo Irako branduolinę jėgainę, kurioje veikė Prancūzijos pristatytas naujas reaktorius. Tame antskrydyje dalyvavo erdvėlaivyje *Columbia* žuvęs pirmasis Izraelio astronautas Ilanas Ramonas.

Viena Prancūzija būtų buvusi nedidelė problema, tačiau ją parėmė galinga Vokietija, kurios motyvai veikiausiai taip pat sudėtingesni nei profesionalus Fisherio pacifizmas. Schroederis priešinas karui Irake ne tik dėl balsų per rinkimus – nors praėjusį rudenį jis per plauką laimėjo pir-

JAV pirmenybę ir turi mažiau kantrybės tenkintis antraeilu vaidmeniu tarptautinėje scenoje. Adenauerio, Schmidto, Brando ir Kohlio Vokietija 50 metų buvo ištikimiausia JAV sąjungininkė Europoje ir be išlygų pripažino Vašingtono vadovavimą. Schroederis keičia kursą iš esmės.

Rusija veikiausiai negali patikėti savo laime – jau buvo pamiršusi Jevgenijaus Primakovo svajones apie daugiaašį pasaulį, kuriame būtų atsverta vienašalė JAV galia, ir štai – pačiai nepajudinus nė piršto, Prancūzija beveik baigia padaryti visą darbą. Kremlius netgi gali rinktis – prisijungti ar ne. Putinui labai patogiu laiviuoti tarp Europos balandžių ir Amerikos vanagų. Padėdamas Chira-

Popiežius Jonas Paulius II kelis kartus viešai ir primygtinai ragino Irako konfliktą spręsti taikiai, perspėdamas, jog karas yra nelaimė ir nukentės nekaltieji. Drauge Vatikanas atsiriboją nuo pacifizmo pripažindamas, jog karas yra kraštutinė priemonė, bet ją Irake taikyti dar anksti. Jei Bushas mano, jog Sadamo problemos išsprendimas padės sureguliuoti Izraelio ir palestiniečių konfliktą, tai Vatikano nuomonė priešinga – pirmiausia reikia spręsti būtent šį konfliktą. Tuo metu, kai šventasis Tėvas dėmesį sutelkė į dorovinius aspektus, Vatikano diplomatai pradėjo itin energingą vaju. Štai vasarį kardinolas Rogeris Etchegaray susitiko su Sadamu Huseinu ir ragino paklusti JTO. Pelenų dieną kardinolas Pio Laghi Baltuosiuose rūmuose susitiko su Bushu. Vasarį popiežius priėmė Irako ministro pirmininko pavaduotoją Tareką Azizą, JT generalinių sekretorių Kofi Annaną. Jono Pauliaus II perspėjimus dėl karo pavojų Vatikane pagarbiai išklaušė du pagrindiniai Busho sąjungininkai Europoje – britų premjeras Tony Blairas ir Ispanijos ministras pirmininkas Jose Maria Aznaras.

Lankydamasis Vilniuje, Šventojo sosto požiūrį labai aiškiai išdėstė Vatikano užsienio reikalų ministras arkivyskupas Jeanas Louis Tauranas. Populiarusis dienraštis *La Repubblica* šiame vizite išvelgė gilesnę prasmę: „Vatikano užsienio reikalų ministras, ką tik grįžęs iš Belgrado, vėl susikraus lagaminą ir kelias su slaptaja misija į Vilnių, Lietuvos sostinę, kur vasario 5 d. dešimt ekskomunistinių šalių, besiruošiančių stoti į Europos Sąjungą (vadinamoji Vilniaus grupė), paskelbė dokumentą, besąlygiškai remiantį Busho politiką“¹. Taurano žodžiais, Katalikų Bažnyčios pozicija dėl Irako dvejopa: Irakas privalo nusiginkluoti ir tam būtina išnaudoti visas diplomatines galimybes, o tarptautinė bendruomenė privalo išsaugoti vienybę, priimdama

Vatikano užsienio reikalų ministras arkivysk. Jeanas Louis Tauranas (viduryje) su ambasadoriumi prie Šventojo Sosto Kaziu Lozoraičiu ir Lietuvos Apaštalinio nuncijumi arkivysk. Peteriu Stephanu Zurbriggenu. Vilnius, 2003 03 04. ELTA

miausia Rytų Vokietijoje, kur stiprus sovietų laikais prigijęs antiamerikanizmas. Schroederio politiką irgi geriausiai nusako didesnio Vokietijos vaidmens siekimas. Tapęs kancleriu, jis jau kalbėjo apie troškimą padaryti Vokietiją „normalia“ valstybe, atsikračiusia praeities naštos. Tai nėra tik asmeniška užgaida – Schroederis simbolizuoja naują vokiečių politikų kartą, kuri nebesijaučia kalta dėl Antrojo pasaulinio karo, skeptiškiau vertina

cui ir Schroederiui atidėlioti karą, jis didina izdo pajamas dėl prieš karą išaugusių naftos kainų; padėdamas Bushui, užsitikrina savo dalį, kai po karo bus dalijamas Irako pyragas ir naftos kainos kris.

Po susitikimo Maskvoje su Schroederiu Putinas pakartojo, kad Rusija – už taiką, bet kartu išigudrino pareikšti niekad negirdėjęs iš JAV prezidento, kad tas norįs kariauti – Bushas, girdi, irgi norįs taikaus sprendimo.

¹ Politi, M., „Šitas karas yra nusikaltimas“, in: *La Repubblica*, 2003 02 25.

sprendimus dėl kraštutinių priemonių panaudojimo. Pasak arkivyskupo, „būtų labai blogai, jei tarptautinė bendruomenė suskiltų į viena kitai prieštaraujančias stovyklas: tai tik dar labiau padidintų tarptautinio terorizmo pavojų ir sukeltų pavojų musulmonų ir krikščionių dialogui“. Kitaip tariant, Vakarai skyla, o civilizacijų pilietinis karas – tikrai pavojingas dalykas.

Tačiau Irako diplomatinė kebeknė duoda ir netikėtų, šalutinių pasekmių – antai pasaulis sužinojo apie Vilniaus dešimtuką. Lig tol tik *BNS* pranešimuose egzistavęs darinys pakliuvo į spaudos antraštes po karinę Vašingtono politiką remiančio pareiškimo. Cituotoji *La Republica* žinutė veikiau pikantiška, bet Vilniaus dešimtukas tapo ir angliško Jeruzalės dienraščio *Jerusalem Post* vasario 21-osios vedamojo „Mūsų nauji draugai Europoje“ tema. Laikraščio redaktoriams patiko faktas, jog buvusiame sovietų bloke nebuvo antikarinė demonstracijų, kas esą patvirtina, jog kyla prieš terorizmą ir senosios Europos taikymo instinktus nusistačiusi naujoji Europa. Kai milijonai Vakarų europiečių demonstravo prieš genocidinio Sadamo režimo nuvertimą, Rytų Europos sostinių gatvėse tvyrojo spengianti tyla. Ji reiškia, jog Rytų Europa, kitaip negu Vakarų, supranta skirtumą tarp civilizacijos naikintojų ir gynėjų, – rašo *Jerusalem Post*. Laikraščio nuomone, tokio proamerikietiško bloko radimasis verčia keisti Izraelio ir diasporos žydų mąstymą, atsakyti įtarumo ir priešiško Vidurio ir Rytų Europai. „Lig šiol žydai į šį regioną žiūri per holokausto prizmę ir su nerimu stebi antisemitizmo atgimimą. Budrumas dėl antisemitizmo nepakenks, bet didžiausias pavojus žydams dabar yra sistemingas jų valstybės demonizavimas. Jei santykiuose su Vidurio ir Rytų Europa ir toliau vyraus holokaustas, prarasime potencialius sąjungininkus dabartinėje kovoje prieš antisionistų pastangas sunaikinti žydų suverenumą ir kolektyvinį saugumą. Štai

Belgija leidžia teismui teisti ministrą pirmininką Arielį Sharoną už tariamus karo nusikaltimus, tuo tarpu Vidurio Rytų Europos vadovai keliavo į Izraelį atgailauti dėl praeities, todėl atėjo laikas ištiesti ranką – Izraelis turi imtis iniciatyvos ir skatinti žydų tautos ir Rytų Europos susitikimą“, – ragina *Jerusalem Post* vedamasis.

Po susitikimo su Jonu Pauliumi II ir Blairas, ir Aznaras dievagojosi gerbią popiežiaus nuomonę ir padarysias viską karui išvengti – bėda tik, kad, jų nuomone, tai labai sunku padaryti dėl Sadamo užsispyrimo. Panašiai pagarbiai popiežiaus barimą kitados išklusė Billas Clintonas, kuris švelniai rauda ir paklusniai linkčiojo galva, kai per viešnagę Amerikoje Jonas Paulius II pamokslavo apie svetimoteriavimo nuodėmę. Kai Persų įlankos rajone sutelkta 300 000 kareivių, kas lieka Bushui, jei ne nuolankiai išklausti popiežiaus pasiuntinio nuomone, juolab kad prieš priimdamas savo tėvo bičiulį kardinolą Laghi, Bushas visą Pelenų dienos rytą tarėsi su vyriausiuoju kariuomenės vadu Tommy Franksu, gynybos ministru Donaldu Rumsfeldu ir kitais. Galime būti tikri, kad jie dorovės klausimų nesvarstė, ir negi kardinolui aiškinsi, kur kokie lėktuvnešiai plaukia. Vėliau televizijai *CNN* Laghi patvirtino, jog prezidentas kalbėjo nedaug. Korespondentui Wolfui Blitzeriui paklausus, ar dievobaimingasis Bushas nebandė jam aiškinti dorovinių Irako karo motyvų, kardinolas atsakė: „Ne, prezidentas nebandė man aiškinti Evangelijos – Evangeliją jam aiškinau aš“.

O štai vokiečiai... – įtariu, kad tokiomis aplinkybėmis jie elgtųsi kaip vienas vokiečių vienoje vengrų kilmės britų humoristo Georgo Mikeso istorijoje, kurioje aprašomas Anglijoje labai vertinamas brožas neprisipažinti, jog ką nors žinai ar supranti. Taigi Mikesas pirmuoju asmeniu pasakoja: vakarieniaujant vienas britas kalba apie Afrikos politiką ir nesėkmingai bando prisiminti, kaip vadinas „ta didelė sala šalia“ – turimas

galvoje Madagaskaras, kuris tuomet vadinosi Zanzibaras. Nors klausimą iškėlęs personažas – kolonijinis klerkas iš Kenijos – puikiausiai žino salos pavadinimą, jis niekaip nenorėjo jo ištartį – tai „blogas tonas“, girdi, nesaikingas išmanymas būdingas žemesniosioms klasėms. Norėdamas padėti mikčiojimu nuo atsakymo išsisukinėjančiam klerkui, Mikesas vos nepasielgęs netaktiškai, pradėdamas: „Ar ta sala kartais nesivadina Zan...“, bet, pajutęs žudančius pašnekovų žvilgsnius, staiga pasitaisė: „ehmmm, ar ta sala nesivadina Čekoslovakija?“ Pašnekovai teigiamais linkčiojimais įvertino gerą Mikeso išsiauklėjimą, o jų rūstybė nukrypo į vokiečių, kuris netašytai leptelėjo: „Tai juk Cancibaras“. Mikeso stalo kaimynas tyliai, bet nuoširdžiai pasipiktinęs apibendrino: „Vokiečiai ir liks vokiečiai“. Kaip kitaip suprasti Joschkos Fischerio išsišokimą Miunchene, girdi, jo neįtikino Rumsfeldo (beje, šio protėviai – iš Vokietijos) argumentai, kodėl reikia pulti Iraką?

Bet kuriuo atveju – ar nuomonės bus reiškiamos taktiškai, ar vokiškai – nėra abejonių, kad artimiausi įvykiai – Irako karas ir jo eiga, pasekmės Artimiesiems Rytams, kivirčas JTO Saugumo taryboje, Europos skilimas į seną ir naują – turės rimtų ir ilgalaikių pasekmių Amerikos bei Europos santykiams ir ES. Prancūzija kartu su Vokietija pajėgios palenkti į savo pusę Rusiją, ir ne tik Irako klausimu. Pasaulinės Chiraco vadovaujamos antiamerikinės sąjungos veikusiai nebus, ypač jei Bushui pavyks laimėti Irake ir šitaip dar labiau sustiprinti JAV pozicijas, kas labiausiai ir akina Chiracą priešintis. Tačiau per Irako karo stabdymą apčiuopta Prancūzijos–Vokietijos–Rusijos ašis, jei išliktų ir sutvirtėtų, nežada nieko gero ES, tiksliau, į ją stojančiai Vidurio ir Rytų Europai. Chiraco barimas dėl Vidurio ir Rytų Europos praleistos progos patylėti gali būti tik pradžia – kas bus, kai bartis ims Schroederis? O Putinas? ❧

Vengrija: depresijos pabaiga?

EGIDIJUS VAREIKIS

Kovo 15-oji – Vengrijos tautinė šventė. 1848 m. kovą prasidėjo vengrų sukilimas, tam kartui pralaimėtas, tačiau ilgainiui privertęs transformuoti Austrijos imperiją į Austrijos-Vengrijos valstybę, valstybę, kurioje Vengrija buvo kaip niekada istorijoje didelė, galinga, valdžiusi viską, kas bent truputį buvo vengriška. Vengrai tuomet įdomiai išsprendė politinę būvimo Europoje dilemą – užuot kovoje su Habsburgais, jie padarė juos savais ir per Habsburgus tapo tikrų tikriausia Europos valstybe. Tai XIX a. vengrų triumfas. Budapeštas tapo metropolija, pastatė gausybę triumfo paminklų ir net požeminių tramvajų, šiandien oficialiai vadinamą seniausiu pasaulio metro.

Austrija-Vengrija negyvavo ilgai, ji tiesiog nebetiko XX šimtmečiui: 1920 m. Trianono taikos sutartis atėmė daugiau kaip du trečdalius šalies teritorijos – viską, kas buvo bent truputį rumuniška, slovakikiška ar ukrainietiška. XXI a. pradžioje Vengrija grįžta į Europą kaip nedidelė, bet etniškai gana vienalytė valstybė, be didelių regioninės imperijos ambicijų – labai tinkama epochai.

1848 m. vengrai siekė nepriklausomybės nuo Austrijos, vengrų kalbos įteisinimo, kvietėsi į pagalbą visą Europą. Komunistai kovo 15-osios šventę uždraudė ir taip pavertė labiausiai vengrų mylima diena, simbolizavusią protestą jau nebe prieš Vieną, o prieš Maskvą. Prieš daugiau nei dešimtmetį ją vėl imta švęsti oficialiai, tačiau su lozungais, paradoksaliai priešingais nei užrašyti 1848-ųjų sukilėlių vėliavose – „daugiau integracijos, daugiau kontaktų su Austrija, daugiau dėmesio vengrams... užsienyje“.

Vengrai išgyveno viską, kas buvo skirta Vidurio Europai, savaip skausmingai, sudėję santykinai bene daugiau aukų nei kaimynai, tačiau išvengę Rumunijos bado bei Čekoslovakijos komunistų padlaižūniškumo po „Prahos pavasario“.

Prieš kelerius metus visą naktį ginčijomės su jau senstančiais jaunuju FIDESZ politikais dėl to, kas buvo Janosas Kadaras – gudrusis Vengrijos Sniečkus ar ankstyvasis Gorbačiovas, žmogus, ištikimas Didžiosios Kaimynės vasalas, neskubėjęs jos maitinti vengriška mėsa, ar žmogus, išsikovojęs galimybę istorinių ir geopolitinių depresijų kamuojamiems vengrams būti bent kiek savarankiškesniems. Galiausiai, svarbu rezultatas. Jis vadinosi guliašinis socializmas, toks vengrų gyvenimo būdas, trečiarūšio pasipūtimo šaltinis, o gal ir savotiška gėda – Vidurio Europos finliandizacijos atvejis. Vengrai gali sakyti, kad šiandienis sugrįžimas į Europą jau nebe pirmas, kaip ir lietuviams... Tik iki galo taip ir nesugrįžtama: kartą teko kovoti prieš Vienos valdžią, idant ši sugrįžtų, pripažinta kaip sava; sugadinti santykius su visais savo kaimynais, idant vėliau taptų jų gerbiami, galiausiai kažkaip suderinti savo ugrofinišką prigimtį su trokštamomis Europos realijomis. Na, bet ar ne Vengrija buvo ta šalis, kurioje 1989 m. vasarą Rytų vokiečiai ėmė „šturmuoti“ Vakarų Vokietijos ambasada, o Budapešto valdžios vyrai, užuot „palaikę tvarką“, išvažiavo karpyti spygliuotų vielų užtvaros Austrijos pasienyje.

Taip ir nesusitarėme, ar kadariškias

kolaboravimas su Maskva vengrus gelbėjo, ar stūmė į dar didesnę depresiją, kokių Vengrijos istorijoje, žinia, netruko. Kai kurie vengrai visą tautos gyvenimą Europoje vadina nesibaigiančia depresija, kartkartėmis liiguistai peraugančia į didybės maniją.

Budapešto Didvyrių aikštėje stovi paminklai visiems pripažintiems ša-

lies valdovams. Labai ne-lygių asmenybių galerija. Nuo pirmojo formalaus atėjimo į Europą iki dabartinio sugrįžimo praėjo tūkstantmetis. Dėl nežinomų priežasčių palikusi savo gyvenamuosius plotus tarp Volgos ir Kamos, ugrofiniška madjarų gentis atklydo prie Dunojaus ir į Karpatas, savitai baigdama „tautų kraustymosi“ procesą Vidurio Europoje, praktiškai sužlugdydama Didžiosios Moravijos valstybę, sudarkydama vientisą slavų arealą ir gerokai išgašdinusi germanus... Šv. Steponas (Ištvanas) 1000–1038 m. suvienijo atskiras žemes ir tautas į nepriklausomą krikščionišką valstybę, prieš tai vedęs Bavarijos kunigaikštę Gizele ir priėmęs krikštą. Vos ne kaip Jadvygą Jogailai... Geros dinastijos prasideda geromis vedybomis, baigiasi neplanuotomis mirtimis ir kariais. Klajokliškai genčiai gyvenimas Europoje, išispraudus Panonijos lygumoje, nelengvas, o dar spaudžiant azijietiška Osmanų ir europietiška Habsburgų imperijoms. „Egerio žvaigždžių“, haidukų ir „kapitonų tenkešų“ istorijomis vengrai gerokai išaukštino save juos pažįstančių ir nepažįstančių akyse. Kitaip negu lietuviai, vengrai pažįsta ir pripažįsta visą savo istoriją – ne tik laimėtus,

bet ir pralaimėtus karus, nevengriškai kalbančius valdovus ir nepriklausomybės praradimus.

Depresijos slėgiama tarpukario Vengrija galėjo atgauti savo šlovę tik bendradarbiaudama su ne itin geros reputacijos šalimis bei pati turėdama autoritarinį režimą. Pokario depresija išaugo į 1956 m. sukilimą, pareikalavusį per 2500 gyvybių ir per penktadalį milijono privertusi palikti šalį. Dar ankstyvesnis „gorbačiovas“, o gal ankstyvasis „dubčekas“ – Imre Nagy – nuteistas mirties bausme. Nagy vengriškai reiškia – didelis. Paminklas dideliui žmogui netoli šalies parlamento byloja, jog iš tikrųjų tai buvo žemo ūgio žmogelis šešto dešimtmečio inteligento skrybėliuku... Tačiau visada, būdamas Budapešte, stengiuosi aplankyti skverelį su natūralaus dydžio paminklėliu tam, kuris pabandė persitvarkyti, liko nesuprastas ir sunaikintas... Sekėju plejada pasirodė tik po gerų trejų dešimtmečių.

Vengrija – viena nedaugelio šalių, postkomunistiniu metu išvengusiu pirmalaikių parlamento rinkimų. Net ir netikėčiausios koalicijos sugebėjo išbūti parlamente visą kadenciją. Paskutiniai rinkimai, vykę beveik prieš metus, leido suformuoti jau kartą gyvavusią socialistų ir liberalų koaliciją. Politologijos dogmatikams tai atrodo tarsi niekaip neišvaiduojamas atvejis, tačiau juk realiame gyvenime viskas savaip... 368 vietų parlamente daugiausia vietų per 2002 m. balandį vykusiuos parlamento rinkimus laimėjo dešinieji: FIDESZ-MDF (Jaunųjų demokratų aljansas), gavęs 188 vietas. Pažymėtina, kad FIDESZ pagerino savo situaciją, bet... valdžios neteko. Vengrijos socialistų partija gavo visa dešimčia vietų mažiau, tačiau pergale jiems atnešė vadinamieji liberalai, surinkę vos 19 mandatų. Vengrijos politinė scena savitai apsisvalė, išbraukdama net ir garbingą praeitį menančias partijas, tokias kaip smulkieji žemės savininkai, demokratinis forumas ar „Tiesos ir gyvenimo partija“. Politinė scena, su-

daryta iš konservatorių, liberalų ir socialistų, liko visiškai „švari“ – vos ne idealus europietiškas atvejis.

Šalis vis dėlto pasirodė beveik nesusitaikomai politiškai pasidalijusi. Kairieji solidžiai laimėjo sostinėje ir šalies Rytuose, o dešinieji triumfavo Vakaruose, turtingesnėje, katalikiškesnėje šalies dalyje. Dunojus skiria ne tik Pešta nuo Budos, skiria ir kairuosius nuo dešiniųjų. Kairieji vykusiai išnaudojo savo „socialistinę“ orientaciją, ir net tylomis šnabzdėjo lozungą – Vengrija vengrams, garsiai sakydami, jog neseniai priimtas įstatymas teikti preferencijas vengrų diasporos atstovams yra viena didžiausių dešiniųjų istorinių klaidų. Rumunai ir slovakai laiko tai kišimusi į jų respektabilių valstybių vidaus reikalus. Grįžtant į Europą, tokie nacionalizmu paspalvinti kivrėnai labai nenaudingi.

Kairės–liberalų koalicija, tiesa, nevirta, bet... pragmatiška, gal ji ir išsilaikys, juolab kad buvo valdžioje 1994–1998 m., ir, nepaisant prognozių, dirbo palyginti gerai. Dešinieji, pabandę gąsdinti tautą neva nešvaria premjero praeitimi ir santykiais su KGB, nieko gero nepešė. Kad ir kokia būtų senų – tikrų ar menamų – nusi kaltimų senatis, kagėbistinė praeitis *de facto* nelabai ką domina. Ne politinės švaros idealai svarbiausi.

Panašiai kaip ir lietuviai, pastaruosiu metu vengrai suskato rūpintis savo šalies ir tautos įvaizdžiu. Sociologų tyrimai nenudžiugino. Statistinis vengras tebėra kompleksuotas, išpraustas kažkur tarp rusų, austrų, turkų, persekiojamas savižudybės sindromo, jaučiąs kompleksą rumunams ir slovakams, kurie šiandien neretai priimena vengrams, kur jų tikroji vieta; gausu sovietinio mąstymo relikto. Ne galingos Habsburgų valstybės dalis, o veikiau maža ir gana provinciali valstybėlė. Vengrai ima verksti, kaip apverktinai atrodo jų šalis po to, kai nebeliko pasididžiavimo objekto – guliašinio socializmo.

Dar liūdniau nuteikia bandymas patirti, kaip šalis regima užsienyje.

Budapešto universiteto sociologų teigimu, vengrai vakariečiams vis dar atrodo kažkokie pusiau „azijatai“. Tipiškas vengras – gatvės prekeivis, Budapešto centre bandas apkvailinti užsienietį, nesąžiningas taksistas, „juodo darbo“ nesibodintis nelegalas... Sociologų raportas teigia, kad Vakarų žurnalistai, rašantys, kalbantys ir rodantys Vengriją, daug noriau ir nekritiškiau cituoja opozicinę ir geltonąją spaudą, marginalinius politikus. Vakariečių interpretacijos šališkos ir „pritemptos“, jų verdiktai neginčijami. Vengrija atsilikusi ir nesugebanti... tai gali teigti kiekvienas vakarietis, tačiau vengras to niekada negali pasakyti apie, pavyzdžiui, Portugaliją. Niekam nedraudžiama postringauti apie vengrų antisemitizmą, ekspremjero fašizmą, azijietišką fariziejškumą, sovietinius reliktus ir t. t.

Asmeniškai patyriau, kad ir rimtos vengrų institucijos prisideda prie tokio įvaizdžio formavimo. Ruošdamasis į Budapeštą, prieš mėnesį su kvietimu ir renginio programa gavau taip pat tekstą su patarimais be būtinio reikalo nekeisti pinigų gatvėje, naudotis tik tekste nurodytų firmų taksi automobiliais, vengti atsiskaitymų kreditinėmis kortelėmis mažesnėse krautuvėlėse ar kavinėse, nutilusiose nuo miesto centro, su kurių savininkais sunku susikalbėti vokiškai ar angliškai. Suprantama, kad gavus tokią „instruktažą“, imama manyti, kad tie vengrai dar nėra tikra Europos tauta.

O daug kartų kritikuoti šmaikštūs žurnalistai kalba, kad jei ugrofiniškos prigimties vengrai šiandien – viena europietiškesnių Vidurio Europos tautų, – tai kodėl tokia kada nors netaps Turkija? Vengrai pasiaukojamai gynė Europą nuo Azijos, tai kodėl negalės to daryti ir Turkija? Tad su vengrais verta paeksperimentuoti, leidžiant jiems dar kartą „grįžti“...

Seniausias pasaulio metro uždaro duris ir juda po žeme išilgai vienos didžiausių Budapešto gatvių. Gal į Europą? Su visa Vengrijos šlove ir depresijomis. ❧

Adomaitytė, Gintarė, *Apie palaimintą Jurgį Matulaitį. Kelio dulksės, baltos rožės*, Marijos nekaltojo prasiidėjimo vargdienių seserų vienuolija, 2003, 111 p. [dail. Marius Žalnieravičius]

Ši kukli nuotrupinės eseistikos knygutė (su malda prašant palaimintojo užtarimo ir jo gyvenimo įvykių chronologija) pranoksta vien moksliviams skirtą mozaikinę kelionę per palaimintojo Jurgio gyvenimą. Ji primena gausius tarpukario Lietuvos leidinius apie „pasiryžėlius ir laimėtojus“, bet išsiskiria šviežesne kalba (suklusti verčiantys kai kurie skyrelių pavadinimai), meniškumo atšvaitais, o tarp pasakojimų apie Matulaitį – jo, kaip kovotojo su savo silpnybių slibinu, portretu. Gal taip bus pradėtas šiuolaikinis Lietuvos Bažnyčios šviesulių pristatymas?

Gediminas Mikelaitis

Asadauskienė, Nelė, *Kiškų giminė LDK XV–XVII a. (genealoginis tyrinimas)*, Vilnius: Vaga, 2003, 390 p.

Pirma Lietuvoje išsami vienos didikų giminės istorijai skirta studija. Tradicinio genealoginio tyrinėjimo pavyzdys, skirtas Kiškų istorijai XV–XVII a. ir daugeliu atžvilgiu iš esmės papildantis mūsų žinias apie šią giminę. Vis dėlto monografijoje nemaža faktinių netikslumų – pareigybių chronologijoje, identifikuojant asmenis; kartais kurioziškai rekonstruojami istorinėje literatūroje nusistovėję vardai – Gedigoldas, Rumboldas (jei tai sąmoninga strategija, tuomet reiktų nuosekliai – Gaštoldas ir t. t.). Korektiškai pristačiusi sudėtingą ankstyvąją giminės istorijos tarpsnį ir suformulavusi giminės vardo kaitos problemą, autorė, deja, nereflektavo intriguojančių giminės sampratos pokyčių, kai Strumilos virto Kiškomis.

Rimvydas Petrauskas

Dapkutė, Daiva, *Lietuvių išeivijos liberaliosios srovės genezė: politiniai – organizaciniai aspektai. 1945 m. – šeštojo dešimtmečio pabaiga*, Vilnius: Vaga, 2002, 312 p., 16 iliustr. lap.

Iš tiesų moksliskai, sklandžiai parašyta knyga – apžvelgta plati bibliografija, daug archyvų, šaltinių, atsiminimų, laiškų, smulkmeniškai narpliojamos organizacinės peripetijos, iš principo išlaikomas objektyvus kritiškumas. Prieš akis – tikrai išsami ne tik liberalų, bet ir visos išeivijos visuomenės raidos panorama, kurioje išklojami ir kultūrinio liberalizmo privalumai (daugiausia Kavalis ir kt.), ir politinis liberalų pasipirtukas – antiklerikališkumas, neateitininkiškumas. Tad leidinys – gera dirva gilesniems, ideologiniams ir pasaulėžiūros išeivijos tyrinėjimams, nors kai kur aiškiai trūksta liberalizmo kritikų (bent Girniaus, Ylos) argumentų paaiškinimo.

Gediminas Mikelaitis

Erikson, H. Erik, *Jaunasis Liutėris: psichoanalitinė istorinė studija*, iš anglų k. vertė Kipras Šimulynas, Anita Kapočiūtė, Vilnius: Alma littera, 2003, 296 p.

Didžiųjų asmenybių vaidmuo istorijoje nebūtinai siejamas su politine veikla ar karo žygiais. Žmogaus istorija – tai visų pirma dvasios ir prasmės istorija. Apie tai byloja garsus amerikiečių psichoanalitikas, studijoje apie Reformacijos pradininką taikydamas savo paties sukurtą ir išplėtotą „identiteto krizės“ teoriją. Knyga parašyta vaizdžiai ir įtaigiai, o Liutėris čia – ne froidistine terminologija aprašytas biologinis padaras, bet platus socialinis ir kultūrinis reiškiny.

Eligijus Raila

Ivanauskaitė, Jurga, *Kelionių alchemija*, Vilnius: Tyto alba, 2003, 320 p.

Eklektiška knyga, kurią sunku priskirti dailiajai literatūrai, tačiau skaitymas nesužadina atmetimo reakcijos. Atsivertus kelionių išpūdžius, užlieja su klaidomis rašomų vietovardžių ir pavardžių tvanas. Retkarčiais lyg yla iš maišo išlenda vaikiška panieka Vakarams ir kiekvienoje dulkelėje slypinčio dvasingumo paieškos. Kaip ir visoje autorės kūryboje, čia keistai dera rūpinimasis sielos švarumu bei skonėjimasis jusliniais malonumais, koketiški prisiminimai apie gašlūnus gerbėjus bei įvadas į „angelologiją“. Žinios apie lankomas vietas surinktos iš kelionių vadovų, užrašai apie pasaulio virtuvės ekstremalumus (keptos žiurkės, voras picoje) pagrįsti asmenine patirtimi ar bendrakeleivių pasakojimais. Dar į knygą spraudžiama budistinė išmintis ar veikiau jos interpretacija, priderinta prie *Stiliaus* ir *Cosmopolitan* peršamų meditacinių praktikų.

Manfredas Žvirgždas

Joyce, James, *Ulisas*, iš anglų k. vertė Jeronimas Brazaitis, Saulius Repečka, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003, 415 p.

„Ulisas“ kelią pas lietuvių skaitytojus skynėsi sunkiai, mat tai vienas sunkiausiai išverčiamų romanų (darba kiek palengvina nebent tai, kad visi teksto sunkumai specialistų jau išanalizuoti ir iškomentuoti). Sunkią vertimo istoriją liudija dviejų vertėjų pavardės. Pirmajam, kurio versti „Uliso“ fragmentai jau gerą dešimtmetį publikuoti periodikoje, užteko entuziazmo išversti visą romaną. Bet redaktoriui, ėmusiam taisyti vertimą, dirbti teko tiek daug, kad jis tapo antruoju vertėju. Rezultatas geresnis, negu galėjai tikėtis, bet galimybių tobulinti dar nemaža. Gaila, kad šio darbo nesiemė Povilas Gasiulis, meistriškai išvertęs kai kuriuos Joyce'o kūrinius.

Laimantas Jonušys

Le Goff, Jacques, *Viduramžių vaizduotė*, esė, iš prancūzų k. vertė Diana Bučiūtė, Vilnius: Alma littera, 2003, 416 p.

Jacques'o Le Goffo esė rinkinys skirtas Viduramžių stebuklams ir sapnams, laikui ir erdvei, socialinėms realijoms ir ideologiniams kodams, visam tam, kas telpa erdvoje vaizduotės sąvokoje. Lietuvos skaitytojas gaus puikią progą susipažinti su galingo Prancūzijos istoriografijos kalvio dirbtuve. Kaip pasakų kalvis – dviprasmiška būtybė, taip ir Le Goffo asmenybėje dera griežtas mokslininkas ir sparnuoto žodžio meistras. Paminėtinas paskutinis knygos skyrius – „Politinės antropologijos link“, – kuris yra tikra „naujosios“ istorijos deklaracija.

Darius Baronas

Nastopka, Kęstutis, *Reikšmių poetika*, Vilnius: Baltos lankos, 2002, 237 p.

Knygoje, matyt, norima pateikti išsamią autoriaus pastarųjų metų darbo ataskaitą, tad naujų semiotikos perspektyvų nėra ko tikėtis. Šiame rinkinyje – daugiausia publikuoti straipsniai, kuriuose išmaniai aptariami literatūros, dailės, mitologijos tekstai, užsimenama ir apie semiotikos principus, mėginama sutramdyti ir sukongretinti lietuvišką terminų vartoseną (dėl to būtų buvusi pravarti dalykų rodyklė). Pateikiama keletas neypatingos kokybės reprodukcijų, o tekstus labiausiai iliustruoja paprastam žmogui paslaptingi kvadratai.

Kristina Jonušaitė

Meno istorijos įvadas, sud. **H. Belting, H. Dilly** ir kt., vertė Laima Anilionytė, Vilnius: Alma littera / ALK, 2002, 383 p., iliustr.

Knygos tokia tema dar neturėjome, šią mūsų kultūros spragą mėginama užlopyti net penkių leidimų origina-

lo (vokiečių) kalba sulaukusių veikalų. Viskas būtų puiku, jei lietuviškas tekstas labiau atitiktų lietuvių kalbos logiką bei dailėtyros žodyną. Dabar gi lietuvišką „Meno istorijos įvadą“ dailėtyros profesionalas galės mintyse išsiversi į sau pažįstamą kalbą („objekto įtikrinimas“ = kūrinio atribucija ir pan.), o diletantui turbūt teks pasitenkinti atskirais suprantamiausiais išdėstytais fragmentais bei autorių biografijomis.

Giedrė Jankevičiūtė

Monika Mironaitė. *Apie gyvenimą, meilę, kūrybą...*, sud. **Dagnė Jakševičiūtė**, Vilnius: Margi raštai, 2002, 227 p.

Ją dažnas vadino „teatro legenda“, „šlovingąja Monika“, „laimingiausia Lietuvos aktore“, „ryškiausia žvaigždė“ ir pan. Epitetų – daug, o tikro gyvenimo – mažai: tik žiupsnelis atsiminimų apie ūkanotą vaikystę, bombarduojamą Vilnių ir siautėjantį LTSR Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo pirmininko pavaduotoją drg. Juozą Baltušį. Visa kita – jos pačios sentimentalūs literatūriniai bandymai ir draugų bei pažįstamų patetiški pasisakymai įvairių jubiliejų proga. Ir dar – keletos įdomių nuotraukų.

Vudris Badmintonas

Seneka, Lucijus Anėjus, *Gamtos klausimai*, iš lotynų k. vertė Dalia Dilytė, Vilnius: Pradai, 2002, 306 p. (*Filosofijos klasika: Mažoji serija*, kn. 7)

Žymus I a. romėnų stoikas šiuo veikalu gilinasi į visatos reiškinių priežastis. Jo aiškinimai apie vaivorykštės kilmę, vėjų rūšis ir kt. – toli nuo modernios ir pragmatiškos gamtotyros. Tad dabartiniams mokytiesiems įdomios čia bus gal tik pikantiškos detalės apie žaibo jėgą sustingdyti vėną ar išlydyti pinigus. Bet gamtotyros tikslas gali būti ir dvasinis – ugdyti sielą bendrystei su Dievu. Ki-

taip negu mokslo vadovėliai, knyga žavi žvilgsnio į visatos reiškinius pagarbumu bei racionalų jų aiškinimą lydinčiais sielos kilnumo siekais. Jais filosofijos klasika ir aktuali šiandien.

Dalia Zabielaite

Sverdiolas, Arūnas, *Būti ir klausiti. Hermeneutinės filosofijos studijos – 1*, Vilnius: Strofa, 2002, 391 p.

„Studijos“, aptariančios atskirus filosofinės hermeneutikos laukus, yra pirmasis ženklas, kad Lietuvos filosofai pagaliau pradėjo leisti savo knygas bei kad išsiplės lietuviškoji filosofinė diskusija. Knygoje nesama nugludinto minties vientisumo, tačiau yra ryškus varomas knygos klausimas: laikiskumas. Santykio su tradicija, naujumo atsiradimo sąlygų temos iškyla virš klausimų apie supratimo galimybes bei kalbą; Heideggeris iškyla virš Gadamerio. Skaitytojams gurmanams suteikiama proga mėgautis lyginant sverdioliškąją hermeneutinės filosofijos interpretaciją su vakarietiškomis, mažiau reikšmingoms – įgyti vertingos informacijos ar net būti suviliotiems filosofijos.

Nerija Putinaitė

Zingeris, Markas, *Grojimas dviese*, Vilnius: Baltos lankos, 2002, 302 p.

Romano protagonistas – istorikas, bandantis išpauoti atsitiktinai jo dėmesį patraukusią ir vaizduotę įaudrinusią dviejų žydų muzikų šeimos mįslę, užmintą Antrojo pasaulinio karo metais Kaune. Jis renka faktus ir „įkalčius“, ir sulig kiekvienu auga įtampa bei romano puslapiams genantis noras sužinoti atomazgą. Romanas žavi nuosekliu, įtaigiu pasakojimu bei išskleistais herojų charakteriais ir drauge pažadina atskirais pasażais bei blykčiojančiomis metaforomis besiskonintį bartiškąjį skaitytoją.

Rima Malickaitė

Aptariamasis knygas parūpina „Akademine knyga“ (Universiteto g. 4, Vilnius)

Šv. Kazimiero gandrai

Iš ciklo „Vilniaus padavimai“

PALEMONAS DRAČIULA

1604 metais popiežius Klemensas VIII įrašė karalaitį Kazimierą į šventuosius ir atsiuntė bulę bei šv. Kazimiero garbei pašvęstą vėliavą. Kanonizacijos iškilmės įvyko Vilniuje 1604 m. gegužės 10 dieną.

Miestas pasipuošė šventadieniškai. Didesniųjų gatvių namai buvo papuošti žalumynais ir gėlėmis, languose kabėjo persų ir turkų kilimai. Gatvėse, kuriomis ėjo iškilminga procesija, buvo pastatyti ketveri garbės vartai, papuošti herbais, tikiybinio ir alegoriško turinio paveikslais ir užrašais. Armotų šūviai paskelbė procesijos pradžią. Dalyvavo procesijoje kariuomenė, brolijos, labdarių ir visuomenės draugijos, miesto valdyba, magistratas, amatininkų sąjungos, vienuoliai bei pasauliniai kunigai ir nesuskaitomos minios žmonių. Visą laiką grojo muzika, dundėjo armotos

ir tarškėjo šautuvai, ir visų bažnyčių bokštuose varpai gaudė.

Procesija truko 8 valandas, ir visą tą laiką didysis Lietuvos Kancleris Leonas Sapiega, dviejų diakonų padedamas, nešė didžiulę švento Kazimiero garbei pašvęstą vėliavą.

Kai procesija išėjo iš Šv. Stepono bažnyčios ir slinko Rūdninkų gatve, giedroji dangaus mėlynė pasirodė vos pastebimas mažytis taškelis, į kurį visi nukreipė akis. Taškelis vis artėjo ir didėjo, ir greit visi pastebėjo gandrą atskrendant. Gandras bematant atsidūrė ties procesijos dalyvių galvomis ir, nepaisydamas nei armotų ir šautuvų šūvių, nei didžiulės minios žmonių, prisukrido prie šv. Kazimiero

vėliavos ir valandėlei ant jos stiebo atsitūpė, o vėliau, pakilęs, vos stogų kraigų nesiekdamas, skrido pirmą procesijos, tartum kelią rodydamas.

Keistą tą įvykį tuomet taip aiškino: kadangi gandrai naikina gyvates ir kitas kirmėles, tai jo pasirodymas tą

iškilmingą valandą reiškia, kad netrukus bus išnaikintos Vilniuje visos erezijos, ir atskalūnai grįš į tikrąjį tikėjimą.

O, naivūs gerieji žmonės! Jie paprasčiausiai nesuprato bloga lemiančio ženklo! Tai buvo piktasis gandrai kalifas, atskridęs iš netikėlių krašto. Niekas net sapne nesapnavo, kad už 50 metų Lietuvą užplūs didysis rusų „tvanas“, ilgiems šimtmečiams sudarkęs Vilniaus miesto, šv. Kazimiero ir baltųjų gandrų istoriją.

Iš tiesų... juokinga...